

5927

3kn/47.905

y-75

1 DEC 2000

ՀԱՅԿԱԶ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

ՄԻԱՅՆ ԿՈՄԿՈՒՄԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՆԵՐԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

== ՅԵՎ ==

ՄԵՐ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՆԵԼԻՔՆԵՐԸ

(ԶԵԿՈՒՅՈՒՄ՝ ՏՐՎԱԾ Հ. Կ. (Բ) Կ. Կ. Կ.
ԻՄ ՊԼԵՆՈՒՄՈՒՄ Կ. Կ. ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ)

3KП1(47.925)

4-75

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ ՑԵՐԵՎԱՆ

1928

ՏԿՈՒ (47-925)

4-75

40.

25 ԱՊՐ 2005

ՄԻԱՅՆ ԿՈՍԿՈՒՍԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԶ ԿՈՍԱՆՅԱՆ

ՆԵՐԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ
ՄԵՐ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՆԵԼԻՔՆԵՐԸ

39453

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ. ՍՐՎԱԾ Հ. Կ. Կ. (Բ) Կ. Կ.
IV՝ ՊԼԵՆՈՒՄԻՆ Կ. Կ. ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՅԵՎ ՊԼԵՆՈՒՄԻ
ԲԱՆԱԶԵՎԸ

==

1528
837

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ № 837

Յ Ե Ր Ե Վ Ս. Ն-1928 Թ.

22 MAY 2013

3327

ՀԱՅՊՐԵՏԻԳՐԱՖԻ I ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 4493
ԳՐԱԴԵՄ. 1000 Բ. ՏԻՐԱԺ 2000

7627-88

Ընկերներ, Կ. Կ.-ի նախագահության ներկա գեկուցումը
ընդգրկում է յերրորդ պլենումից հետո անցած ժամանակաշրջա-
նը, այլ կերպ ասած՝ դա մի գեկուցում է ավելի քան յերկու ամսվա
ընթացքում կատարած աշխատանքների մասին: Ինչպես տեսնում
էք, բավական կարճ է այդ ժամանակամիջոցը և սակայն, հնա-
յած դրան, վոր Կ. Կոմիտեյի նախագահությունը հատկապես
այդ ժամանակաշրջանում լրիվ կազմով չի աշխատել (յես նկատի
ունեմ մի քանի ղեկավար ընկերների, վորոնք հնարավորությու-
նով չեն ունեցել մասնակցելու մեր աշխատանքներին այն չափով, ինչ
քան դա հարկավոր էր), բայց կարողացել է մեր կուսակազմակեր-
պությունը հետաքրքրող մի շարք կարևորագույն և հրատապ խո-
ղերներ և, համեմատյալ կերպ, կարևորագույն խնդիրների առաջին
խումբը ներգրավել Կ. Կոմիտեյի ազդեցության շրջագծի մեջ:

Յես պետք է հենց սկզբից նախադրուշացնեմ ձեզ, վոր իմ գե-
կուցման մեջ յես չեմ խոսելու մեր նվաճումների մասին, նրանք
բոլորիդ հայտնի յեն: Ներկայումս մեզ ավելի հետաքրքրում են
մեր թերությունները և այդ պատճառով իմ գեկուցումը կիրի
հաշվետվական բնույթ, վոր այն իմաստով, թե ի՞նչ ենք արել
մենք և ի՞նչպիսի նվաճումներ ունենք, այլ ամենից ճիշտ՝ դա
կլինի գեկուցում այն թերությունների մասին, վոր մենք ունենք,
վոր մերկացրել է կենտ. Կոմիտեն, այլ և այն խնդիրների մասին,
վոր ծառացել են մեր կուսակցության և Կենտրոնական Կոմիտեյի
առաջ, հենց այդ թերությունների կապակցությամբ:

Այդ մասին յես հենց սկզբից նախազգուշացնում եմ, վոր-
պեսզի հետագայում չլինի վորևէ հանդիմանություն, թե յես
նվաճումների մասին գրեթե վորինչ չառայի, կամ չառ քիչ ա-
ռայի:

Յեւ կսկսեմ մեր արդյունաբերութեան մասին: Ընկերներ, գույք գիտեք, վոր մի շարք ժողովներում ու ակադեմիում մասնաճիւղեր են, վոր մենք ունեցել ենք թերութեան, սխալներ ու խեղաթյուրումներ նախկին Կ. Կոմիտեյի կողմից իրենց իրաւունքները խեղաթյուրելու արդիւնքներ: Կարծեմ, ինչպէս այդ տնտեսները չեն տարածուել, չեն տարածուել այն մեր տնտեսական աշխատանքներում—նշանակում է մտածել վոր րալլելիկորեն, վոր լեւինիստներն:

Սխալները, վորքերի թերութեանը, հաւանքները գեղի ուկուսիզմ է րալլելիկյան գծի այն բոլոր ազգայնականներն ու խեղաթյուրումները, վորոնք գոյութեան են ունեցել իրենց իրաւունքները խեղաթյուրելու արդիւնքներ: Կոմիտեյի կողմից իրենց իրաւունքները խեղաթյուրելու արդիւնքներն են, անխուսափելիորեն պիտի անդրադառնալին և անդրադարձել են տնտեսական շինարարութեան վրա:

Յեւ համարում եմ, և կարծում եմ, վոր ամեն մի բուլիւնից նույնպէս պետք է համարի, վոր այդ յերկու բնագոյումները սերտ և անբաժանելի կերպով կապուած են իրար հետ, նրանք անխուսափելիորեն մշտապէս կախուած են մեկը մյուսից և չի կարող լինել այնպիսի դրութեան, վոր մի չըջանում գոյութեան ունենալ յորջ խեղաթյուրումները չանդրադառնալին մյուս բնագոյումի վրա: Այժմ իսկ կան մի շարք փաստեր, վորոնք հաստատում են այդ դրութեանը և խոսում այն մասին, թէ հին դեկադարութեան կողմից իրենց իրաւունքները խեղաթյուրելու արդիւնքներն են, անխուսափելիորեն շինարարութեան մէջ: Այդ հաստատում է նաեւ կազմակերպութեան ակտիւ ժողովներում ընդունուած բանաձեւերով, մասնավորապէս Ֆերանի, Լենինականի և Լուսի-Փամբակի կուսակալի բանաձեւերով, ուր նշուած են թէ տնտեսական շինարարութեան մէջ արդիւնք են մի քանի այնպիսի քայլեր ու սխալներ, վորոնք կարող էլին մեղ տանել դեպի փակ տնտեսութեան վտանգը, գեղի տնտեսական ունիւկերստիզմը:

Մեր արդյունաբերութեան թերութեանները կարելի չէ բաժանել յերկու խմբի: Առաջին խմբի թերութեանները—դրանք այն թերութեաններն են, վոր բոլորում են գծի անկաշտութեան կողմից կուսակցական և քաղաքական խմբաւորում: Յեւ կորոյ խմբի թերութեանները հանգում են այն բանին, վոր մեղանում ուղա-

վել փաստաւ աշխատանք և տարւում, վոր մենք չունենք մարդիկ ու միջոցներ, վորպէս իրենց լաւ իրաւունքներ մինչեւ անգամ հիշտ նշուած գիծը: Այս կարգի թերութեանները հետագայում ևս գեւ յերկար ժամանակ պիտի դրաւեն մեր ուղաւորութեանը:

Յեթե խոսեք մեր տնտեսական աշխատանքի թերութեանները մասին, հազա ամենից առաջ պետք է կանգ առնենք մեր լեւինիստ-արդյունաբերութեան վրա: Այլահալը ու Դաւիանի հանքերի հարցը մեղ արդեն չափից դուրս դրաւեցել է: Բոլորից հայտնի չէ, վոր Այլահալը ու Դաւիանի հանքերի բանիւրները, ինչպէս և չըջկոմի, արհաւիրութեան և այլ մարմինների ներկայացուցիչները վաղուց ի վեր աղաղակում են, թէ իրենց մոտ կան շատ այլանդակութեաններ և բազմաթիւ աննորմալութեաններ աշխատանքի մէջ: Այդ տրամադրութեան արտացոլումը մենք տեսնում ենք Կ. Կոմիտեյի յերրորդ արտակարգ պլենումի սպադութեաններում: Դրանից հետո այդ հարցը սենսացիոն բնույթ ստացավ ու մեր ամբողջ կազմակերպութեան մէջ սկսեցին խոսել թէ յետարդյունաբերութեան մէջ գործերը շատ վատ են գնում:

Շատերը կարծում էլին, թէ այդ բոլոր խոսակցութեանները և ասեկոսեկները Այլահալը ու հանքերի շուրջը դեմոկրատիկ բնույթ են կրում, չափազանցուած են և յերկարը ներշնչելու դիտարկութեան ունեն: Անշուշտ, այդ տրամադրութեանների մէջ կարող են լինել նաեւ դեմոկրատիկ ու չափազանցութեան և այլ շեշտեր, բայց Կ. Կոմիտեյի Նախագահութեանը դառնալ, վոր միանգամ ընդմիջտ, պետք է վճուել այդ հարցը, պետք է հետադարձ այն ու դրանից հետո դալ հիշուած չըջանների բանիւրների մոտ ու ասել—«ահա, այս ինչ կետերում դուք սխալում եք, իսկ այս ինչ կետում դուք արդարացի եք»:

Բանիւրներին այդ ասելու համար հարկավոր էր մանրամասնորեն հետադարձել հանքերը, և յերրորդ պլենումից հետո Կենտ. Կոմիտեյի Նախագահութեանը վճուել կատարել այդ աշխատանքը: Կ. Կոմիտեյի և ԿԿՀ կողմից կազմուած միանգամայն հեղինակավոր հանձնաժողովը պետք է հետադարձ լեւինիստներութեանը. առաջին հերթին Այլահալը ու Դաւիանի հանքերը: Այդ հետադարձութեան առաջին մասը վերջացած է, այսինքն հետադարձուած են Այլահալը ու հանքերը: Նախագահութեան նիստին մենք քննութեան ենք առել ամբողջ նյութը, արել ենք անհրաժեշտ հետադարձութեանները և այդ բոլոր արդյունքներ-

րի ու մեր վորոշումներն մասին հենց այնտեղ, հանքավայրում՝ զեկուցում ենք ավել Ալլահվերդու հանքերի բանվորներին: Յեւ ալժամ մեր լեռնարդյունաբերութեան թերութիւնները մենք ավել լավ գիտենք, քան յերրեւելիք եւ այլ պատճառով կարելի չեւարդեն ընդհուպ մոտենալ այդ թերութիւններն ուղղման գործին:

Յեւ կարծում եմ, վոր խոսելով մեր արդյունաբերութեան թերութիւններն մասին ընդհանուր առմամբ, կարելի չեւ գրան իրեն հիմք ընդունել Ալլահվերդու հանքերի հետադոտութիւնը: Այն հիմնական թերութիւնները, վոր գոյութիւն են ունեցել այնտեղ՝ ընդհանուր են մեր ամբողջ տնտեսական շինարարութեան համար:

Ի՞նչ են տեսնում այդ մասերը.—կանոք կանոնեմ ամենից առաջ բաժնետերերէ (ակցիոններէ) հարցի վրա: Պրոֆեսիոնալ բաժնետերերն ու խառնակիչները յուրեր են տարածում, թէ Ալլահվերդու հանքերում գործերը շատ վատ են, վորովհետեւ այնտեղ մենք գործ ենք ունեցել վոչ թէ բանվորների, այլ ինչ վոր բաժնետերերի հետ: Ընկերներ, հետադոտութիւնը ցույց տվեց, վոր դա մի հրեշտաւոր գրգարութիւն է մեր բանվորների հասցեյին:

7486 ակցիաներից 6128-ը յեղել են 16 ակցիոններէն ձեռքին: Ինչպէս կարելի չեւ գրանից հետո առել, թէ բանվորներն ակցիոններն են յեղել: Գուցէ յեղել են առանձին, բացառիկ դեպքեր: Մենք գիտենք, վոր ոտարերկրյա մի շարք ֆիրմաներ արտասահմանում հիմա եւ իրենց ձեռնարկութիւններում ցույցի համար բանվորներն մեջ տարածում են եթանագին ակցիաներ: Յեւ նախկին Փրանսիական ընկերութիւնը նույնպէս Ալլահվերդու հանքերում գրգռվել է այդ գործով, ջանալով, ինչպէս այդ արդում է ներկայումս Ամերիկայում եւ այլ տեղերում, ստեղծել սովորակ սոցիալիզմի ցնորքը: Այդպիսի ակցիաներ Փրանսիական ընկերութիւնը տարածել է Ալլահվերդու հանքերում: Ասել սակայն, թէ մենք հիմա գործ ունենք վոչ թէ բանվորների, այլ նախկին ակցիոններն էլ հետ՝ կլինեն մի հրեշտաւոր գրգարութիւն, վորը յեւ միանգամայն դեն եմ չարտում եւ ժխտում ամբողջապէս: Դա մի մեղադրանք է, այն մարդկանց կողմից, վորոնք ջանում են իրենց թերութիւնները եւ աշխատելու անկարողութիւնը փաթաթել ուրիշների, անգամ լեռնարդյունաբերութեան մեջ աշխատող մեր բանվորների վրին:

Ընկերներ, յեւ այստեղ պետք է հայտարարեմ հետեւյալը.— հետադոտութիւնը ցույց է տալիս, վոր շատ հնարաւոր է վորոշ կապի գոյութիւն՝ հանքերի բարձրագույն վարչութեան կողմի մի քանի անձանց եւ ֆրանսիական նախկին ընկերութեան, ինչպէս նաեւ այն ակցիոններն էլ միջեւ, վորոնք մինչեւ այսօր եւ կանոնաւ են մնացել այդ արդյունաբերութեան շուրջը: Կասկած չկա, վոր յեթեւ այնտեղ նախկին ակցիոններն էլ թեկուզ մի 5-6 հոգի զեռեւս մնացել են՝ հապա նրանք կարող են մեծամեծ վնասներ պատճառել մեր լեռնարդյունաբերութեան: Հնարաւոր է, վոր նրանք այս կամ այն յեղանակով աշխատեն ստեղծել անպատասխանութիւն մեր լեռնարդյունաբերութեան զարգացման համար: Պարզ է, վոր նրանցից յուրաքանչյուրը ջանք պիտի թափի կպչել մերթ այս, մերթ այն բանվորին, վորպէսզի խանգարի մեր սոցիալիստական շինարարութեանը:

Յեւ արդարացի յեն հետադոտողները, յերը նրանք իրենց հետեւութիւններն մի կետում հարց են դրել «նախկին մարդկանց» Ալլահվերդու հանքերի ընդ նախկին ակցիոններն էլ մեր արդյունաբերութեան հետաքննելու մասին: Հանքերի մեր ազմի—նխտրացիայի մեջ մանող վորոշ անձնավորութիւններն կապը նախկին ակցիոններն էլ հետ ապացուցում է թեկուզ հենց այսպիսի մի որոշակի.—բանվորներից մեկն ազմի—նխտրացիայից տեղ չեր կարողանում ստանալ, բայց յերը նա յերկրորդ անգամ դալիս է բերելով իր հետ հանձնարարական նամակ նախկին ակցիոններից՝ նրան խնդրելով ընդունում են ծառայութեան: Միթէ սա կապ չի հանքերի նախկին սեփականատերերն էլ հետ: Յեւ արդեն չեմ խոսում այն մասին, վոր Ալլահվերդու եւ Ղափանի հանքերն աշխատավորներից մեկը դատապարտված է եւ ներկայումս դեռ—նելում է Սովոլիայում: Այս բոլորին յեւ ճշգրիտ եւ ստուգված տվյալներ չունեմ, վորպէսզի ասեմ, թէ այդորինակ յերկույթները բնորոշ են մեր լեռնարդյունաբերութեան մեջ աշխատող մյուս մասնագետների համար, բայց մի բան պարզ է, այստեղ անպայման կապ գոյութիւն ունի վոչ միայն տեղական ակցիոններն էլ հետ, վորոնք մնացել են հանքերում եւ խանգարում են մեր շինարարութեանը, այլ եւ կապ կա նաեւ Փրանսիական նախկին ընկերութեան հետ: Այդ հարցի մասին պետք է մտածել, պետք է այն ուսումնասիրել ինչպէս հարկաւոր է:

Այնուհետև բնիկները, չափ և խոտիկ սարքավորման չափամիտ ներմուծման մասին:

Այդ ներմուծումը յեղել և 400-000 ու. սահմաններում: Մենք առայժմ բավարար չիմքեր ու ճշտորեն ստուգված տվյալներ չունենք այդ ներմուծման մասին վերջնական խոսք ասելու համար: Գործը դանդաղ է քննման շրջանում, բայց մի բան պարզ է, Վոր 400-000 ուրլի արժեքով այդ մեծաքանակ գործիքների ձեռք բերման տնտեսական և տեխնիքական նպատակահարմարությունը գեո ևս չի ապացուցված: Այդ 400-000 ուրլուց 200-000 ուրլին ըստ ցուցակի հասկացված և Ալլահվերդու հանքերին և ցուցակի մեջ մտցված են այնպիսի գործիքներ, վորոնց մի մասը ներկայումս պետք է, մի մասն էլ բոլորովին ավելորդ է:

Պղնձահանքի հայտնաբերված պաշարների մի այնպիսի քանակություն վոր կարողանար արդարացնել մեր արդյունաբերական, չիմնական խոշոր ծախսումները—բացակայում է: Ալլահվերդու կամրինատը պետք է սխառնատիկորեն տաներ լեռնահետախուզական և լեռնահետադուտական աշխատանքներ, մինչդեռ հետադուտությունը ցույց տվեց, վոր այդ աշխատանքների համար նշանակված գումարները ծախսվել են վոր ըստ հասկացման:

Բարձրագույն ադմինիստրացիայի անձերը, վորոնք յերկար տարիներ ծառայել են Փրանսացիների մոտ և հետո մնացել են մեզ մոտ ծառայության մեջ՝ ունեն այնպիսի հակումներ, աշխատանքի այնպիսի ձևեր ու մեթոդներ, վորոնք վոր մի կերպ չեն կապակցվում ինտերնացիոն իշխանության աշխատանքի վորդուն ու մեթոդներին: Մենք այստեղ հանդիպում ենք այնպիսի փաստերի, յերբ աշխատավորների ընդունման և արձակման, աշխատավարձի, ալ և բանվորների կենցաղին ու վիճակին վերաբերող հարցերում հաճախ ախրում է կատարյալ կամայականություն:

Պարզ է, վոր այստեղ գործել է հին ադմինիստրացիայի սղ-դեցությունը, ադմինիստրացիա, վորը վոր մի նոր բան չի սովորել և հնից էլ վոր չինչ չի մոռացել: Ի հարկե, մենք չենք խոսում ինտերնացիոն այն աղնիվ աշխատավորների մասին, վորոնց սղնությունը մենք չարունակում են կառուցել մեր սոցիալիստական տնտեսությունը, խոսքը վերաբերում է նրանց, վորոնք տակավին չեն մոռացել աշխատանքի հին ձևերն ու սովորությունները:

Աշխատակիցներ վարձելու և արձակելու հարցերում հանքաշխարհում, կատարյալ խախտականություն և ախրում: Այնտեղ յոլորովին հազվի չեն առնում մարդկանց, հազվի չեն առնում մեր արժիւթյուններին և նույնիսկ կուսակցության շրջանային կոմիտեին: Այնտեղ միանգամայն խախտված է «յեռանկյունին», վորը կազմում են մեր կուսակցական, արժիւթյան և խորհրդային մարմինները, այնտեղ բանվորներին ու ծառայողներին պաշտոնի յեն ընդունել անձնական ընտրությամբ:

Այդ բոլորը կենտկամի և կվճի—ի հանձնաժողովը հայտնաբերել ու մերկացրել է:

Այսպես են փաստերը: Այսպես է ահա այն անհանդուրժելի վերաբերմունքը դեպի Ալլահվերդու հանքերի բանվորները, վորոնք պետք է լինեն սկսիվ մասնակիցները մեր սոցիալիստական արդյունաբերություն, չինարարություն գործին:

Անցնենք այժմ ֆինանսական վիճակին: Հանքերի ֆինանսական կացությունը չափազանց անմխիթար է: Չկան շրջանառու միջոցներ. արեստը չարունակ կարիքի և կրիդիտի մեջ է դանդաղ և այս րոպեին Հայպոինձը խրված է պարտքերի մեջ: Ի հարկե, ասել, թե սրա հանցանքը միայն նրանումն է, վոր մարդիկ չեն կարողացել չափ փող ձեռք բերել—չի կարելի, բայց այստեղ պետք է, ուշադրություն դարձնել այն պարագային, վոր կան ծախսեր, վորոնց մասին պետք էր մի քիչ մտածել, կան «պարագրաֆ», վորոնք անպայման պետք է ի նկատի առնվելին և վորոնցից էլ պետք էր անել վորոշ յեղրակացություններ, վորպեսզի այս կամ այն ձևով կարգի բերվեր Ալլահվերդու հանքերի ֆինանսական վիճակը: Անկայն այդ չի կատարվել:

Իրականում մի կողմից տեղերում ունեցել են մի բան կորելու արամադրություն, իսկ մյուս կողմից Մոսկվայում, այն որդաններում, վորոնք փող են բաց թողնում, յեղել և անուշադիր վերաբերմունք առանձին չինովնիկներին կողմից դեպի մեր տեղական լեռնարդյունաբերությունը: Այդ հարցը «մենք և Մոսկվան» ամբողջ ժամանակ ծառացած էր մեր առաջ և մենք դրանից պետք է հանենք մեծ հետևություններ: Յես կարծում եմ, վոր դրա մեջ մեղավոր է մի կողմից այն հանգամանքը, վոր մենք ունեցել են չափազանց ուռցրած և իրական կյանքի ու մեր իրական կարիքների հետ համաձայնեցրած ծրագրեր: Ուռցրած այդ ծրագրերը կազմվել են նրա համար, վորպեսզի Մոսկվայից ա-

վելի շատ փող ստանան: Այստեղ հանցանքը մեր անտեսավարին է, հաճախ կոմունիստի, վոր յերբեմն գերի յե դատնում բուրժուական ինտելիգենցիային: Մյուս կողմից մենք հանդիպում ենք հակառակ յերևույթի: Այնտեղ ուր բաց և թաղելում փողը, ուր հաստատվում են այդ ծրագրերը, այնքան են անխտաճութամբ վերաբերվում դեպի մեր ուղեցրած ծրագրերը, վոր շափազանց խիստ կրճատման են յենթարկում նրանց: Մեր ծրագրերը կրճատում են ավելի քան հարկավոր է, ավելի քան հնարավոր է մեր լեռնարդյունաբերությունն ուղեկոնալ կերպով տանելու համար:

Յեւ այսպես շարունակ մենք այնքան հաճախ ենք ներկայացրել անճիշտ պլաններ ու ծրագրեր, վոր Մոսկվայում մշակվել է անխտաճություն դեպի մեր պլաններն ու պահանջները: Բացի դրանից այնտեղ նույնպես, բարձրագույն որդանում (թող ներքի ինձ ասել այդ) կոմունիստ անտեսավարի կողքին հավանություն հառած է մասնագետը—Իվան Իվանովիչը, վորին յերբեմն հաջողվում է մեր կոմունիստ անտեսավարի ոճիքից պինդ բռնել և հաճախ հայտնաբերել վոչ լավ ձգտումներ դեպի տեղական արդյունաբերությունը: Այդ յերկու մոմենտների միացումը—Իվան Իվանովիչը և Գարեգին Կարապետովիչը—եր հետևանքով մեզ հրեկայական վնաս են հասցնում: Իվան Իվանովիչը վոչ մի կերպ չի ուզում փող տալ Հայաստանին, իսկ Գարեգին Կարապետովիչը թքել չի ուզում համաժողովենական չափերի վրա և ջանք և թափում, վորքան կարելի յե շատ պոկել Մոսկվայից:

Յեւ կարծում եմ, վոր այդ կորցողական հոգեբանությունը ասագին դեր է խաղում մեր Հայսղնձի ֆինանսական կացության վատթարացման մեջ՝ չնայած վոր պղինձն ըստ ելության համաժողովենական նշանակություն ունեցող արդյունաբերություն է:

Խոսելով արդյունաբերության մասին մենք չենք կարող թեկուզ յերկու խոսք չասել արտադրանքի ինքնարժեքի մասին: Ամեն ամիս մենք մեծ գումարներ ենք կորցնում հանքերում, վորովհետեւ Գլխամատղի նշանակած գինը ցածր է լինում ինքնարժեքից: Յեթե այդ այդպես է, իսկ դա այդպես է, հապա միթե չի կարելի հարց տալ մեր անտեսավարներին, թե ինչ են արել նրանք, վորպեսզի գոնե մի քիչ իջեցնեն ինքնարժեքը: Վոչ վոք վոչինչ չի արել այդ ուղղությամբ: Իսկ փաստ է այն, վոր թե Այլահվերդու տեղական ընկերները և թե Հայսղնձի կենտրոնի ընկերներն ասում են, վոր կա ավելորդ ծառայողներ մի մեծ քա-

նակություն, իրենց վորակին համապատասխանող բարձր ուճիկներով, իսկ դրան զուգընթաց հանքերում մենք չունենք իսկապես լավորակ մասնագետներ: Մի յերկու իսկապես լավորակ մասնագետի փոխարեն մենք պահում ենք տասնյակ վատերին, վորոնք գեոլոգ իրենք են սովորում, և վոչ թե բան են սովորեցնում մեր անտեսավարներին ու բանվորներին:

Կենտկամի և ԿՎՀ-ի կատարած հետազոտությունը աղացուցեց, վոր արժեքութենական աշխատանքները թույլ են, կաղժակերպված պրոֆաիտիվ դոյություն չունի, մասսայական աշխատանքը բացակայում է. Գ. Կ. Հանձնաժողովը կապում է յերկու վտարով, աշխատանքի պաշտպանությունը դրված է շատ վատ: Վերջին տարիներում դժբախտ դեպքերի թիվն ավելացել է 100 տոկոսով: Բժշկական ոգնությունը վատ է կաղժակերպված. արտադրական խորհրդակցությունները չեն տալիս այն արդյունքները, վոր պետք է տալին: Արտահագուստը ժամանակին չի արվում և այլն և այլն: Իսկ ամենագլխավորը դուք ինձ արդեն թելադրում եք, վորովհետեւ բոլորը էլ դիտեք—դա աշխատավարձի հարցն է:

Տնտեսավարները մեզ ասում են, թե աշխատավարձի միջին ուշացումը յեղել է 11-12 օր, իսկ հետազոտությունը ցույց է տալիս, վոր աշխատավարձի միջին ուշացումը յեղել է մոտ 20 օր, բայց չփճենք այդ «միջին»-ի մասին. ասենք միայն, վոր յերբ համաժողովենական նշանակություն ունեցող ձեռնարկության մեջ՝ 1928 թվին բանվորները մոտ յերկու ամիս ուճիկ չեն ստանում, հապա դա մի խայտառակ քաղաքական փաստ է:

2ԱՅՆ.—Ծիշա է:

Յերբ բնակարանային շինարարության համար ստացան միայն 295.000 ուրլի—բարձրացավ մի սարսափելի աղմուկ, բայց բնակարանային շինարարության վրա ծախսել են միայն 160.000 ուրլի: Ի՞նչու այն մարդիկ, վորոնք գոտում էյին, թե «միջոցները հերթը չեն անում, փող չկա» ի՞նչու ապա չօգտագործեցին գոնե այն գումարները, վոր արված էյին նրանց բանվորական բնակարանային շինարարության համար:

Բոլոր այդ փաստերը վկայում են, վոր կուսակցական ղեկավարություն այդ աշխատանքների վրա չի յեղել: Գրանում պետք է մեղադրել թե Կ. Կոմին, թե Գավկովին և թե շատ շատերին: Մենք չունենք և չի յել կարող լինել այնպիսի ձգտում, վոր ամ-

բողջ մեղքը փաթաթենք 2-3 ընկերների վրին: Մենք պետք է մերկացնենք մեր բոլոր թերութիւնները չվախենալով նրանից, թէ շատ կեղտ կ'թափվի: Ինչքան շատ կեղտ դուրս թափվի այդ ժահրոտ պալարից, այնքան ավելի լավ, այնքան ավելի ասողջ կ'լինի որդանիքը:

Յեւ այլևս փաստեր չեմ բերի, այլ կանցնեմ հետեւութիւններին: Այլաճկերդու հանքերի թերութիւնները պատահական չեն: Այդ թերութիւնները մեծագույն մասով հետեւանք են անտեսական հարցերում ունեցած սխալ գծի, արդյունք սկզբունքային վոչ ճիշտ զերբաւորման և սխալ զեկաւարութեան: Այդ պակասութիւնները բացատրելու համար մենք հարց բարձրացրինք այն մասին, թէ վորքան են կապւած իրար հետ իրարից զեկաւարական ճակատի սխալները անտեսական սխալների հետ: Այնուհետեւ մենք հաստատեցինք, վոր այդ հանքերում տիրում է կառարկալ անպլանայնութիւն և անտեսականութիւն: Յեւ գիտեմ, վոր չինարարութեան առաջին տարիներին բոլորը կառուցում էին առանց պլանի: Բայց 1926, 27 և 28 թվականներին մենք իրավունք ունենք պլանայնութիւն պահանջելու: Այլաճկերդու հանքերում այդ պլանայնութիւնը չկա: Անտեսականութիւնն աչքի չէ խիւում: Դեֆիցիտ, ունցրած ծրագրեր, կորդուական քաղաքականութիւն, առանձին մարմինների կողմից անթույլատրելի, անփութ վերաբերմունք զեպի մեր արդյունաբերութեան ու չինարարութեան մի շարք կարեւորագույն հարցեր, զեկաւարութեան բացահայտութիւն և վերջապէս ամենամանրագ, անզգա վերաբերմունք զեպի բանվորները, վորոնք պետք է ակաւորեն մասնակցեն մեր սոցիալիստական արդյունաբերութեան չինարարութեանը:

Ընկերներ, մենք տակաւին ունենք այնպիսի կոմմունիստ անտեսականներ, վորոնք զեւ չեն հասկացել, վոր մենք չեն կարողանա կառուցել սոցիալիստական արդյունաբերութիւն, յեթէ չզբաւենք բանվորներին զեպի ակաւի մասնակցութիւն սոցիալիստական չինարարութեան գործի մեջ: Թերեւս նրանք հասկացել են այդ, բայց չգիտեմ ի՞նչու համար նրանք այդ հասկացողութիւնը պահում են իրենց մտքում: Փաստերն ասում են, վոր վերաբերմունքը զեպի բանվորները շատ և շատ վատ է:

Ի յեզրակացութիւն զեւ պետք է ասեմ, վոր բոլորովին ավելորդ է աղմուկ բարձրացնել, հուզվել և կոկորդիլոսի արցունքը

ներ թափել, յերբ ասում են, թէ Այլաճկերդում Շախտիի գործը տարրեր գոյութիւն ունեն:

Ընկերներ, յեւ հիշում են, յերբ յեւ Այլաճկերդում եյլ չ'անվում, «Սորհրդային Հայաստանում» տղվեց մի հողված, ուր տ'նարկված էր, թէ Այլաճկերդում կան Շախտիի գործի տարրեր: Մեր ընկերներից վոմանք, ահագին աղմուկ բարձրացրին (վոչ մամուլի մեջ), սկսեցին խոտակցութիւններ «ինչպէս այդ կարող է լինել», «զա զրպարտութիւն է» և այլն: Բայց յերբ մենք ընդհուպ մոտեցանք այդ հարցին, մանավանդ յերբ խմացանք մի քանի բանտարկութիւնների և դատապարտութիւնների մասին, մենք հարկաւորված յեղանք ասելու, վոր այդ գործի շուրջը վորեւէ աղմուկ բարձրացնելու կարիք չկա:

Վորոչակի ասել, թէ Այլաճկերդում կրկնվել է Շախտիի գործը—մենք չենք կարող, զա զեւսեւ ապացուցված չէ, բայց մենք պետք է ասենք, վոր Շախտիի գործի տարրեր իսկապէս կան: Վորոչակի կարելի լինի այդ ասել, բոլորովին էլ պետք չէ ունենալ Շախտիի խայտառակութիւնների ճշգրիտ կրկնութիւններ: Միթէ աղմկնիտրացիայի անսիրտ, անզգա վերաբերմունքը զեպի բանվորները, խայտառակութիւնները բնակարանային հարցում, անպլանայնութիւնը, մի շարք խոշոր սխալներ ու վրեպումներ, մի՞թէ այդ բոլորը Շախտիի գործի տարրեր չեն հանդիսանում: Պետք է վորոչակի ասել, վոր մեր հեռագրութիւնը Այլաճկերդու կոմբինատում զրոնորեց այնպիսի պակասութիւններ, սխալներ ու քաղաքական խոշոր վրեպումներ, վորոնք հասուկ են վոչ միայն Այլաճկերդուն, այլ և մեր անտեսական չինարարութեան մյուս մասերին:

Յեւ ձեզ իրեւ անպլանայնութեան փաստ կրեւեմ Կարճեանի ջրանցքի չինարարութիւնը: Կարճեանի ջրանցքը սկսված է 1923 թվից: Մենք ունենք ամենապատասխանատու ընկերների կողմից ստորագրված մի փաստաթուղթ, վորն ասում է, թէ այդ ջրանցքին հատկացրված է յեղել 74.000 ուորլի: Հետո այդ 74.000-ը հասել է 150.000-ի, ապա 360.000-ի, հետո ասել են, վոր պետք է ավելացնել և 350.000 ուորլի: Դա արդէն կազմում է 710.000 ուորլի: Մի քիչ հետո դաւել են, վոր պետք է ավելացնել և 372.000 ու. և այս բոլորի հետեւանքով ստացվել է մի միլիոն ուորլուց ավելի գումար: Կա Կ. Կոմիտեյի Նախագահութեան վորոշումը փետրվար ամսից, վորն ասում է «Հանձնարարել Բ. Գ.

Տեսչութեան պարզելու, թե՞ ինչ ձևով և ուղի ունեցել սկզբնական նախահաշիվի ավելացումը 16 անգամ»:

Մի ուրիշ որինակ—Իջևանի քրակիքտրակայանը նույնպէս պարտիզանականութեան ու խմբապետութեան մի գեղեցիկ որինակ է մեր տնտեսական շինարարութեան մէջ: Այդ քրակիքտրակայանի վրա սկզբում վորոշվում է ծախսել 60.000 ու, սակայն այդ թիւին աճում է վոչ թե որերով, այլ ժամերով: Անվերջ վերանայվում է հարցը և այնուամենայնիվ մինչև այսօր եւ այնտեղ աշխատում է մի ահագին շտապ, վորը մեծ գումարներ և կլանում: Յեւ այսօր անգամ մեզ վոչ վոր չիկարող ասել, արդյոք մեկ միլիոն ոտքի չհերք կանի այդ գործի համար: (Չայն.—Իսկ ինչ պետք է անի այդ կայանը): Մտածում են այնտեղ մշակել վիճադրական քարեր, (ի միջի այլոց մի մասնադեա ինձ հաղորդել է, վոր այդ գործը բավական առեղծվածային է) այնուհետե հուշ ևն դնում Ազրբեյջանը լուսավորելու վրա, խորհում են, վոր յերկաթուղին պիտի չարժեն Աղստաֆայից—Յերեան և այլն: Այդ բոլորը շատ լավ պլաններ են, բայց վոր դրա մեջ մեծ քանակութեամբ ցուցամուրութեան, անտնտեսավարութեան և խմբապետութեան կա—կասկածից դուրս է:

Ելի մի որինակ—մեր Անտառտրեստը: Դժվար է այդ հարցի մասին խոսել ստանադարներն: Յերբ յես խնդրեցի լրիվ ու ստուգված տեղեկութեաներ—նրանք այդ բոլորն ուղարկեցին ինձ մի թերթի վրա: Այդ թերթին ասում է, թե բոլոր ձեռնարկութեանները կամ վնասարեր են կամ բոլորովին չեն աշխատում: Ուղարկված տեղեկութեանների վերջում հիմնարկութեան պետը գրում է.—«Ձեր այն հարցին, թե վոր ձեռնարկութեաններն են վնասարեր, պատասխանում եմ, վոր բոլորն եւ վնասարեր են, իսկ նրանք, վորոնք վնասարեր չեն, կանգնած են, վորովհետե վաղուց ի վեր նրանք չեն կարող չարժվել»:

Պետպլանի հանձնաժողովն Անտառտրեստի վերաբերմամբ հետեյալն է ասում. «վնասը հասնում է ահագին գումարի, ֆարքիկա—գործարանային ինքնարժեքն ավելացել է (մենք խոսում ենք ինքնարժեքի իջեցման մասին, իսկ նրանք ավելացնում են) տրեստի առևտրական գործունեյութեան հետ անմիջական առնչութեան չունեցող առևտրական շրջանառութեան և կատարվել կոտպերացիայի դժով, հրահանգը գների իջեցման մասին չի կիրառ-

ված, մեծ ծախսեր են կատարվել մասնավորապէս աշխատավարձի և գործուղումների համար, այդ ծախսերը կազմում են տրեստի առևտրական ծախսերի 30 տոկոսը և վերջապէս մի շարք ձեռնարկութեանների կոնսերվացիան (անգործ կանգնելը):

Յես կարծում եմ, վոր դրա վրա անհրաժեշտ է ուշադրութեան դարձնել և մի լավ դաս տալ ում վոր հարկավոր է. բայց մեր գործախոսութեան նրա մեջն է, վոր յերբ մենք դաս ենք տալիս մեր տնտեսավարներին՝ նրանք վերավորվում են, նեղանում: Բանվորներից մեկը շատ պատկերավոր ասաց, թե լավ տնտեսավարը «մանուշակ հո չի», այո՛, դա մի այնպիսի քեքուշ ծաղիկ չէ, վորին կարելի չլինի ձեռք տալ: Ընկերներ, մենք գիտենք, վոր պետք է խնայող լինենք գեպի կոմմունիստ—տնտեսավարները, վորովհետե ասանց այդ եւ շատ են քիչ նրանք: Մեր նոր կադրերը ստեղծվում են շատ դանդաղ, գործը հասկացող կոմմունիստներ շատ քիչ ունենք և մենք պիտի կրկնակի լարենք մեր ուշադրութեանը վորպեսպի իզուր տեղը չկորցնենք և վոչ մի կոմմունիստ—տնտեսավարի, իսկ դրանում վոչ մի կասկած չի կարող լինել: Բայց յեթե կուսակցական կարգով կանչում ենք տընտեսավարին և ասում նրան այն խայտառակութեանների ու սըխախների մասին, վոր նա կամա թե ակամա թույլ է տվել, մի՞թե դա նշանակում է, վոր նա պիտի նեղանա: Այդ ի՞նչ եֆիոպական փրիսոյիայութեան է: Մենք մեծամեծ գժվարութեաններով վոզ ենք ձեռք բերում, իսկ նրանք վատնում են այդ փողերը, պարզապէս ջուրն են գցում և կուսակցութեանը իրավունք չունի քննադատել «փեչը քաչել», մասնացույց անել: Նրանք մեծ գումարներ, խորհրդային գումարներ են վերցնում և վնասներ կրում—յերբ մենք կանչում ու հարցնում ենք, թե ինչո՞ւ յե այդպէս, նրանք նեղանում են: Դուրս ե գալիս, վոր նա իրավունք ունի գումարները վատնել, անել մեծ սխալներ, իսկ մենք նույնիսկ նկատողութեան անելու իրավունք չունենք: Միթե դա յե մեր փրիսոյիայութեանն է, միթե դա յե բայչչեիկական մեր վերաբերմունքը գեպի գործը:

Վո՛չ, մենք այլ կերպ ենք մտածում: Մենք ասում ենք,— վոր կուսակցութեանը չի կարող անտարբեր մնալ, յերբ գումարները ջուրն են նետվում, յերբ նրանք վատնվում են:

Պետք է հետեւել այդ բանին և դրա համար պետք է այնպիսի վերաբերմունք ունենալ գեպի բանվորները, վորպեսպի նրանք լրիվ հնարավորութեան ունենան քնադատելու և թերութեաններ-

րի մասին իր ժամանակին ազդարարելու: Այդ հնարավորութ-
յունը պետք է նրանց բնականաբար մղելի չափ, վերջինից նրանք
ավելի հաճախ ազդարարեն և պատասխանատվութ-յան կանչին մեր
տնտեսավարներին: Այդ անհրաժեշտ է, վերջինից մեր անկու-
տակցական և կուսակցական ընկերները, վերջինից աշխատում են
մեր տնտեսութ-յան աստիճանի վրա և կերտում մեր ապագան, զգան
ավելի խոր պատասխանատվութ-յան թե կուսակցութ-յան և թե բան-
վոր դասակարգի առաջ այն դործի համար, վոր հանձնված է
նրանց կատարելու:

Յեւ կարծում եմ, վոր մեզ անհրաժեշտ է մի անգամ ևս վեր-
հիշել Ս. Ս. Շ. Միութ-յան Ժողովուրդի այն վերջումը, վոր
վերաբերում է ելեկտրիֆիկացիայի և արդյունաբերութ-յան շի-
նարարութ-յան դործի կարգավորմանը: Այստեղ նշված են մի շարք
ձեռնարկումներ, վորոց միջոցով կարելի չէ դործը բարեկարգել:
Այնտեղ ասված է նաև, վոր ամենազլխափորը—զա պլանայնու-
թյունն է, պլանայնութ-յունը և նորից պլանայնութ-յունը: Ու մեզ
անհրաժեշտ է, վոր մենք մեր կրակը կենտրոնացնենք մեր տըն-
տեսական շինարարութ-յան բնագավառում գոյութ-յուն ունեցող
անպլանայնութ-յան, խմբապետութ-յան և պարտիզանականութ-յան
դեմ:

Ընկերներ, յեւ կարծում եմ, վոր յեթե դործի զբվածքը
թողնենք այնպես, ինչպես նա յեղել է մինչև սրս, մեր շինա-
րարութ-յունն պիտի ընթանա սուսանց զեկի ու առադաստի: Այս-
տեղ անհրաժեշտ է ամենազափան ինքնաքննադատութ-յուն: Կու-
սակցութ-յան առաջ հարց է զբված՝ կանչել ինքնաքննադատու-
թ-յան մասաների ստորին, ամենալայն խավերը և ունկրնդիւր լի-
նել կուսակցական և անկուսակցական բանվորների ինքնաքննա-
դատութ-յան, զրդել նրանց արթուն կերպով հսկելու աշխատանք-
ներին և հարկավոր մոմենտին ազդարարել թերութ-յունների մո-
տին:

Այժմ յերկու խոսք մեր սպեցների վերաբերմամբ: Մեզանում
խոսում են, թե վերջին ժամանակները, մանուկանց ինքնաքննա-
դատութ-յան բողոքների կիրառման շրջանում չափ են հաջողում
մասնագետներին: Մենք գիտենք, վոր ամենից շատ սպեցների մո-
տին խոսել են ընթերցների բյուրոների վերաբերման ժամանակ:
Թեկուզ հենց Յերևանում: Պիտի ասել, վոր մեզանում մանավանդ
Յերևանի կազմակերպութ-յան մեջ թեքում է ինչպիսիք անգլի-
անական հարցեր:

ցի շուրջը: Այդ չի, բայց կան ընկերների տոմսերի խմբակներ,
վորոնք հարցը ծուռ են հակառակ ուղղութ-յամբ, վոմանք ասում
են, թե մենք առհասարակ այնքան աղքատ ենք մասնագետներով,
վոր զեպի նրանց պետք է շատ խնայող վերաբերմունք ունենալ
մինչև անգամ այն ժամանակ, յերբ այդ սպեցները թույլ են տալիս
անթույլատրելի սխալներ ու շեղումներ: Մյուս ընկերներն էլ ա-
սում են, վոր սպեցները միշտ էլ մեղավոր են բոլոր սխալների,
մեղքերի մեջ: Թե այս և թե այն ծայրահեղութ-յուններ են: Յեւ
այդ ծայրահեղութ-յունների դեմ պետք է պայքարել: Չի կարելի
ասել, թե մեր կազմակերպութ-յան մեջ գոյութ-յուն ունեն նման
թեքումներ այդ կարևոր հարցի շուրջը: Այնուամենայնիվ մեզ ան-
հրաժեշտ է, նորից և նորից կրկնել մեր համագումարների և կու-
սակցական մարմինների վերջումների այն կետերը, վոր վերա-
բերում են մասնագետներին, ավելացնելով դրան այն, ինչ այսօր
մենք կորցնենք: Մեր կուսակցութ-յան վերաբերմունքը զեպի մաս-
նագետները շատ զեղեցիկ կերպով ձեակերպել է ընկ. Լենինը:
Լենինյան այդ ձեակերպումը անցել է վորպես մեր կուսակցու-
թ-յան համագումարների վերջումներ: Հիմնականում այսօր ևս
այդ վերաբերմունքը մնում է միայն մի փոքրիկ, բայց ելական
փոփոխութ-յամբ: Քաղաքական բնույթ կրող այն յերևույթներից
հետո, վորոնք տեղի ունեցան Միութ-յան սահմաններում (Շախտի
և այլն) մենք հարց ենք դնում, վոր սպեցների վերաբերմամբ
պետք է ապահովված լինի կոմունիստական առողջ անվտանգու-
թ-յան միմիումը: Ահա այն փոքրիկ լրացումը, վոր մենք անում
ենք այդ հարցին:

Անշուշտ վոչ վոք չի համարձակվի ժխտել, վոր մենք խնա-
յում ենք մասնագետների այն կազմերը, վորոնք ազնվարար մեզ
հետ, խորհրդային իշխանութ-յան հետ կառուցում են մեր տնտե-
սութ-յունը: Դա սակայն չի վերաբերում այն մասնագետներին,
վորոնք չեն ցանկանում հարմարվել մեր պայմաններին, ուղղակի
վնասում են մեզ, այլանդակ կերպով են վարվում բանվորների
հետ, արհամարում են կուսակցական և արհմիութենական մար-
մինների վերջումները և այլն:

Ոոսելով մասնագետների մասին չի կարելի կանգ չառնել մի
հանգամանքի վրա—այսպես կոչված սուս սպեցների վրա: Մենք
ունենք կեղծ սպեցների վորոնք, որոնք կոչվում են, նրանք առաջ մաս-

1627-88
1009
39453

նազեաներ չեն յեղել, բայց մեր կարգերում, ավելի ճիշտը մեր անկարգութեան շնորհիվ նրանք հանկարծ դարձել են մասնագետներ: Մեզ մոտ տեղի չեն ունենում նաև այնպիսի յերեւոյթներ, յերբ կարկանդակը թխում և կոչկակարը, իսկ կոչկակները կարում և հացթուխը: Մեղանում դեպքեր են լինում, յերբ հիդրոսկէրատրիկը տներ և չլինում, իսկ ինժեներ քիմիկոսը սարքում և ելեքտրոմատորները: Յերբեմն մեզ թվում և, թե դա եփան և նստում, վորովհետեւ մի ինժեներ միաժամանակ սպասավորում և թե արդյունարեւությանը և թե տներ և կառուցքանում: Բայց դա իսկապես չափազանց թանգ և նստում, վորովհետեւ այդ ինժեները հաճախ վարժութեաններ և անում մեր արդյունարեւության մեջ և կատարում և չափ թանգ նստող սխալներ: Մենք այնքան հարուստ չենք, վոր այդպիսի շտապութեաններ թույլ տանք մեզ: Մեզ անհրաժեշտ և թանգ վճարել իսկական մասնագետներին և բոլորովին հրաժարվել «եփաններից» հենց նրա համար, վոր մենք հարուստ չենք:

Ելի մի փոքրիկ մոմենտ մասնագետների վերաբերմամբ: Այս քանի որը յերբ կատարվում ևր Ալլահվերդու արդյունարեւության հետազոտութեանը, Կ. Կոմիտեյում ստացվել են մի քանի հայտարարութեաններ, վորոնցից մեկը տվել ևր մի կոմմունիստ-անտեսաւար և վորը հայտնում ևր, թե իր մոտ աշխատող բոլոր մասնագետները հրաժարական են տվել, վորովհետեւ մենք լավ չենք վերաբերվում նրանց, վոր մենք ուռցնում ենք նրանց սխալները և այլն: Այդպիսի հայտարարութեանը յես խայտառակութեան ևմ համարում, վորովհետեւ մի մեծ անտեսական գործի գլուխ կանգնած անտեսաւար-կոմմունիստը պետք և իմանա կուսակցութեան կուրսը և պետք և իր վրա պարտականութեան վերցնի այդ կուրսը կիրառելու իր հիմնարկութեան մեջ աշխատող մասնագետների նկատմամբ: Իսկ ի՞նչ և այստեղ ստացվում: Յերբ վի նրանց քննադատում են, մատնանում են նրանց սխալները, իսկ նա, կոմմունիստը, այդ բոլոր խոսակցութեաններն ընդունում և վորպես վիրավորանք, դալիս և Կուսկում և հայտարարում, թե բոլոր մասնագետները հեռանում են: Ո՞վ և մեղավոր, վոր բոլորը հեռանում են: Մեղավոր և կոմմունիստ-անտեսաւարը, վոր չգիտի, թե ի՞նչպես պետք և մոտենալ մասնագետներին: Կոմմունիստ-անտեսաւարները իրենց գլխավոր պարտականութեաններից

մեկը պիտի համարեն մասնագետների նկատմամբ հարմար մոտեցում մշակել կուսակցութեան գիտելիքների հիման վրա:

Կոմմունիստ-անտեսաւարները պատասխանատու չեն կուսակցութեան առջ մասնագետներին համար: Նրանք պետք և կանխին մասնագետներին հեռանալու տրամադրութեանից, մասնագետներին պիտի սրահպանել մեզ համար:

Անցնում ևմ բնակարանային շինարարութեան հարցերին, պետք և ասել, վոր Յերեւանում, մեր կենտրոնում անգամ ուղղակի արմանք-գարմանք բաներ են կատարվում: Բանն այնտեղ հասավ, վոր մենք ընկ. Տեր-Գարրիկյանի ղեկավարութեամբ այժմ ունենք մի արտակարգ հանձնաժողով, այդ գործը կարգավորելու համար, հանձնաժողովը հաստատված և Կ. Կոմիտեյի կողմից. տները մեզ մոտ փրկում են և յերբեմն մարդիկ մնում են փրատակների տակ: Դրա մեղքը մասամբ պետք և վերադրել Յերեւանի հռչակավոր «չափ լավ» պլանին: Բայց դրա վրա ազդում և նաև այն հանգամանքը, վոր մեր հիմնարկութեանները կառուցում են շենքեր, չհամաձայնեցնելով մեկը մյուսին, անջատ, անուանին: Մեզ մոտ չկա մի այնպիսի մարմին, վոր ղեկավարեր այդ գործը: Ընկ. Արամայիս Յերգնկյանը ժպտում և, վորովհետեւ նա ամենախոշոր պարտիզանն և այդ հարցում: Նա միշտ ել արդարանում և նրանով, վոր այն տեղերում, ուր տուն չի յեղել մինչև հիմա, այժմ տուն և կանգնած (ծիծաղ): Բայց մենք չենք կարող ընկ. Յերգնկյանի այդ փրկիստիպայութեան հիման վրա շտուկակել մեր շինարարութեանը այնպես, ինչպես մենք այդ արել ենք մինչև այսօր: Այլապես խայտառակութեանները մեզ մոտ պիտի կրկնվեն:

Տների կառուցումների վրա մենք խոշոր գումարներ ենք ծախսում, իսկ տները իրենց վորակով քննադատութեան չեն գիմանում, ի նկատի չեն ունենում այնպիսի պայմաններ, ինչպիսին են՝ ընդարձակութեաններ, հարմարութեաններ, ող, առողջապահութեան, կուլտուրա և այլն: Կառուցվում են այնպիսի տներ, վոր չի կարելի կահավորութեան ներս մտցնել, այնքան փոքր են դռներն ու պատուհանները:

Մենք պետք և միանգամ ընդմիշտ հարց բարձրացնենք այդ գործը կարգավորելու մասին: Մեզ անհրաժեշտ և գերազանց ուշադրութեան դարձնել մեր շինարարութեան վրա: Պետք և ամենից ա-

ուսման ուղղութիւնը դարձնել այդ դործի կազմակերպման, տեխնիքական շինարարական մասի, շինարարութիւնը մեր կենցաղին հարմարեցնելու և վերջապես այն հռչակավոր և բոլորիդ հայտնի վոճի, այսինքն ճարտարապետական ձևի վրա:

Ի՞նչ վերաբերում է այդ դործի կազմակերպչական կողմին, հապա յեւ պետք է վճռականապես հայտնեմ, վոր վոչ մի կազմակերպութիւն զոյութիւն չունի, քանի վոր չկա մի մարմին, վորը միացնէր շինարարութիւնը և ղեկավարէր այդ դործը: Դրա հետեանքով պատահում են բազմաթիւ չարիքներ, վորոնց մասին չգիտեմ ի՞նչու մինչև հիմա չենք մտածել: Շինարարութեամբ զբաղվող կազմակերպութիւնների միջև տեղի յեն ունենում մրցութիւն վորակյալ բանվորներ ունենալու համար, բոտ վորում կառուցող կազմակերպութիւնները աշխատում են հրապուրել մյուս կազմակերպութիւններում աշխատող մարդկանց. այդ հոգի վրա ստեղծվում է աժիտաժ, շինարարութեան դանդաղութիւն և ինչ վոր կուղեք: Իսկ յեթե լինէր մի ղեկավար մարմին, կլինէր նաև պլանայնութիւն, կհամաձայնեցվէր ուժերի և բանվորական ձեռքերի բաշխումը, չեյին լինի այն խոշոր գեֆիցիտները և շինարարութիւնը կնստեր զգալիորեն եժան: Այդ է հիմնականը, վոր վերաբերում է հարցի կազմակերպչական կողմին:

Այժմ բնակարանային շինարարութեան տեխնիքական կողմի մասին—ինչ վոր վոճի համար շինում են պատեր հսկայական հաստութեամբ, դա անշուշտ խրնալողական չէ. պարզ է, վոր այդպիսի ղեպքում թե շինանյութերն են շատ ծախսվում, քան հարկավոր է և թե բանվորական ուժը, ուրեմն և միջոցները, վորոնցից մենք այնքան էլ շատ չունենք: Մենք ստանդարտ չունենք, չունենք նաև աշխատանքների նախագծային պլան, վորով բնթանար մեր շինարարութիւնը: Յեւ համոզված եմ, վոր յեթե մենք ունենանք արթիկի տուֆը, գործը 50 տոկոսով կվճռվի, վորովհետև հենց դրանով մենք կապացուցենք ուժանախիճարտարագետներին, վոր նյութն ինքն է թելադրում, թե ի՞նչպիսին պետք է լինի շինարարութիւնը: Տուֆը միատեսակ նյութ է և նա միատեսակութիւն կմոցնի մեր շինարարութեան մեջ: Սակայն այդ ապագայում, իսկ մինչև այդ—մեզ անհրաժեշտ է անհապաղ անցնել նոր կառուցումների մի շարք տեխնիքական հարցերի կարգավորման:

Մենք հարց ենք դնում նոր կենցաղի մասին, մենք փողեր ենք ծախում մեր պիտոներների վրա, նրանց համար ճամբարներ չինում և միևնույն ժամանակ կառուցում նրանց համար այնպիսի փոքրիկ բակեր, ու այնքան նեղլիկ սենյակներ, ուր այդ յերեխան չնշահեղձ կլինի: Կառուցում ենք հենց այնպես, հատկապես «վոճի» համար: Բայց չե վոր մենք չինում ենք մեր յերեխաների, մեր ապագայի համար: Չե՞ վոր մենք մեր կենցաղի մեջ ինչ վոր նոր բան ենք մոցնում, վերջապես կա՞ մի վորեւ տարրերութիւն 5-րդ դարի և մեր դարի միջև: Յեւ մեզ անհրաժեշտ է այդ նորը մոցնել բնակարանների նոր շինարարութեան մեջ:

Շատերը դնում են, վոր ամենազլխաւորը դա հայկական վոճն է: Յեւ առաջ քան դու կսկսես խոսել հայկական այդ վոճի մասին, պետք է յերեք անգամ խաչակնքես, վորովհետև դու կարող ես մեղանչել ազգային ղեղեցկութեան ղեմ: Յեւ ձեզ հաւատացնում եմ, վոր մեղանից վոչ վոք դեմ չի հայկական վոճին: Քաւ լիցի, ի՞նչու մենք պիտի ղեմ լինենք հայկական վոճին, վոր պեսզի ուրիշները լինէյին հայկական վոճի կողմնակից, վորպեսզի ուրիշներն ապագայում մեզ մեղադրեն: Բայց ցույց տվեք մեզ այդ հայկական վոճը. չե վոր կառուցում են Վաղարշակ թագավորի համար հրաշայի պալատ, ինչ վոր հոռովմեյական կոլիգեներ և ասում՝ թե դա հայկական վոճ է:

Ի հարկէ այդ դործին մենք այնքան էլ տեղյակ չենք, բայց և կատարյալ հիմարներ չենք, վոր այդ բոլորը մենք բնդունենք հայկական վոճի տեղ: Այդ կառուցումների մեջ վոչ մի հայկական վոճ չկա, այլ կա միայն յեկեղեցական, Փեողալական միջնադարյան վոճ: Ի՞նչու յեն այդ վոճը զոռով փաթաթում մեր վզին: Ո՞վ է իրավունք տվել նոր Փունկցիաներ ունեցող մեր նոր շինութիւն հազցնել հնութեան, խարխլութեան վաղուց անցած ժամանակների անպետքութեան զգեստը և հրամցնել այդ վոճը վորպես ազգային, հայկական, ժամանակակից վոճ: Մենք դեմ չենք հայկական վոճին, մենք միայն ցանկանում ենք, վոր շինարարութեան մեջ ամենից առաջ նկատի առնվի, վոր ամեն մի վոճ կազմակերպում է մեր աշխատավորութեան հոգեկան կյանքը: Խոսում են հայկական վոճի ղեղեցկութեան մասին, բայց մոռանում են, վոր բոլոր ժամանակներում ղեղեցկութիւնը միատեսակ չի կարելի հասկանալ: Մենք ունենք մեր, Խորհրդային, պրոլետարական ղեղեցկութիւնը:

Այն բոլորը, ինչ հարմար է, այն բոլորը ինչ հասարակ է, այն բոլորը ինչ առողջարար է, գործնական, առողջապահական—գեղեցիկ է պրոլետարիատի համար: Մեր հասկացած գեղեցկությունն այլ հատկանիշների մասին կխոսեն մեր պրոլետարական նկարիչները, բանաստեղծները և գրողները: Թեև նրանք ևս յերբեմն մեղանշում են: Որինակ այս քանի որը յես կարդացի մի վոտանավոր, չգիտեմ ի՞նչու այդ ովտանավորը նվիրված է ընկ. Ստալինին և նույնիսկ կոչվում է «*Ընկ. Ստալինին*»: Այդ վոտանավորի մեջ հեղինակը ամենից շատ գովաբանում է իր սիրահուն, բայց չգիտեմ ի՞նչու յե գրում է ընկ. Ստալինին (ծիծաղ), ինչ գործ ունեւ այստեղ Ստալինը յես այնպես եւ չհասկացա: Այդ հայկական, պրոլետարական բանաստեղծն և ասում:

ԸՆԿ. ՍՏԱԼԻՆԻՆ.

...Ազնիվ խոսք, նա շատ ուրախ կլինեւ,
Թե ծնվեւ Բաղունց կամ Բուխարին,
Բայց կարծեմ այդ հարցն եւ քիչ անքննին և
Զխիւեմ գլուխս քարի...»
...Մուծեցի բաց թողած անդամավճարները,
Գործերս կարգի գցեցի,
Թողի խմելը, անդործ թափառելը,
Ու դարձա խելացի ձի...»
«... Ինչ տխուր է, վոր յես պոետ եմ անհամեստ
Ընկեր Ստալին,
Եւ ինչ, ինչ գրել, ասացի ուղղամիտ
Ինչ սրտումս կար ամբարած—
—Ախ, յեթե լինեյի Բաղունց կամ Բուխարին
Ախ, յեթե լինեյի յես մարդ...»

Վերջում նա ասում է, թե մենք բոլորս և բանվոր դասակարգը, և կուսակցականները, վոր վճարում են իրենց անդամավճարները՝ վերջի վերջո դառնում են «*խելացի ձի*» (ծիծաղ): Ախ, յեթե յես լինեյի Բաղունց կամ Բուխարին (ծիծաղ): Ահա մասիկ, տեսնում եք, թե վոբանդից՝ վորտեղ: (Այդ վոտանավորը տպված է պրոլետարական գրողների ժողովածուի մեջ կարմիր կազմով, Հայաստանի Պետհրատի 927 թ. հրատարակություն. հեղինակն և Մահարի):

Մակայն այդ բոլորն ի միջի աշխարհ:

Իմ կարծիքով պետք է առանձին ուշադրություն դարձնել, վորպեսզի մեր ճարտարապետական վոճի համար յեղակեա ունենան ամենից առաջ մեր տեխնիկայի զարգացումը, մեր նվաճումները:

Բացի դրանից, այդ հարցին անհրաժեշտ է մոտենալ այն ֆունկցիաների տեսակետից, վոր պետք է կատարի այս կամ այն շենքը և ի նկատի ունենալով այդ ամենը, ընտրել համապատասխան վոճ: Իսկ նրանք, մեր կառուցողները վերցնում են 5-րդ դարի «*Վոսկեղարի*» չափիկը, հաղցնում են արդյունաբերական դարին և ասում թե դա հայկական վոճ է:

Թույլ տվեք այժմ մի քանի խոսք եւ ասել մեր արխիտեքտուրների վերաբերյալ: Արհմիությունները կոմմունիզմի դպրոցներն են: Արհմիությունները դրանք այն որդաններն են, վորոնք պիտի տանեն մասսայական աշխատանք, դրանք այն փոկերն են, վորոնք ամբողջ անկուսակցական բանվոր և աշխատավոր մասսաները կապում են մեր կուսակցության հետ և ինչքան լավ են աշխատում այդ փոկերը, այնքան ավելի լավ են շարժում նրանք մեքենան, այնքան ավելի լավ և ընթանում մեր աշխատանքը: Սրանք այնպիսի կետեր են, վոր մեզանում մի յերեք անգամ ասված ու տասն անգամ կարդացված կլինի: Իսկ մեր պրոֆմիությունները կատարում են արդյոք այդ խնդիրները: Յովոր սրտի պիտի պատասխանել, վոր լիակատար կերպով նրանք այդ խնդիրները չեն կատարում: Այնինչ, ընկերներ, մասսայական աշխատանքը այսօր կազմում է մեր պրոֆեսիոնալ աշխատանքի հիմքը: Այդ այն ուղակն է, վորին պետք է փարվել, վորպեսզի հնարավոր լինի ուղղել մեր աշխատանքների բոլոր բնագավառներում յեղած թերությունները:

Յես գտնում եմ, վոր մեր արհմիութենական մարմինները, ինչպես յերեւում է գործնական որինակներից, բավարար չափով չեն կատարում իրենց հիմնական խնդիրները, բավականաչափ չեն ներգրավում յայն մասսաներին մեր սոցիալիստական շինարարության մեջ, վոչ բավարար չափով են կիրառում ներարհմիութենական դեմոկրատիան: Այդ անհրաժեշտ է ընդդեմ: Յես կարծում եմ, վոր այդ ուղղությամբ մեր պրոֆեսիոնալ կազմակերպություններին դեռեա շատ բան պետք է ցանկանանք: Թեև պիտի ասել և այն, վոր առանձին միությունների այդ թերություններն

ընդհանուր չեն Հայաստանի ամբողջ արհեստակցական շարժման, ամբողջ ՀԱՄԽ-ի համար, բայց յես գտնում եմ, վոր հենց այդ թերութիւնները վրա մենք այսօր պետք է դնենք գլխավոր չեւոր, վորպէսզի վերացնենք նրանց աքիտել, ուր նրանք արդեն դոյութիւն ունեն, և կանխենք նրանց ծագման հնարավորութիւններն այնտեղ, ուր այդպիսի դեֆեկտներ գտնու չկան:

Այդորինակ վորքերիկ թերութիւնների բնագավառից յես կրելքեմ մի քանի որինակներ: Քիչ առաջ մեզանում անց եր կացվում գալառային ուսուցչական կոնֆերենսա, բոլոր ընկերները գիտեն, թե վորքան մեծ նշանակութիւն ենք տալիս մենք ուսուցչական կազմակերպութիւններին և ընդհանրապէս այն կազմակերպութիւններին, վորոնք միացնում են մեր ինտելիգենցիան: Յեւ ահա, պարզվում է, վոր այդ կոնֆերանսի մասին Լուսաշիւր վոչինչ չի իմացել և ուրեմն չի գեկավարել այդ կոնֆերանսը:

Մի ուրիշ որինակ լեռնագործների միութիւնից:

Մենք գիտենք, վոր լեռնագործների միութիւնը մեր վատ միութիւններից չէ և հենց այդ պատճառով ավելի վատ մեզ համար, վոր հատկապէս լեռնագործների միութիւնն մեջ են տեղի ունեցել վատթար փաստեր:

Պարսիկ բանվորներն իրենց ընտանիքներին փող են փոխադրում Պարսկաստան լեռնագործների միութիւնն միջոցով: Այդ դրամները բանվորների ընտանիքներին ժամանակին չեն փոխադրվել: Լուրեր տարածվեցին, թե այդ փողերը կամ կորսված են և կամ վատնված: Պարզվեց սակայն, վոր նրանք «ուղղակի» չեն ուղարկված և լեռնագործների միութիւնը պաշտոնապէս հայտարարեց «մենք այդ փողերը պահել ենք պարսիկ բանվորների անգամավճարներից ունեցած պարտքի դիմաց»: Դա խայտառակութիւն է: Բանվորներն իրենց սուղ միջոցներից իրենց ընտանիքներին փող են ուղարկում, իսկ միութիւնը այդ փողերը պահում է վորպէս անգամավճարներ: Այդպիսի սխալներ, այդորինակ անհեթեթութիւնները մենք թույլ տալ չենք կարող:

Մի այլ որինակ. կառուցողների միութիւնն ստորին մարմիններում տեղի յեն ունեցել մի շարք անհաջողութիւններ: Այդ անհաջողութիւնները առաջացել են նրանից, վոր մենք դեռու չենք սովորել ժամանակին դրսեւորել մեր պրոֆաշիատանքի բացերը և իր ժամանակին ուղղել: Հետեանք այն է, վոր մենք հարկա-

դրված յեղանք պրոֆաշիատանքներից հանել մի շարք պատասխանատու ընկերներ:

Յեւ վերջապէս պրոֆեսիոնալ աշխատանքների բնագավառից վերջին մոմենտը, վորի վրա յես ցանկանում եմ կանգ առնել, դա բյուրոկրատիզմն է: Ինչպէս կուսակցական և խորհրդային մարմինների, այնպէս ևլ արհմիութենական մարմինների մեջ բյուրոկրատիզմ դոյութիւն ունի: Այդ, այսպէս կոչված պրոֆբյուրոկրատիզմը, արհեստակցական բյուրոկրատիզմը պիտի հարվածել շատ ուժեղ, այդ բյուրոկրատիզմի ամենավատթար տեսակն է. մի քանի արհմիութենական աշխատավորներ այնպիսի պատկերացում ունեն, թե իրենք արտահայտում են բանվոր դասակարգի կարծիքը, իսկ կուսակցութիւնն Կենտկոմը, Ժողկոմխորհը, Ժողկոմատները—բանվորների համար կողմնակի ինչ վոր մարմիններ են: Մի քանի պրոֆ աշխատավորներ վստահ են և հավատացած, վոր իրենք յենթակա չեն բյուրոկրատացման, վորովհետեւ իրենք բանվոր դասակարգի ներկայացուցիչներն են: Այդ ծիծաղելի և յերեխայական կարծիքը մինչեւ այժմ ևլ դոյութիւն ունի պրոֆաշիատատիւններից վոմանց չըջանում և նրանց պետք է ասել, «ներեցեք, կուսակցութիւնը լիակատար կերպով արտահայտում է բանվոր դասակարգի արամադրութիւնը, կուսակցութիւնը բանվոր դասակարգի ավանդարդն է, իսկ արհմիութիւնները կուսակցութիւնն գիրեկտիվների համաձայն պետք է տանեն աշխատանքը բանվորական լայն մասսաներում, լինեն լավ շարժարկի փոկեր և վոչ թե մտածել, վոր իրենք հանդիսանում են յերկրի սղը, իսկ մնացածները բացի իրենցից յենթակա յեն բյուրոկրատացման:

Այդ հողի վրա դոյութիւն ունի մի ուրիշ հիվանդութիւն ևս, պրոֆաշիատատիւններից վոմանք ասում են, թե ահա ամենուրեք վատ է, իսկ մեզ մոտ ամեն ինչ շատ լավ է: Հարցի այդորինակ դրվածքի, բյուրոկրատական այդորինակ ինքնավստահութիւն և կուրութիւնն համար պետք է հարվածել նգանց, վորոնք կույր են դեպի իրենց թերութիւնները, կույրերին կուսակցութիւնը չի կարող գեկավարութիւն վստահել մեր աշխատանքի այնպիսի մի կարեւորագույն բնագավառում, ինչպիսին է պրոֆշարժումը:

Մյուս հիվանդութիւնն ընդհանուր է. ինչպէս առանձին պրոֆաշիատատիւնների, այնպէս ևլ կոռուկրատիվ աշխատավոր-

ների համար, նա կայանում և հետեւալում.—նրանք ունենալով իրենց ֆրակցիաները յերբեմն մտածում են թե այդ ֆրակցիաները վորոշումները պարտադիր են Կենտրոնական Կոմիտեյի համար: Դա ծիծիադելի չէ, ընկերներ, բայց այդպես է: Մենք մինչև հիմա կարծում ենք, վոր Կենտրոնական Կոմիտեյի համար ֆրակցիաները, մեր կուսակցութեան կանոնադրութեան մեջ հենց այդպես էլ ասված է, իսկ կոոպերատիվ գործիչներին, պրոֆաշիաատավորներից վոմանք կարծում են, վոր այդ այդպես չէ և կամ այդ վոր բոլորովին այդպես է: Նրանք գտնում են, վոր պետք է վճռեն իրենք, իսկ Կենտրոնական Կոմիտեյի միայն զին իր կնիքը: Վորպեսզի թե պրոֆաշիաութեանները և թե կոոպերատիվ մարմինները իսկապես գրավեն մասսաները զեպի խորհրդային իշխանութեան ու զեպի կուսակցութեանը, տանեն մասսայական աշխատանք աշխատավորութեան շրջանում և լինեն շարժարեր փոկեր, անհրաժեշտ է ինքնաքննադատութեան և կրկին ինքնաքննադատութեան: Առանց դրան մենք չենք ազատվի մեր բոլոր մեղքերից, սխալներից և թեւութեաններից:

Իսկ փաստեր, վորոնք ցույց են տալիս մեր հանցավոր, անուշադիր վերաբերմունքը զեպի մասսայական կազմակերպութեանները՝ ինչքան ուղեք. վերջրեք հենց արտադրական խորհրդակցութեանները. «Արարատ»-ի բջիջում ինձ պատմեցին հետեւյալ փաստի մասին.—յերբ արտադրական խորհրդակցութեան արձանագրութեանը տալիս են տնտեսավարին նա զեն և չպրտում այդ արձանագրութեանը և վոչինչ լավ բան չի գտել ասելու բանվորներին, բացի նրանից, թե «կորեք զնացեք այստեղից»: Նմանորինակ վերաբերմունքի զեպում ի հարկե իզուր և խոսել, թե պետք է բանվորներին քաշել մասսայական աշխատանքների մեջ, թեկուզ հենց նույն «Արարատում»: Իսկ մենք ունենք բազմաթիվ վորակյալ բանվորներ, վորոնք տարիներով յերբեմն նույնիսկ տանյակ տարիներով աշխատել են արտադրութեան մեջ, ունեն հիանալի զիտելիքներ և հսկայական փորձ, վորը ինչպես ասել է ընկ. Ստալինը պակաս զնահատելի չէ, քան զեկավարի փորձը:

Արտադրական խորհրդակցութեանները աշխատանքը պետք է այնպես կարգավորել, այնպես զեկավարել այն, վորպեսզի այդ կազմակերպութեանները կարողանան կենտրոնացնել իրենց մեջ, ի մի գումարեն զիտելիքների այն ամբողջ պաշարը, ամբողջ այն փորձը, վորին տիրապետում են մեր հնագույն և լավագույն վո-

րակյալ բանվորներից հարյուրավորները: Իսկ այդպիսի բանվորներ մենք ունենք: Չարաչար սխալվում են այն ընկերները, վորոնք ցանկանալով հետ մղել իրենցից այն մեղադրանքը, վոր իրենք չեն ոգտադործել բանվորների զիտելիքներն ու փորձը—պընդում են մոտավորապես հետեւյալը.—«ս՛ւր են մեզ մոտ այդպիսի բանվորներ. մեր արդյունաբերութեան մեջ չկան այդպիսիները»: Ընկերներ, դա անհեթեթութեան է: Ծիշտ է, բանվորներ, մանավանդ հին բանվորներ մենք քիչ ունենք, ուստի առավել ևս նրանց պետք է զնահատել, պետք է լինել նրանց վերաբերմամբ զգայուն:

Յերբ յես գտնվում եյի Ալլահվերդու հանքերում, մենք մի քանի ընկերների հետ իջանք հանքահորերը և զրուցեցինք այնտեղ անկուսակցական բանվորների հետ: Մենք յեկանք այն համոզման, վոր այդ բանվորները հանքահորերում այնքան էլ լավ չեն ապրում, վոր յերբեմն նրանք հարկադրված են լինում առանց արտահալուստի իջնել այդ հանքահորերը: Պրոֆրյուրոկրատները մեզ առացին, վոր դա միայն առաջին անգամն է դժվար, հետադալում կարելի չէ ընտելանալ, առանց հասկանալու, վոր մեր նպատակը չէ բանվորներին վատ պայմանների ընտելացնել: Չե՞ վոր մեր առաջ դրված է բոլորովին հակառակ խնդիր—նրանց աշխատանքի պայմանները լավացնելու խնդիրը: Իսկ մեզանում ուղղակի բանվորների յերեսին ասում են «ընտելացեք»: Յես այդ բանվորներին համարում եմ՝ ստորերկրայ հերոսներ, վորովհետեւ յերբ մենք աշխատում ենք խոսել թերութեանների մասին, վորպեսզի նրանք ցույց տան մեզ այդ թերութեանները՝ մենք չաւոնակ լսում ենք նրանցից մի պատասխան «ծիշտ է, այնքան էլ լավ չեն ապրում, բայց ընդհանուր առմամբ վատ չէ: Աշխատում ենք և դեռ կաշխատենք, այն ժամանակ ավելի լավ կլինի»:

Հավատացնում եմ ձեզ, վոր նրանք խոսում եյին ավելի մեծ հավատով մեր շինարարութեան հաջողութեան մասին, քան վորոշ Դոմոնիխտները: Յեվ ահա զեպի այդ ստորերկրայ հերոսները ցույց է տրվում այդպիսի անհանդուրժելի վերաբերմունք: Իզուր չի, վոր Մոսկվայից յեկած Կուլինի հանձնաժողովը ասել է թե բանվորական հարցը Ալլահվերդում—անապատան հարց է: Միթե դա սաղում է մեզ, վոր պաշտոնական հանձնաժողովը նման յեզրակացութեան և հանել, վոր բանվորական հարցը Հայաստանում անապատան հարց է,

վոր բանվորները մեզ մոտ անուշադիր են թողնված : Այդ մեզ վա-
յել չե և մենք այդ հարցի վրա պետք է սրենք մեր ուշադրու-
թյունը : Մենք պետք է բարձրացնենք այդ բանվորների բարե-
կեցությունը, բարձրացնենք նրանց կուլտուրական մակարդակը,
դարձնենք նրանց մեր շինարարության ակտիվ մասնակիցներ,
վորպեսզի այդ բանվորը լինի խորհրդային յերկրի կոտորյալ
տերը :

Անցնում եմ իմ զեկուցման յերկրորդ մասին—գյուղին :

Յեւ չպիտի խոսեմ այն մասին, թե ինչքան է մեր ցանքսերի
տարածությունը, ինչ կուլտուրաներ պիտի դարգացնենք—դա այ-
սոր չի մտնում իմ ծրագրի մեջ : Նույնպես կարիք չկա այսակզ
հարց գնելու գյուղում տանելիք մեր կուսակցական աշխատանքի
մասին : Այդ մասին կա ընկ . Մոլոտովի հիանալի զեկուցումը, կան
նաև կուսակցության 15-րդ համագումարի վորոշումները, յես
պիտի խոսեմ բացառապես այն թերությունների մասին, վոր
մենք ունենք և կսկսեմ ամենից առաջ կուլտուրու-
թյուններից : Կուլտուրների նշանակությունը, նրանց անհրաժեշ-
տության և գերի մասին յես չպետք է խոսեմ : 1927 թ. զեկուցում-
բերի վերջերին մենք ունեցինք միայն 7 կուլտուրություն, ներ-
կայումս արդեն Հայաստանում հաշվում են 55 կուլտկաթի տնտե-
սություն : Աճել և գյուղի չքավոր տարրերի համակրանքը գեպի
գյուղատնտեսության կուլտկաթի իրացիան : Կուլտուրությունների
դարգացումը մեղանում կատարվում է վոչ ըստ «մասնատրման»
և դա լավ է :

Իայց թերությունները կուլտուրությունների շինարարու-
թյան մեջ նույնպես քիչ չեն և ամենից առաջ հենց կուլտուրութ-
յունների դարգացման թափի թուլությունը : Մինչդեռ ընկերներ
կան, վորոնք ասում են թե մեզանում այդ աճումն ընթանում է
չափազանց արագ : Այս ժամանակամիջոցում սկսած 1927 թ. վեր-
ջերից և մինչև այսոր ունենք ընդամենը 55 կուլտուրություն-
ներ, վորոնց մեջ մտնում են նաև սկզբնական ձևի կուլտուրութ-
յունները, այսինքն հողը միասնարար մշակող ընկերություն-
ները, մեքենագատործման ընկերությունները և այլն : Յեւ այժմ
ասել, վոր պետք է սկսել «գգույշ լինել» նշանակում է չհասկա-
նալ մեր գիծը և մեր խնդիրները : Պետք է անշուշտ գգույշ լինել
ամեն մի գործում, սակայն նախ պետք է թույլ տալ, վոր զար-
գանա կուլտուրությունների շարժումը : Իսկ յեթե մենք հարցն

այլ կերպ գնենք, կստացվի այն, ինչպես վոր մեզ վոչ մի կերպ
չի հաջողվում Հայաստանում սաղիս ընկերություն կազմակեր-
պելու : Մի քանի գաղափարներում սաղիս ընկերություններ յեղել
են, սակայն հետո ցրվել են :

Այս բոլորին սաղիս-ընկերությունները կազմակերպելու հա-
մար աշխատում է նախաձեռնող գրուպան : Կենտկոմը վորոշել
է անսլաքման ստեղծել նման ընկերություն թեպետ և մեզանում
չատ քիչ սաղիս սիրողներ կան : Յեւ ահա այդ միեւնույն ժամա-
նակ հրատարակվում է հրաման սաղիսի վրա հարկ գնելու մա-
սին : Ընկերներ, սկզբից Մոսկվայում ավել են բավական յերկար
ժամանակ այդ գործի ազատ դարգացման համար :

Յեւ կարծում եմ, վոր մենք չենք կարող և չպետք է այդ
հարցին մոտենանք չարլոն կերպով, կաղիտնի ձեով : Մեզ մոտ
տակավին սաղիս-ընկերությունը գեոեւ չի ձևակերպվել, գրեթե
չկան ուղիս սիրողներ, իսկ հարկն արդեն մոտցված է : Յեւ յես
վախենում եմ, թե կուլտուրությունների հետ ևս նույնը պա-
տահի : Հաղիվ կուլտուրությունների շարժումը սկսել է դար-
գանալ և արդեն ազադակում են, թե պետք է առավելագոյն չա-
փով գգույշ լինել : Կուլտուրությունների շինարարության թու-
վը անհրաժեշտ է դանդաղեցնել :

Մեզանում, ընկերներ, նկատվել է, վոր թույլ է տեղական
կուսկազմակերպությունների զեկավարությունը կուլտուրութ-
յունների նկատմամբ : Թույլ է յեղել նաև գյուղական կոմու-
նիստներին կուլտուրությունների մեջ ներգրավելու նախաձեռ-
նությունը : Նկատվում է նաև կուլտուրությունների կազմի հո-
սունություն, թույլ է նրանց ֆինանսական և նյութական բա-
ղան : Յեւ վերջապես նկատվում է վտանգավոր մի ձգտում, այժմ
և յեթ մի քանի կուլտուրություններ վերածել կոմմունայի : Յեւ
կարծում եմ, վոր հենց այդ հարցում շտապել հարկավոր չի :

Այնուհետև կուլտուրությունների շինարարության մեջ նը-
կատվում են հետեյալ թերությունները : Ներգրավված են կուլ-
տուրությունների մեջ միայն չքավորները . միջակներն ընդգրկ-
ված են թույլ չափով, նրանք կարծես թե առժամանակ սպասում
են տեսնելու թե ինչ դուրս կգա դրանից : Յեւ կարծում եմ, վոր
անհրաժեշտ է միջակներին ևս քաշել այդ գործի մեջ : Ինչ վե-
րաբերում է կուլակներին—բարերախտաբար նրանց թիվը կուլտը-
տություններում քիչ է : Կուլտուրությունների մեջ նրանք մըտ-

նում են այն ժամանակ, յերբ մտադիր են լինում լուծել ու քայքայել նրանց :

Անհրաժեշտ է վճռական հարված տալ կուլակներին վնասաբարութեան կոլտնտեսութեաններին շինարարութեան մեջ : Կոլտնտեսութեաններին վերաբերող վերջին հարցն այն է, վոր մեր կոլտնտեսութեանները կազմված են փոքրիկ միավորներից և այդ պատճառով չունեն նյութական հզոր բազա :

Անհրաժեշտ է նրանց արտակարգ ուղնութեան ցույց տալ, վորպեսզի կոլտնտեսութեաններին դարդացումը և գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման անցնելը, կարելի լինի կատարել ըստ հնարավորին հաջող և արագ : Զբաղորդների մեջ տարվող աշխատանքների բնագավառում ևս մեր թերութեանները սակավ չեն : Առանձնապես ծանրանալ այդ խնդրի վրա կարիք չկա : Վորովհետև մենք առանց այդ ել գիտենք, վոր այստեղ դրութեանը չափազանց վատ է : Ընկերներն ասում են, և ասում են վոչ թե իմաստակները, այլ մտածող և լուրջ ընկերները, թե չբաղորդութեանը մեզ մոտ շատ տեղերում հալածված է : Մեզ անհրաժեշտ է չբաղորդների մեջ տարվելիք աշխատանքի հարցը դնել ամբողջ հասակով, վորովհետև մինչև որս ել այդ աշխատանքը տարվում է շատ թույլ : Մի քանի շրջանների հետադրութեանը ցույց տրվեց, վոր չբաղորդներին թույլ կերպով են ուղնում, իսկ յերբմիջ ել վոչ մի ուղնութեան ցույց չի տրվում : Պետական և անտեսական մարմինների ուչադրութեանը հաճախ ավելի նվիրված է լինում կուլակին և լավադույն գեղքում ունեւոր գյուղացուն, քան չբաղորդներին և միջակին : Կուսակցութեան տեղական կազմակերպութեանները նույնպես բավականաչափ ուչադրութեան չեն դարձնում այդ աշխատանքի վրա : Հաճախ առաջանում է չփութութեան կազմակերպչական հարցերում : Տեղերում աշխատողները հաճախ պարզորոշ չեն պատկերացնում իրենց այդ աշխատանքի ձևերը և նույնիսկ նպատակները : Այդ հարցերի մասին Կենտրոնական Կոմիտեն մանավանդ կազմբաժնի և գյուղբաժնի գծով պետք է գրի մի չարք բացատրական և հրահանգչական նամակներ : Մեզ անհրաժեշտ է առավելագույն չափերով տեղական աշխատավորներին քաջել գեպի չբաղորդեան մեջ տարվող աշխատանքները :

Ինչ վերաբերում է բատրակներին՝ հապա այստեղ դրութեանն ավելի վատ է : Մենք ունենք աղաղակող փաստեր այն մա-

սին, վոր անհատական սլայմանագրեր չեն կնքվում, բատրակները չեն ներդրավում արհմիութեան մեջ, վոչ մի մասնակցութեան չեն ցույց տալիս գյուղում տարվող մեր շինարարութեան : Պատահել են այնպիսի գեղքեր, մանավանդ Լենինականում, յերբ գյուղխորհուրդ է գալիս բատրակը, իսկ նրան աշխատելից վորնդում են՝ պատճառարանելով, թե նա գյուղխորհուրդի հետ չի կարող գործ ունենալ, քանի վոր ինքը գյուղացի չի, այլ բատրակ :

Ահա թե ինչպես է կատարվում աշխատանքը չբաղորդների և բատրակների մեջ—այսինքն գյուղի հենց այն խավերում, վորոնց վրա մենք պետք է հենվենք : Դա գյուղի այն մասն է, վորը մենք պետք է կազմակերպենք և համախմբենք, վորպեսզի միջակի հետ ամուր դաշնակցած սխտեմատիկաբար կոխվ մղենք կուլակութեան դեմ :

Իսկ այդ կուլակութեանն ուժեղացնում է իր աշխատանքները մի քանի վայրերում նա ուղղակի անցնում է մեր դեմ վճռական հարձակման : Իմ ասածները հաստատելու համար յես փաստեր կրերեմ, բայց մինչև այդ թույլ տվեք մի քանի խոսքով կանգ առնել խորհրդային տնտեսութեանների վրա :

✓ Մենք ունենք 7 հատ խորհրդային տնտեսութեան :

Դրանք կարծես թե որինակելի խորհրդային տնտեսութեաններ են, վորոնք պիտի կատարեն ագրիկուլտուր աշխատանք և վորոնք պետք է ուղնութեան ցույց տան չբաղորդեան և միջակ գյուղացիութեան : Իսկ ինչ ենք տեսնում մենք իրականում : Յես պնդում եմ, վոր ընկ. Յերզնկյանի խորհրդային տնտեսութեանները առետրական ձեռնարկութեաններ են : Նրանք չբաղորդեան վոչ մի ուղնութեան չեն ցույց տալիս, ինչպես հարկն է չեն կատարում ագրիկուլտուր աշխատանքներ : Լուռում մի վոմն կարգադրել է պետֆիրմայի արտադարներից և խոտհարքերից 150 դեսյատին տալ հայտնի կուլակ Բաբաջանյանին, այն հողերից, վորոնց մասին յերադել է Լուռու չբաղորդութեանը, յերադում է և այսօր, բայց չի կարողանում ստանալ :

Յերբ չբաղորդ դիմում է և խնդրում, վոր իրեն տրվի արտադար, վորովհետև անասունները կոտորվում են, նրան առաջարկում են 1½ դեսյատին, այն ել միշտ չեն տալիս, իսկ կուլակին տալիս են 150-ական դեսյատին, պատճառարանելով, թե նա կովերը շատ լաֆն են, կաթը շատ լաֆն է, ուստի և նրանց անհրաժեշտ են լավ արոտավայրեր :

Այդ առթիւ մի ժողովում տեղական մի բարձրակ դաս սրա-
միւս կերպով ասաց—«Վորդեպի լավ կովեր ունենաւ պետք են
լավ արտադրութեան, վորդեպի լավ արտադրութեան ունենաւ,
պետք են լավ կովեր»:

Ընկերներ, մեր խորհրդային տնտեսութեանները պետք է վե-
րածել իսկական խորհրդային տնտեսութեաններին: Հասուկ ու-
շագրութեան պետք է դարձնել մեր խորհրդային տնտեսութեան-
ներին համաձայնարարական կազմի վերանայման վրա—խորհրդային
տնտեսութեաններին այդ սպայական կազմի վրա, վորը մեր բա-
նակը չի առաջնորդի կուլակի դեմ կովելու համար: (Յերգնկյան—
Այնտեղ կոմմունիստներ են նստած): Բացի կոմմունիստներից այն-
տեղ նստած են և այնպիսի մարդիկ, վորոնք յերբեք չեն հասկա-
ցել մեր քաղաքականութեանը, մինչև այսօր ել չեն հասկանում
և կարծում ենք, վոր չեն ել հասկանա յերբեք:

Թե խորհրդային տնտեսութեաններին և թե առհասարակ այլ
տնտեսական մարմիններին մեջ ուժերի դառնալովութեանից շատ
բան և կախած: Խնդիրը վոչ միայն միջոցների, այլ և մարդ-
կանց մեջ է, դրանից ել կախած և մեր խորհրդային տնտեսու-
թեաններին աշխատանքների դժի և դործելակերպի ճիշտ նշումն
ու ճշգրիտ կենսադործումը:

Ընկերներ, յես արդեն ասացի, վոր վերջին ժամանակները
նկատվում և կուլակի աճում. դուզահասարար աճում են նաև նրա
ակալութեանն ու կապը քաղաքի նկարմանի հետ: Դրանում կա-
կած չկա: Այդ յերեւոյթը նկատվում և ամբողջ Միութեան մեջ:

Մենք պետք է արձանագրենք, ընկերներ, վոր մեր տնտեսու-
թեան սոցիալիստական հատվածին արագ զարգացման հետ միա-
սին աճում է թեպետ և զգալիորեն դանդաղ տեմպով—նաև մաս-
նավոր կապիտալիստական հատվածը: Դա մի վատտ է, վոր մենք
պետք է հաշիւ առնենք: Այդ հանգամանքը մեզ վորոչ վտանգ է
սպառնում, և դրա համար մենք պետք է ավելի աշխուրջ լինենք
և ուժեղացնենք մեր հարձակումն այդ ուղղութեամբ: Թվում է,
թե սրանում կասկած չի կարող լինել: Սակայն բանից դուրս է
գալիս, վոր կասկած է հարուցում հետեյալ հարցը—Հայաս-
տանում կուլակ կա թե վոչ: Կան, բայց յերեւոյթին այնպիսի բն-
կերներ, վորոնք կարծում են թե Հայաստանում կուլակ չկա: Բն-

կերներից մեկը նույնիսկ ասաց, վոր մեզանում բոլոր դյուզացի-
ները հավասարաբեւ կարիքավոր են: Յեւ առհասարակ կարծում
են, վոր Հայաստանը մի դրախտային յերկիր է, վորտեղ չկան
Շախտիի դործի տարրերը, չկա հակահեղափոխութեան, չկա ի
հարկե նաև կուլակ: Յեթե դա իրոք այդպես է, հապա Հայաստա-
նում Խորհրդային իշխանութեան ել հարկավոր չէ: Յեւ առհա-
սարակ վորեւէ իշխանութեան պետք չէ: Վորովհետեւ Հայաստա-
նում ի տարբերութեան ամբողջ Խորհրդային Միութեան՝ սո-
ցիալիզմի համար մզվող պայքարի չընան անցել և արդեն և սո-
ցիալիզմն արդեն հաստատվել է: Իսկ մենք դործնականում տես-
նում ենք, վոր դա դառանցանք է, անհեթեթ հիմարութեան:

Մեր չքավորներն ու միջակները տնտեսական և կուլտուրական
բավականաչափ ոգնութեամբ ապահովված չեն, վորովհետեւ մեր
որդաններում շատերը չեն տեսնում վոչ միջակին և վոչ ել չքա-
վորին: Նրանց լողունը հետեյալն է—«ոգնիր առհասարակ դյու-
զացուն» և դա կատարվում է այն ժամանակ, յերբ կուլակներն
ուղղակի ճնշում են դործ դնում մեզ վրա: Մեր կուսակցութեան
անդամներից շատերի վնասակար, կործանիչ այդ կուլութեանը
պետք է վերջ տալ ամենայն վճռականութեամբ: Այդ կուլութեան
հետեւնըով մեր մի շարք չընաններում ուժեղացել է կուլակի
աղբեցութեանը մեր որդանների, մեր դյուզխորհուրդների և մեր
կոնոմիկայի վրա և իրեն դրա անմիջական հետեւնը մենք բա-
ցի տնտեսական եֆֆեկտից տեսնում ենք նաև քաղաքական
եֆֆեկտ: Այդ բանը վոչ վոք չի կարող թխտել:

Ի՞նչ են ասում մեզ փաստերը.

Մենք կատարել ենք մի շարք հետազոտութեաններ և այժմ
մեր տրամադրութեան տակ կան նյութեր Աշտարակի, Նոր-Բա-
յազետի և Լոռու Փամբակի գավառների վերաբերմամբ: Թույլ
տվեք մի քանի փաստեր հրապարակել այդ նյութերից, ուղղակի
առանձին հատվածներ կարդալ այդ հետազոտութեանները կա-
տարած ընկերների ղեկուցումներից:

«Կուսակցական առանձին ղեկավար ընկերները դյուզում տալ-
բերութեան վոչ մի դիմ չեն քաշում չքավորների, միջակների և
կուլակների միջև: Յերեք դյուզվարկային ընկերութեաններ Սաե-
փանավանի, Վարանցովկայի և Աշտարակի—հետազոտելու ըն-
թացքում պարզվեց, վոր ունեւոր դյուզացիներին և նույնիսկ կու-
լակներին վարկավորելը բռնում է համարյա ամենազխտվող

տեղը: Այսպէս որինակ Ստեփանավանի վարկային ընկերութիւնը, վորի նախագահն եր 1903 թվից կուսակցութեան անդամ ընկ. Թումանյանը, յերկու տարի շարունակ վարկավորել ե Ստեփանավանի սպեկուլյանտ—առևտրականներին»:

Այդ դեռ վոչինչ, լսեցեք շարունակութեանը—«այդ միեւնոյն ընկերութիւնը վարկավորել ե չրջանի մի շարք խոշոր կուլակներին—Բարաջանովներին, Զելավաններին ե այլն: Քիչ ե համարվել այն, վոր այդ կուլակներին վարկեր են տվել 2 տարի ժամկետով, հետո յեւ տոկոսներ չեն դանձել արված վարկերից»:

Նշանակում ե թե վոչ միայն վարկավորում են, այլեւ վարկերից տոկոսներ չեն դանձում:

Վարկավորում են առևտրականներին, սպեկուլյանտներին ե կուլակներին, իսկ չքավորներին վարկեր չեն տալիս, չքավորական Փոնդը 50 տոկոսով չի ոգտագործված:

«Յերեք ամիս առաջ գլուղվարկային ընկերութեան աշխատանքներից հանված ընկ. Թումանյանը փոխադրված ե կուսակցութեան չրջանային կաթիլոն, քարտուղարի պաշտոնով: Նրա տեղը նշանակված գլուղվարկային ընկերութեան նոր նախագահը կուսակցութեան անդամ ընկ. Պողոսյանը Շրջկոմի կողմից մեղադրվեց բոլոր այն մեղքերում, վորում մեղադրվել ե ընկ. Թումանյանը: Կուսակցութեան կարգով դատաւարավելով Պողոսյանի դործը հանձնվեց դատաւարին»:

«Չքավորների վարկավորման Փոնդը 4000 ռուբլի յե, վորից ոգտագործված ե միայն 2000 ռուբլի, այդ առթիվ մեր ձեռքի տակ կա մի այսպիսի փաստաթուղթ. «չքավորական Փոնդից բաց ե թողնված դավդործկոմի կատարանին 200 ռուբլի ֆայտոն գնելու համար»:

Դրութեանն ավելի լավ չի նաեւ Վարանցովկայի գավառակում:

«Դասակարգային դիւ պաշտանելու տեսակետից Վարանցովկայի գավառակի գլուղվարկային ընկերութեանը նույն չափով «հաջող» ե աշխատել: Բացի կուլակներին վարկավորելուց նա կուսակցութեան անդամ Ֆեոդորովի ղեկավարութեամբ ղրադվել ե ինքնավարկավորումով»:

«Ինքը Ֆեոդորովը 500 ռուբլի վարկ ե վերցրել: Այդ դումարի կեսից ավելին նա մինչեւ որս ել պարտք ե մնում: Վարկեր ստացել են նաեւ Ֆեոդորովի հայրը, նրա հարազատ յեղբայրը (կոչ-

կակար) ե հորիցըրոր սղան, բստ վորում Ֆեոդորովի հայրն ունի 15 դեսյատին խոտհարք, 10 կով, 3 ձի ե 50-60 փեթակ, վորն ի դեպս ասած հաշվառման ժամանակ թաղցրել ե: Բացի դրանից Ֆեոդորովը կաղմակերպել ե մի ընկերութեան, վորին իրենից գատ անդամադրվել են նաեւ կուսակցութեան 3 անդամներ (վորոնցից մեկը արդեն հեռացված ե կուսակցութեանից), ե մի անկուսակցական, ընդամենը 5 մարդ, այդ ընկերութեանը 1260 ռուբլի վարկ ե բաց թողնված:

«Վարկով ոգտվում ե նաեւ կաշվեգործների «Սիդնալ» կեղծ արտելը, վորին № 682 հաշվով բաց ե թողնված 1150 ռ. ժամկետը՝ մինչեւ մարտի 4-ը: Վարկը չի մարված մինչ հիմա, չնայած վոր ժամկետը վաղուց անցել ե: Բացի դրանից այդ արտելի անդամներից յուրաքանչյուրն անհատաբար ել ե վարկ ստացել, այդպիսով բաց թողնված ընդհանուր գումարով մոտ 800 ռուբլի»:

«Յեւ այսպէս ի. Վ. Բուրցեվը, վոր ունի 20 կով ե 16 դեսյատին խոտհարք, ստացել ե 160 ռ. վարկ, նրա մյուս յեղբայրը Ա. Վ. Բուրցեվը, վոր ունի 18 կով ե 18 դեսյատին արոտավայր ստացել ե 100 ռուբլի վարկ 19-րդ կովը գնելու համար»:

«Դըղըքիլիսա գլուղում կուլակ Վալի ողլին բստ 1927 թ. նոյեմբերի 8ի № 421 հաշվի ստացել ե 70 ռուբլի կով առնելու համար: Վալի ողլին ունի 12 կով, 4 յեղ, 100 վոչխար, 10 փեթակ ե այլն»:

«Վարանցովկայի վարկային ընկերութեան վարչութեան մյուս անդամները ես յեռանդով վարկավորվում են»:

«Այդ միեւնոյն Վ. Մ. Ֆեոդորովը չրջանային կոմիտեյի նախագահութեան անդամ ե: Նրա այդ «աշխատանքների» մասին գիտեն կուսակցութեան թե գավառային ե թե չրջանային կոմիտեները, սակայն Ֆեոդորովը մինչեւ որս աշխատանքից չի հեռացված ե այս բոսելին ել գտնվում ե Թիֆլիսում գործուղման մեջ ընկերութեան գործերով:

«Առանձին կուսակցական ընկերների ե կուլակների միասնաբար կատարած աշխատանքների նմանորինակ իդիլլիա նկատվում ե նաեւ գործունեութեան մյուս բնագավառներում: Որինակ կուլակ ե նախկին պրիստով Մամեդ Կուրբանովն անցնում ե խորհրդային դանազան հիմնարկներ, չնորհիվ մի քանի կուսակցականների աջակցութեան: Այդ ընկերների թվին ե պատկանում նաեւ չրջգործկոմի նախագահ Դրոյկովը: Շատ բնորոշ ե հետեյալ

գեպքը. կաթնաբուսի վարչության վերընտրության ժամանակ այդ արտերի չքավոր անդամներից հրավիրվել և ժողով թեկնածուների հարցը նախապես քննելու համար: Այդ ժողովում թուրք պատվիրակների մասնակցությամբ կուլակ և նախկին պրիստով Կուրբանով Մամեդի թեկնածությունը միաձայն ստացաւ ևն: Յերբ հարցը տեղափոխվում և արտերի պլենումը այնտեղ Ջուջաֆենդի կուլակները արտերի վարչության համար ի հարկե առաջադրում են Կուրբանովի թեկնածությունը, բայց ժողովի նախագահը նրա անունը դրում և քվեարկվողների ցուցակի վերջում: Այդ ժամանակ 1918 թվից կուսակցության անդամ, Շրջործկոմի նախագահ Դրոյկովը առաջարկում և թեկնածուների ցուցակը քվեարկել մեկը վերելից, մյուսը ներքեից: Յեւ Կուրբանովն անցնում և վարչության անդամ:

Վերջապես այսպիսի մի փաստ «կուսակցական Կորգրել Դիտրին Նովա-Միխայելովկայա գյուղում սպառնալիկան կոտորակայի վարչության վերընտրության անցկացնելու ժամանակ բարձրագույն արտահայտում և հետևյալ «յեկրյուդը».

«Յեթե մենք չքավոր ընտրենք և նա փախում կատարի, մենք վաշինչ նրանից չենք կարող դանձել»:

Յեղրակացութունը քվեարկվողների համար միանգամայն պարզ և, պետք և կուլակին ընտրել:

Առանձին կուսակցությունների և կուլակների միջև նման համերաշխություն յերբմի լինում և նաև գյուղի մյուս հարցերի նկատմամբ:

Այսպես որինակ. գալառակային Գործկոմի նախկին նախագահ Ռեչետովը և բջի ներկա քարտուղար Նովոսելցեվը Դրոյկ Ղոչի գալառակից ձեռք են բերում գյուղահարկի հարցաթերթիկներից և համեմատելով նրա հետ Վարանցովկայի վրա դրված հարկը գտնում են շատ ծանր և ուսում գյուղացիների մեջ անցկացնում են համապատասխան բացատրական կամպանիա աղագյին հարցի մասին:

Նմանորինակ փաստեր ու առանձին գեպքեր հետապնդությունների նյութերից կարելի չե բերել հսկայական քանակությամբ:

«Վարանցովկայի գալառակի հայկական Հերհեր գյուղում կուլակներից կազմված մեքենադատադործական ընկերությունը հոտ առնելով, վոր կուլակների միավորությունները պետք և

լուծվեն, մի քանի չքավորների համոզում են մտնել իրենց ընկերության մեջ: Դրանից անմիջապես հետո նրանք ձեռնարկում են ընկերության լուծարքը՝ վնասով, վորը բաժանում են ընկերության բոլոր անդամների, վորոնց թվում նաև անդամագրված չքավորների մեջ: Յերբ այդ նոր անդամագրված չքավորներն ուղուի փոխարեն ստանում են ինչ վոր կեղծ դեֆիցիտ, ինչ վոր ավելորդ հարկ կուլակների ոգտին, դնում են շրջործկոմ գանդառվելու: Այդտեղ նրան հարցնում են.—«Դուք այդ ընկերության անդամ եք», և յերբ նրանք դրական պատասխան են տալիս, նրանց հայտարարում են թե նրանք ևս պետք և մասնակցեն այդ վնասներին:

Ահա ձեզ մեր գալառակային Գործկոմների գալառակային հոտառությունը:

Ընկերներ, յես այլևս մանրամասն չեմ խոսի թե ի՞նչ և կատարվել Նոր-Բայաղետում: Այնտեղ Գալֆինբաթիլը մի ինչ վոր կոչ և հրատարակել (ծիծաղ) ձիշան սասած, յես չգիտեմ, թե այդ վոր ուրվանից և, վոր Գալֆինբաթիլը կոչ և բաց թողնում, բայց այդ կոչից դուք կտեսնեք, վոր Գալֆինբաթիլի վարիչն այն տեսակետի վրա չե կանգնած, ինչ տեսակետի վրա կանգնած են այն ընկերները, վորոնք կարծում են, թե մեզ մոտ կուլակներ չկան և վոր մեր վերաբերմունքը դեպի բոլոր գյուղացիները պետք և լինի միատեսակ ու հավասար, այսինքն թե նրանք բոլորն ևլ լավ մարդիկ և և բոլորն ևլ «մեր ժողովուրդն և»:

Յերևանի Կոմիտեյի Նախագահության նկատին մենք լսել ենք մեքենադատադործման ընկերության գեկուցումը: Զեկուցողը խոսեց 2 ժամ, խոսեց ընկերության յեկրի, մուտքի և ամեն բանի մասին, բայց բոլոր մեր հարցերին թե ո՞ւմ են նրանք վարկավորել՝ չքավորներին, միջակներին, թե կուլակներին նա համարությունությամբ եր պատասխանում և կամ ասում եր թե նրանք ընդհանրապես բոլոր գլխողներին ևլ վարկավորում են:

Կարծես այդ ընկերությունը չարչու խանութ և և վոր թե խորհրդային իշխանություն մի ուղան, վորը պետք և տանի վորոչ գալառակային քաղաքականություն:

Ընկերներ, ևս մի փաստ, մի շատ ցավալի փաստ, վորի վրա պետք և բեռնենք մեր ուշադրությունը. այդ փաստը հետևյալն և.—

Նոր-Բայազետում կա մի շրջան, այդ շրջանում կա մի գյուղ, այդ գյուղում կա մի բլիշ, (ծիծաղ) և այդ բլիշում կան կուլակներ: Բլիշում կան 11 անդամ և ինչպես հետո պարզվեց՝ նրանցից 10-ը կուլակներ են: Այդ գյուղում գյուղացիների մեջ բացվել է մի վեճ, գյուղացիական ինչ վոր կարեոր հարցի շուրջը: Յեւ ահա համալրվում են չքավորները, ժողով են գումարում ու վորոշում են, վոր բլիշի առաջարկը դեմ է գնում գյուղացիության չքավոր և միջակ խավերի շահերին, դեմ է բանվորագյուղացիական խորհրդային իշխանության: Չքավորների այդ ժողովը գումարվում է գաղտնի և վորոշում է հանում բլիշի դեմ: Յերբ գալառային կենտրոնից գալիս են այդ գործը պարզելու, իսկույն նկատում են, վոր չքավորների կոխվն ընդդեմ «կոմունիստական բլիշ» իրապես չքավորության կոխվ և կուլակության դեմ:

Ընկերներ, յեթե իսկապես մենք հասել ենք այն աստիճանին յերբ մենք ունենք բլիշներ, ուր կուլակներ են նստած՝ հապա այդ վատթար յերևույթ է:

Ասում են թե 1921 թվից կան կուսակցության այնպիսի անդամներ, վորոնք տարեկան 1000 ռուբլի գյուղհարկ են վճարում:

Չքավորությանը դեպի մեր կուսակցության շարքերը ներգրավելու գործի անբավարար լինելը, վերջին տարիներում և բատրակներին կուսակցության մեջ ընդունելու մասին, մեր շրջաբերականների և հրահանգների տեղերում չկիրառելու պատճառներից մեկը յես համարում եմ այն հանգամանքը, վոր մի շարք բլիշներում նստած են կուլակներ, վորոնք չեն թողնում բատրակներին կուսակցության շարքերն անցնելու: (Չայնեք.—Ճիշտ է): Ընկերներ, մեզ անհրաժեշտ է մի անգամ ընդմիշտ լրջորեն դնել այդ հարցը: Մեզ անհրաժեշտ է առաջին հերթին ապաստվել կուսակցության մեջ բուն դրած այդ կուլակներից, վորոնք գյուղում մեր գասակարգային քաղաքականությանը հակառակ ուղություն են տալիս: Մեզ անհրաժեշտ է գյուղատնտեսական բանվորներին և չքավորներին համալրել կուսակցության շուրջը, կուլակության դեմ կոխելու համար: Առանց դրան միջակի հետամուր գալինք մենք չենք կարող ստեղծել: Այդ պետք է անել վոչ թե շրջաբերականներով, վոչ թե թղթերով, այլ իրական կենդանի գործով: Այլապես դա կլինի պարապ մի գործ, անհեթեթ մի բան, Փրազա և վոչ թե գործնական ու իրական պայքար խորհրդային գյուղն ամրացնելու համար:

Մեր մի քանի շրջաններում, չնայած կուլակության վորոշակի հարձակման, մենք վոչ միայն չենք գործում իրական հակահարձակում, այլ և վոչ միշտ կարողանում ենք հաջողությամբ վարել պաշտպանողական քաղաքականություն:

Պետք է ընդհանրապես վերջ տալ պաշտպանողական քաղաքականության և անցնել ուժեղ հարձակման կուլակի դեմ:

Հետաքրքրությանից դուրի չի լինի ձեզ համար այն հանգամանքը, վոր կան դեռևս մարդիկ, վորոնք վոչ միայն կարծում են, թե մեզ մոտ կուլակներ չկան, այլ և տալիս են կուլակի միանգամայն յուրահատուկ, ծիծաղելի, կոմունիստի համար ուղղակի դեհիլ ընորոշում:

Ինձ պատմեցին, վոր Հոգժողկոմատի կուլեգիայի անդամներից մեկը պատահաբար ներկա յե յեղել Ստեփանավանի շրջանի կուս. կադմակերությունից ակտիվի ժողովին: Այդ ժողովում հանդես են յեկել կուսակցական ընկերներ և խոսել են այն մասին, թե խորհրդային մի քանի որդաններ սխալ քաղաքականություն են վարում չքավորության, միջակի և կուլակության նկատմամբ: Այդ ժամանակ վոտքի յե կանգնում Հոգժողկոմատի կուլեգիայի ղեկանական անդամը: (Չայնեք.—Ո՞վ): Ընկ. Արովյանը, և տալիս է այսպիսի մի պարզաբանություն.—«Կուլակը—դա տնտեսական կատեգորիա չէ, այլ հոգեբանական: Բառացի կերպով ընկ. Արովյանը ասել է հետևյալը.—«Կուլակը—դա հոգեբանական հատկություն է, կարելի յե ունենալ 2 կով և լինել կուլակ, կարելի յե ունենալ 20 կով և կուլակ չլինել: Տնտեսապես ընորոշել կուլակին—անհնարին է»:

Յես այստեղ չեմ ծանրանա ընկ. Արովյանի հոգեբանական հատկությունների վրա. ինձ այսքան ել հերիք է, վոր այդ կուսակցական ընկերոջը Բեմ-Բավերլիի ալատրիական հոգեբանական չկուլան մոլորեցրել է:

Այսպես կարող է խոսել վոչ բոլշևիկը:

Այդ մեր դասակարգի, մեր կուսակցության ձայնը չէ: Կուլակը դա հոգեբանական կատեգորիա յե... (ծիծաղ). այդ լինչպես է ձեզ դուր գալիս:

Այդ հարցի վրա պետք է դարձնել լուրջ ուշադրություն, վորովհետև սա մի յեղակի դեպք չէ. նման յերևույթներ, նման տրամադրություններ մենք նկատում ենք և այլ տեղերում—կուսակցության այլ անդամների մեջ:

Շատ տեղերում մեզ մոտ նկատելի չէ, վոր մեր ուշադրութեանը չեղանք և այսօր իսկ գյուղում տեղի ունեցող դատարարական պրոցեսներից, վորոնց պետք է հետևի կոմունիստներ, մանավանդ գյուղ սեկտորի աշխատավորը: Նա պետք է իմանա, թե ինչ է կատարվում գյուղում, ինչպիսի պրոցեսներ են տեղի ունենում այնտեղ, ինչ ձևերով և արտահայտվում դատարարական կոնիլը, ինչ տեսակարար կշիռ ունի կուլակը և այլն և այլն: Մակայն նա հետևում է այդ դործնական հարցերից, ջանք չի թափում ինչպես հարկն է հասկանալ, ուսումնասիրել նրանց և դրա փոխարեն խոսում է այն մասին, թե կուլակը հողերանական կատեգորիա չէ:

Յեւ ձեզ ավելին կասեմ.—Եջմիածնի Գավկոմի շրջաբերականներից մեկում, վորտեղ ըստ եյության խոսվում է դաշնակներին մասին, նրանց չեն կոչել իրենց անունով, այլ գրել են.—«Նըրանք, վորոնք դեմ են մեզ»։ Երբ գավկոմի ընկերներին հարցրել են, թե ինչու ուղղակի չգրել դաշնակները, նրանք ավել են կլասիկ պատասխան.—«Վորովհետեւ այստեղ դաշնակներ չկան, նըրանք այնտեղ արտասահմանում են գտնվում» (ծիծաղ), ահա տեսնում եք ընկերներ, թե ինչպիսի դիրքավորում դոյություն ունի: Յեւ կարծում եմ, վոր նման կոմունիստներին հարկավոր է առնվազն ուղղորդության ուղարկել ընկ. Մելիք-Հակոբյանի մոտ, վորը մի բաժակ թեյի շուրջը կտամի նրանց, դաշնակների արարքների մասին այստեղ—Հայաստանում:

Բոլոր այդ զրույցները, թե կուլակներ չկան, թե կուլակը հողերանական կատեգորիա չէ, թե դաշնակները «հեռու» չեն և այլն, այդ բոլորը վկայում է, վոր մեր տեղական աշխատավորը—բոլշևիկը վոչ միշտ ձեռն է հասկանում գյուղի դատարարական պրոցեսները, չի հասկանում դատարարական հանգույցն ընդհանրապես, չի հասկանում այն շրջադարձը, վոր պետք է անի մեր կուսակցության 15-րդ համագումարի վորոշումների հիման վրա: Իսկ այդ բոլորը չհասկացած կուսակցականը ձեռն գիծ անցկացնել է հարկն չի կարող: Իսկ մեզ անհրաժեշտ է հիմա հենց կատարել այդ շրջադարձը իրապես և վոչ շրջաբերականներով, կամ խոսքերով:

Անհրաժեշտ է վորոշակիորեն դնել հարցը կուլակի վրա հարձակվելու, նրա դեմ իրական կոնկրետ մղելու մասին:

Ընկերներ, անցնում եմ մեր կոոպերացիային.—նախ և առաջ այն մասին, թե դյուլատնտեսական կոոպերացիան, վոր գիրքերում է թույլ: Յեւ այդ մասին Հայդուկոպից խնդրել եմ տեղեկություններ և այժմ ունեմ մի թույլ գինու մթերումների մասին: Մյուս թույլ, վոր յեւ ունեմ Պանիր-Յուլ —կենտրոնի մասին է: Պատկերը հետևյալն է.—մթերումների դործում մենք տապալկեցինք. դրանում վոչ մի կասկած չկա: Վոր աստեղ կուլակը մեզ «հույս է տվել», դրանում էլ վոչ մի կասկած չկա: Կարդանք հեղինակավոր մարմինների տեղեկանքները: Ծրագրի կատարման անհաջողությունը հույս տալուց հետո բացատրվում է նրանով, վոր կուլակները թաղցնելով մեզանից իրենց գինիները՝ դուրս են բերում այն մասնավոր շուկա, վորով և վիժեցնում են կոոպերատիվ կազմակերպությունների միջոցով կատարվող գինու մթերումներին դործը:

Պանիր-Յուլ կենտրոնում դրությունն ավելի վատթար է: Յեւ ձեզ մի փաստաթուղթ կկարդամ.—«Այսօրի պակասության հետևանքով, վոր մենք ներկայումս գտնում ենք, այդպիսինը տըրվում է բացառապես եկսպորտային մթերքների, պանրի, բրդի և մեղրի փոխարեն: Բոլոր այդ մթերքները չքալորներն ու միջին խավի մի զրալի մասը իրացրել են անցյալ տարվա վերջին: Մինչդեռ առավել ունեւոր խավերը մինչև այժմ պահել են այդ մթերքները: Դրա չնայելով եկսպորտային ապրանքների փոխարեն տըրվող ալյուրն ընկնում է ունեւորների և կուլակների ձեռքը, վորոնք վոչ միայն աղահուլված են ալյուրով, այլ և ունեն ալյուրի դժուր պաշարներ: Հաղվալուստ չեն այն գեղերը, յերբ չքալորը կուլակից փութը 16 ուրլիով պանիր և առնում, վորպեսզի հանձնի Պանիր-Յուլ կենտրոնին փութը 12 ուրլիով և այդպիսով հնարավորություն ստանա փոխարենը ալյուր ձեռք բերելու: Իրերի այդ որինակ վիճակը իհարկե տալիս է կուլակներին բավական նյութ հակախորհրդային ազդեցության համար, վորը շարունակ ուժեղանում է, քանի վոր մեր կազմակերպությունների բացատրական կամպանիան թե չքալորների և թե միջակ մասսաների մեջ չափազանց անբավարար է»:

Հենց այդ հողի վրա յեւ դարգանում է կուլակության ընդհանուր ակալությունը: Այստեղ մեզ հարկավոր է ուղղակի ասել.—մենք հաճախ ինքներս ենք հիմք տալիս կուլակային ազդեցության համար, նրան առատ անունը ենք մատակարարում:

կուլակը ոգտագործում է ամեն ինչ և ամեն մի հնարավորութուն, գյուղն իր կողմից գրավելու և գյուղում իր ազդեցութունն ուժեղացնելու համար:

Ահա ձեզ կուլակության աշխատանքի նմուշները:

«Համարյա բոլոր գյուղերում նկատվում են գեպեր, յերբ կուլակութունը սահանջում է կոմյերիտովության մեջ դավաճներ ունեցող չքավորներից, վորպեսզի ծնողները կամ ստիպեն իրենց վորդիներին հեռանալ կոմյերիտովությանից և կամ նրանց վորնդել տնից: Մենք տեղեկութուններ ունենք, վոր Դիլիջանի գավառի Կարմիր գյուղի դավաճակում 8 հոգուց բաղկացած կոմյերիտական բջիջը յերկար ժամանակ ստիպված է յեղել դադանի կատարել իր աշխատանքները»:

«Սլաքոտկայում (Ստեփանավան) մոտ 50 կին, վորոնց թվում և կին կազմակերպիչը, կուլակների ազդեցության տակ նամակ են գրել ընկ. Կալինինին գանդաավելով «գյուղացիության դրությունից»:

«Չքավորների վրա իր ազդեցութունն ուժեղացնելու համար, կուլակութունը առանձին գեպերում « ի ցույց մարդկանց» ոգնութուն և հասցնում չքավորներին»:

«Յեղել են գեպեր, յերբ կուլակները առավել աղքատ տընտեսութունների փոխարեն իրենք են վճարել գյուղատնտեսական հարկը: Ահա, ասել են կուլակները—իշխանութունը կողոպտում է, իսկ մենք ոգնում ենք: «Գյուղացին միշտ սկսեք է ոգնի գյուղացուն» ընդհանրապես կուլակության հիմնական գիծը, նրա մըղած աղիտացիան յեղել է՝ քողարկել գյուղի առանձին խմբերի գասակարդային դեմքը, ձգտել պատկերել գյուղը, վորպես միասնական սոցիալական ամբողջութուն: Պետք է մատնանշել դրժբախտաբար, վոր այդ հոգեբանությունը հաճախ արտացոլում է մեր կուսակցական ընկերները յեղելով իրենց և դատողությունները մեջ»: «Ձուլաքենդ գյուղում կուլակային ղեկավարութունը թափանցել է վոր միայն արտեղների, այլև խորհրդային ապստամբների մեջ: Որինակ՝ գյուղխորհրդի քարտուղարն է հայտնի կուլակ Ահմեդ Կուրբանովը, Կուրբանովի մյուս յեղբայրը՝ բացի կուլակ լինելուց նախկին պրիստավ է, վոր ծառայել է Գյանջայի 2-րդ քաղմատում մուսավաթի որդը՝—մի շարք կոմերիտացիաների ոգնությամբ դարձել է դավաճակային գործկոմի վերստուգիչ հանձնաժողովի անդամ, գյուղվարկային ընկերության վարչու-

թյան անդամ, արտելի վարչության անդամ, կոոպերատիվ վարչության անդամ: Ձուլաքենդ գյուղի վորջ իշխանութունը գրտնվում է յերկու կուլակ յեղբայրների ձեռքին: Ձուլաքենդի ամբողջ թուրք բնակչութունը հասարակված է և գտնվում է այդ կուլակների լիակատար անառակելի ղեկավարության տակ»:

«Վարանցովկայում չքավորներին ոգնելու համար կուլակութունն ունեցել է մի կազմակերպված կոմիտե, վորը գործում էր այսպես ասած քրիստոնեական վորով: Այդ նույն Վարանցովկայում կուլակութունը կազմակերպել է յերիտասարդական միություններ, վորոնց ղեկավարում են քարոզիչները: Մեր կողմից անցկացվող կամպանիաները գուգահեռաբար անց են կացնում նաև կուլակները, որինակ՝ նրանք տոնել են Լենինի մահվան որը, Հոկտեմբերյան Հեղափոխության որը և այլն: Մայիսի 3-ի որը հակադրել են մեզ՝ նրանք, վորպես «սիրո հաղթանակի տոն»:

Ահա ընկերներ այն, ինչ մենք գիտել ենք մի քանի չրջաններում: Իսկ ուր է այն յերաշխիքը, թե մի շարք այլ գյուղերում, այլ դավաճներում չի տիրում այդ նույն դրությունը:

Մեզ անհրաժեշտ է հենց այժմվանից գործ դնել մեր բոլոր ուժերը, վորպեսզի միացնենք չքավորներին միջակի հետ՝ ընդդեմ կուլակների:

Միայն այդ հիման վրա և կուսակցության քաղաքականութունը գյուղում ճիշտ կիրառելու ու ստորին կազմակերպությունների ճիշտ աշխատանքի գեպում՝ կոնվը կուլակի դեմ կլինի հաջող:

Այն ժամանակ մենք արդեն չենք խոսի այն մասին, թե մի քանի բնագավառներում կուլակը հարձակում է գործում, այլ կասենք, թե մեր հակահարձակումը հաջողվեց, թե մեր հակահարձակումը անտեսական ու քաղաքական ֆրոնտներում տվեց ցանակալի արդյունք և կուլակը կպարտվի:

Անցնում եմ սպառողական կոոպերացիայի աշխատակիցներին:

Վերջերս մեզ մոտ կայացավ կոոպերացիայի համագումարը, վորտեղ իրը թե պարզվել է, վոր յեթե մենք ունենք մի քանի ավել կամ սրտիս առողջ կազմակերպություններ՝ հաղա սպառողական կոոպերացիան դրանցից մեկն է: Յես չեմ խոսում այդ կոոպերացիայի դասակարգային հոտաության մասին, մանավանդ ստորին ցանցում: Այդ կողմից դրությունն այնքան էլ լավ չէ, բայց ընդհանուր առմամբ աշխատանքն այնտեղ տվելի լավ է

զրկած, քան մյուս բնագավառներում: Ընդհանուր ցանցն տնտես-
ն է: Կետերի թիվը մասնավանդ դյուղերում նույնպես աճում է:
Սպառկոտերացիայի ցանցում մենք ունենք 152 կետ, ըստ վորում
կոտերացիայի մեջ ընդգրկված է բնակչության 54,8 տոկոսը:
Գյուղատնտեսական կոտերացիայի նկատմամբ պետք է ասել
վոր այնտեղ կոտերացման տնկտն զգալիորեն ցածր է: Այդ հաս-
կանալի չէ, վորովհետեւ այնտեղ կոտերացման տոկոսը մինչեւ
վերջերս չափավոր ցածր էր: Այս բոլորէին այդ տոկոսը հաս-
նում է 33-ի մի քանի տասնորդականներով, իսկ 1929 թ. կհասնի
34 տոկոսի:

Գյուղատնտեսական կոտերացիայի վրա պետք է մեծ ուշա-
դրութիւն դարձնել, վորովհետեւ կոտերացիայի աշխատանքի այդ
բնագավառը մեզ մոտ ավելի թույլ է:

Սպառկոտերացիայի վերաբերմամբ մենք կարող ենք ասել,
վոր մենք նվաճումներ ունենք:

Փայերից դոյացած կապիտալի և միջին փայի զարգացման
նկատմամբ կարելի չէ ասել, վոր դործը վատ չէ:

Վերադիր ծախսերը բարձր չեն, ընդհանուր դրութիւնը կար-
ծես բավարար է: Բայց կոտերացիայի նվաճումների մասին վերջ-
նականապէս դատելու համար պետք է պարզել կոտերացիայի
անդամների սոցիալական կազմի հարցը: Մինչդեռ այդ խնդիրը
մեզ մոտ մինչեւ այժմ ուսումնասիրված չէ և դա մեր աշխատան-
քի հիմնական թերութիւնն է: Մենք ամենից առաջ պետք է ի-
մանանք թե սոցիալական ինչ մասսայի հետ դործ ունենք, վոր-
պեսզի յենեկով դրանից կարողանանք վորոշել մեր դործնական
աշխատանքի հիմնական ուղին ու նշենք հիմնական գիծը:

Յերկրորդ թերութիւնը—այդ այն է, վոր կոտերացիայի
կուլտ-կրթական աշխատանքը չափազանց թույլ է, պետք է խոս-
տովանել այդ:

Այնուհետեւ ընկերներ, ինձ անձնապէս թվում է, և յես
ցանկանում եմ այդ իմ անձնական կարծիքն այստեղ հայտնել, վոր
աշխատանքի դասակարգային ուղղութիւնն տեսակետից դործը
այնքան ել լավ չէ: Այսեղ կա մի հետաքրքիր և որդինալ մո-
մենտ. յերբ դուք աչքի յեք անցկացնում նյութերը թե կոտե-
րացիայի ղեկուցումներում և թե կուսակցական ղեկուցումնե-
րում, կոտերացիայի հարցի մասին՝ դուք տեսնում եք, վոր սո-
ցիալական կազմի վերաբերմամբ ստորին կազմակերպութիւնն-

ըլ տալիս են տեղեկութիւններ, վորանցից յերեւում է, վոր մեր
կոտերացիայի կազմակերպութիւնների մեջ կա կուլակների ինչ
վոր առկոս: Բայց յերբ այդ հաշվետվութիւնները դնում են վե-
րեւ և ընկնում են վերջապէս բարձրագոյն որդանների մոտ, աս-
կը կուլակ չի մնում, դուրս է գալիս վոր հաշվետվութիւն կազ-
մին ձեռք լուծվելու ընթացքում, մեր ասպարառից ներքեից
մինչեւ վերին հարկը կուլակների տոկոսը հետզհետեւ փոքրանում
է և վերջապէս կուլակները բոլորովին չքանում են: Յես գտնում
եմ, վոր դա շատ հետաքրքիր բան է: Այդ ցույց է տալիս, վոր
մեր ստորին կազմակերպութիւնները այդ հարցում ավելի մեծ
հոսանքութիւն են հայտնաբերում, ավելի շուտ են տեսնում, ա-
վելի մոտ են կանգնած դործին:

Իսկ ինչքան բարձր են Հայկոտպի և Հայգյուղկոտպի որդան-
ները, ինչքան նրանք հեռու յեն կանգնած մասսաներից՝ այնքան
ավելի քիչ են նրաք զգում, քիչ են տեսնում կուլակին, և յես կա-
սելի՝ քիչ են հասկանում:

Անհրաժեշտ է ունենալ կոտերացիայի բնակչութիւնն սոցիա-
լական կազմի ճշգրիտ, իրական և չզարդարած պատկերը:

Ընկերներ, յես գտնում եմ, վոր այդ գծով պետք է աշխա-
տանքը ուժեղացնել, պետք է վոմանց աչքերին բոլշեիկյան ակ-
նոցներ դնենք:

Ելի մի փոքրիկ հարց կոտերացիայի վերաբերմամբ—մեզա-
նում բանվորական կոտերացիայի վրա բավարար ուշադրու-
թիւն չի դարձվում: Որինակ՝ Ալլահվերդու և Ղափանի կոտե-
րացիները և Արագածի մոտ պեմզա արդշունահանող բանվորնե-
րին սպասարկող կոտերացիներ:

Պետք է նույնպէս ուշադրութիւն դարձնել այն հանգաման-
քի վրա, վոր բանվորական կոտերացիայի որդուտի տոկոսը
վերջին ժամանակներս չափազանց բարձրացել է. դա անթույլա-
տելի չէ, այդպիսի շահույթի համար մենք մեր կոտերացի-
ներին չնորհակալութիւն չենք հայտնի:

Պետական առեւտրի մասին չպետք է խոսեմ, վորովհետեւ դա
չափազանց շատ ժամանակ կիւլեր: Կրեւմ միայն յերկու փաստ.
վերջերս յես հարցրի մի շատ տեղյակ մարդու, թե կարող է նա
արդյոք տալ ինձ կոնկրետ, գումարային տվյալներ մեր պետա-
կարի մասին: Նա ինձ ասաց. «Երկրանք պետք է իմանալ Հայա-
սի մասին, մյուսները կարեւոր չեն: Բոլոր խալաթապութիւն-

ները, վոր խոսում են պետ. առետրի վերաբերմամբ—ծիշտ են Հայաստի նկատմամբ»:

Հարկավ մենք դրա հետ համաձայնել չենք կարող, բայց առանձին որինակներն ասում են, վոր պետ. առետրական որդաններում շատ խայտառակություններ կան: Որինակի համար վերցնենք մտերմական մուրհակների հարցը:

Տնտեսավարները ժպտում են, վորովհետև այդ յերևույթը համաճարակի բնույթ է ստացել և բոլորն էլ այդ մեղքից ունեն: Իմ ձեռքի տակ կան մեծ քանակութեամբ նյութեր նման ու պերացիաների մասին, յես չեմ հրատարակի այն, վորովհետև չի կարելի բաց անել «առետրական դադանիքները» (ծիծաղ), բայց և այնպես յես պիտի ասեմ, վոր դա անհանդուրժելի յերևույթ է:

Դա կեղտոտում է մեր բանկերի խողովակները, դանդաղեցնում է մեր աշխատանքը, ստեղծում է ֆինանսական հիվանդոտ միջոցորտ:

Այդ այլանդակութեանը վճռականապես պետք է վերջ դնել:

Յերկու խոսք ել խորհրդային ապագաւորի մասին:

Մի շարք շրջաններում կուլակները ճշշում են դործ դնում գյուղխորհուրդների վրա: Բյուրոկրատիզմ—վորքան ուղեք. ասում են թե Մոսկվայում ավելի շատ բյուրկրատիզմ կա, բայց նկատի չեն առնում, վոր այնտեղ մեծ է ապագաւորը, կենտրոնացված է և սպասարկում է ամբողջ Միութեանը: Մեզանում մարդիկ կան, վորոնք ասում են թե մեզ մոտ առանձին բյուրոկրատիզմ չկա և չի կարող լինել: Այդ իհարկե ճիշտ չէ: Մանր-բուրժուական դեմոկրատիզմ, վորը մեզ բոլորովին պետք չէ, վորքան կուղեք: Յեւ վայդ «դեմոկրատիզմ»-ի կողքին հաճախ ծածուկ այդ միլենոյն կեղծ դեմոկրատիզմի դիմակով քողարկված խնամիութեան ու անավարութեան:

Այստեղ ևս ամենից շատ և ամենից լավ մեզ կարող են ոգնել ամենադաժան քննադատութեանը և ինքնաքննադատութեանը:

Հետևյալ մոմէտը դա խորհրդային մեր ապագաւորի աշխատավորների անբավարար վորակն է: Անհրաժեշտ է, վոր կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտեյի և Յերեանի կոմիտեյի վորահաւոր չիջ հանձնաժողովը ուժեղացնի իր աշխատանքը թե կուսակցական և թե անկուսակցական աշխատավորների վորակը վերանայելու ուղղութեամբ:

Չափազանց դանդաղ, ասիական քայլերով և առաջ շարժվում խորհրդային մեր ապագաւոր. այդ չի կարելի ժխտել, բայց առավել ևս դանդաղ, առավել ևս ասիական թափով և իրազործվում ամեն մի տեսակի գործուղումների, հրահանգների և վճիռների կատարման ստուգումը:

Մեզ անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրութեան դարձնել, վորպեսզի խորհրդային ապագաւորն նստած մեր հրամանատարները ավելի արագ շարժվեն, վորովհետև մեզ հարկավոր է շտապել մեր թերութեւնները ուղղելու գործում: Ելի մի բնորոշ և որիդինալ մոմէնտ, վոր վերաբերվում է մեր դատական որդաններին, վորոնք պահպանում են հեղափոխական որինականութեանը:

Մենք ժող. դատարաններից և բարձրագույն դատարաններից պահանջել ենք տեղեկութեւններ, վորոնցից իմացել ենք հետևյալը.—այս և այս հարցերով, այս և այս հանցագործութեան համար ժող. դատավորները վճռել են այսքան, իսկ բարձր դատարանները փոխել են պատիժը: Դուք կարող եք մի շարք տարիների տեղեկութեւնների ամփոփումից ստանալ հետևյալ պատկերը.—ժող դատարանները ասենք բռնաբարութեւնների համար վճռում են վեց տարի, Գերագույն Դատարանը փոխում է վճիռը՝ տալիս է 3 տարի, այն էլ պայմանական: Խորհրդային դույքի յուրացման համար ժողդատարանը դատապարտել է 3 տ., Գերագույն դատարանը տվել է 1 տ. պայմանական:

Ստացվում են այնպիսի տղավորութեւն, վոր ստորին ժող. դատարանները հարցերին մոտենում են ավելի լավ, ավելի ուշիմ՝ հայտնաբերելով դրա հետ միասին դասակարգային զգոնութեւն և վճռականութեւն, իսկ Գերագույն դատարաններում մարդիկ նրստում են հանդիստ, կահավորված կարինետներում և բարեսրտորեն փոխում են ժող. դատարանների վորոշումները: Այդպիսով մենք ստանում ենք հեղափոխական որինականութեւն «չակերտների մեջ»: Այնտեղ ուր պետք է անխնայորեն պատժել, չի կարելի փոխել առանց այն էլ մեղմացած վորոշումները և էլ ավելի թեթեւցնել պատիժը, հաճախ ամենաժանր վորոշողործութեւնների համար:

Սիրարանել այնպիսի մարդկանց հետ, վորոնք չարամտորեն յուրացնում են խորհրդային դույքը և կամ զրադվում են բռնաբարութեամբ՝ մեզ հարկավոր չէ: Դա հեղափոխութեանը ոչուտ չի բերի:

Ընկերներ, յետ անցնում եմ իդեոլոգիական ֆրոնտի հարցերին: Յետ պետք է մի վերապահություն անեմ, յետ մտադիր չէի իմ դեկլացման մեջ մանրամասնորեն կանգ առնել մեր աշխատանքի այդ բնագավառի վրա, վորովհետև այդ հարցը պլենումում պիտի դրվի առանձին դեկլացումով: Այնուամենայնիվ յետ ուզում եմ նշել մի քանի մոմենտներ, վորոնք վերաբերվում են նախապահության այդ բնագավառում կատարած աշխատանքին: Լուսժողովի դեկլացման մեջ իդեոլոգիական ֆրոնտի հարցերը անտարակույս նույնպես պետք է չաչափվեն և, հավանորեն, ավելի մանրամասն կերպով:

Դուք գիտեք, վոր վերջին ժամանակները իդեոլոգիական ֆրոնտը Հայաստանում մեծ և բացառիկ նշանակություն է ստացել: Դուք բոլորդ գիտեք վոր այդ մասին շատ է խոսվել. դուք գիտեք նաև, վոր յեղել են բազմաթիվ հարցումներ, դիսկուսիաներ և այլն: Իրավացի չեն այն ընկերները, վորոնք ասում են, թե հին դեկավարության հետ մեր ունեցած տարածայնությունների մեջ միակ վիճակի խնդիրը իդեոլոգիական ֆրոնտն էր:

Հարկավ մեր վեճերը շատ ավելի լայն էյին, սակայն ճիշտ է այն, վոր մեր կուսակցական կովի ժամանակ կենտրոնական կետը հանդիսանում էյին իդեոլոգիական ֆրոնտի հարցերը:

Ինչու՞ն է կոչանում հին դեկավարության հիմնական սխալը այդ հարցում: Իմ կարծիքով այդ սխալը այն է, վոր բացակայում էր խոտորեն չեչափած և վերջնական հայացք մեզ թշնամի կուսակցությունների սոցիալական եյության վերաբերմամբ և առաջին հերթին նրանցից ամենագլխավորին՝ դաշնակցության վերաբերյալ:

Յերկրորդ սխալը այն է, վոր այդ հարցում քաղաքական գիրքավորումը փոխվել է, այդ կուսակցությունների պատմության ակադեմիական ուսումնասիրության և այդ այնպիսի մարդկանց ձեռքով, վորոնք կամ բոլորովին չէյին տիրապետում մարքսիզմի դեքերին, և կամ խիստ թույլ էյին տիրապետում մարքսիստական գիտելիտիկային: Այդ մարդկանց հաջող կերպով ծաղրել և ընկեր կասյանք իր «Ապեցիֆիկները և սպեցիֆիզմը» գրքում:

Ընկերներ, դժբախտությունը նրանումն է, վոր մարդիկ զբաղվել են պատմությամբ և յեռանդոտ փութաջանությամբ լցրել են մեր հանդեսների եջերը այդ հարցին վերաբերող վեճերով: Դա ցավ չէ, վորովհետև բոլշևիկները պատմությամբ էլ պետք է գրադվեն: Պատմությամբ պետք է գրադվի յուրաքանչյուր հեղափոխական մարքսիստ: Յավը սակայն այն է, վոր մարդիկ այնքան հրապուր-

վեցին հարցի այդ որինակ պատմական դրվածքով, վոր նրանով լցրին կենտրոնական Կոմիտեյի և այլ կուսակցական որդանների քաղաքական բովանդակ աշխատանքն այն ժամանակ, յերբ դյուզի սոցիալ-դասակարգային պրոցեսները, զանազան սոցիալական խմբակների ու խավերի մերձեցման հարցերը, յերկրի սոցիալ-տնտեսական բովանդակ հանդույցը տվյալ պատմական ետապում անհրաժեշտ ուղադրությամբ չեն առնվել, վորպեսզի կարելի լիներ վորոշել այդ իդեոլոգիական հարցերի յեղակետերը:

Մեզ թշնամի կուսակցությունների ամբողջ պատմությունը իրապես ուսումնասիրելու ճանապարհով մենք կտանք նրանց հասարակական եյության լիակատար դնահատականը: Սակայն ընկերներ, և վոչ մի վայրկյան մենք չպետք է դադարենք արթուն կերպով հետևելու սոցիալ-տնտեսական կարգի պրոցեսներին, վորոնք այսօր տեղի են ունենում մեր յերկրում, վորովհետև առանց դրան մենք չենք կարողանա ճշտորեն վորոշել զանազան մեզ թշնամի քաղաքական կուսակցությունների դերը:

Մեր կարծիքով այսպես պետք է լինի մեր մոտեցումը, իրական մոտեցում, վորը կապահովվի հարցի անսխալությունը այդ կուսակցությունների դերի և նշանակություն մասին մեր յերկրի սոցիալ-տնտեսական պրոցեսների մեջ:

Ինչ էլ, վոր լինի ընկերներ, բոլորիդ պարզ է, վոր մեզ համար ամենից վտանգավոր, ամենից թշնամական կուսակցությունը Դաշնակցական կուսակցությունն է. այդ կուսակցությունը, վոր բուրժուական է, վոչ թե այսօրվանից, «այլ վերջին 15 տարուց ի վեր» ինչպես այդ ժամանակին նկատել է ընկեր Շահումյանը— պետք է դառնա մեր ուղադրության կենտրոնը և մենք բոլոր բնագավառներում ունենալիք մեր պրակտիկ աշխատանքների ընթացքում՝ կրակը պետք է կենտրոնացնենք հատկապես նրա վրա:

Այդ բանը նկատել ներկայումս՝ կնշանակի կատարել այնպիսի սխալ, վորպիսին կատարվել է առաջներում: Յետ դոտնում եմ, վոր կենտրոնական Կոմիտեն պետք է հիմնական ուղադրություն դարձնի այն իրական պրոցեսներին, վոր ներկայումս տեղի յեն ունենում մեր յերկրում, մանավանդ պլուդում:

Չբաղվել միայն պատմական այնպիսի հարցերով, վոր վերաբերում են անցյալ դարի 90-ական թվականներին, կենտրոնական Կոմիտեն մեր կուսակցության շտաբը—չի կարող:

Դա պետքական բան է, անհրաժեշտ է այսօրվա հիմնական

դրութիւնները վորոշելու համար, բայց կրկնում եմ, Կենտրոնական Կոմիտեն մեր կուսակցութեան մարտական շտաբը չի կարող կտրվել այսօրվա սրբոցեսաներից և իր գլխավոր ուշադրութիւնը նվիրել այդ հարցի պատմական հետազոտական կողմին:

Յեա գտնում եմ, վոր այսօրվա քաղաքական դրութեան թերազնահատումը, այսօրվա իրական սրբոցեսաների թերազնահատումը փաստ է:

Տեղական մի շարք ընկերներ, վորոնց նմուշները յես արդեն ցույց եմ տվել ձեզ, ասում են, թե Դաշնակցութիւնը «այնտեղ ե», «հեռու», իսկ այստեղ կոմունիստներ են: Դա հետեանք և այն դրութեան, վոր մարդիկ հրապուրվելով հարցի աղաղեմիական կողմով՝ աչքաթող են արել մեր յերկրի իրական, գործնական միջավայրը:

Կրկնում եմ, մենք չպետք է սայթաքենք ձմերուկի այդ կճեպի վրա, թեպետ և կողմնակից ել լինենք Դաշնակցութեան մի քանի տասնյակ տարիներ յպատմութեան անսպաժան մանրամասն կերպով ուսումնասիրելու անհրաժեշտութեանը:

Մենք ունենք այնպիսի տարրերնալ ձեւակերպումներ, հարցի այնպիսի վողորմելի հասկացողութիւն, ինչպիսին ընկ. Ղուլիքեւիսյանի գիրքավորումն է: Ընկ. Ղուլիքեւիսյանն իր մի հողվածի մեջ Դաշնակցութեան դեմ մղվելիք տեսական և քաղաքական կռիւն վերաբերմամբ ասում է. մոտավորապես հետեւյալը. — «Դա այնքան խղճալի կուսակցութիւն ե՝ նույնիսկ խղճալի մի դադար փարախոսութիւն և, վոր չարժե նրանով զբաղվել»:

Նույնիսկ ավելին. — վոր մենք նրանով չենք զբաղվել և չպիտի զբաղվենք:

Ինչ է նշանակում այդ:

Փաստ է, դա նշանակում է թշնամու առաջ գլինաթափ անել մեր կուսակցականներին:

Փաստորեն դա կնշանակէ գլինել հակառակ լազերում գտնվող մեր հակառակորդին:

Փաստորեն դա նշանակում է դադարաւարական չիօթ առաջացնել մեր շարքերում:

Յեւ կարծում եք, թե միայն Ղուլիքեւիսյանն է խոսել այդ մասին:

Յեւ միթե նույն հարցի մասին և ճիշտ նույն վողով գրված տողեր չենք գտնում մենք կուսակցութեան Կենտ. Կոմիտեյի հին

ղեկավարութեան ժամանակ մի շրջաբերականում, վորը ստորագրված է նրա գլխավոր քարտուղարի կողմից:

Այնտեղ ասված է, վոր Դաշնակցութիւնը, ինչպես և առհասարակ ամեն մի հակահեղափոխական կուսակցութիւն կարող է մեջտեղից վերանալ միայն դասակարգերի արմատական վերացման դեպքում:

Այդ ասված է կուսակցութեան Կենտ. Կոմիտեյի շրջաբերականում և դա նշանակում է, թե Դաշնակցութիւնը կվերանա միայն սոցիալիզմի ժամանակ:

Միթե մենք կարող ենք մեր սեփական ձեռքերով կուսակցութեան Կենտ. Կոմիտեյի անունից վկայական ու մանդատ տալ Դաշնակցութեան, առ այն, վոր նա կարող է սպրկել ու դոյութիւն ունենալ մինչև սոցիալիզմի հաստատումը:

Այդ նշանակում է չիօթել մեր շարքերը, այդ նշանակում է թուլացնել կռիւլը հակահեղափոխութեան դեմ, այդ նշանակում է սպասավորել վոչ սրբոյետարական, վոչ բոլշևիկյան, վոչ կոմունիստական գիրքավորման:

Դա հետեանք է իդեոլոգիական հարցերի ընդհանուր դրվածքի թերութիւններ, վոր կային նախկին Կենտ. Կոմիտեյում:

Ընկերներ, մենք ունենք անվիճելի փաստեր, վորոնք ասում են, թե ներկայումս կուլակի և նեպմանի աշխուժացման հետ միասին նկատվում է նաև մեր հակառակորդների քաղաքական աշխուժացումը, ինչպես ամբողջ Միութեան սահմաններում, այնպես ևլ աշխտեղ՝ Հայաստանում:

Այդ պատճառով մենք առանձնապես սուր կերպով պետք է դենք թշնամի լազերում ներկայումս տեղի ունեցող սրբոցեսաների ուսումնասիրութեան հարցը:

Բուրժուական, աղաւթնական իդեոլոգիայի այդ աշխուժացման և ուժեղացման հողի վրա մենք նկատում ենք վոչ միայն մեր թշնամի կուսակցութիւններ (դաշնակիզմ, մուսավաթ, մենչևիկներ) ակտիւացումը, այլ և վաղուց ջախջախված, հինավուրց դադարներ, դիրքեր և հոսանքների (սպեցիֆիկներ, ամենովեւթիկներ, տրոցկիստներ և այլն) վերածնունդն ու աշխուժացումը:

Այդ ամբողջ ներկածքը մեծ մասամբ զգեստավորվում է աղաւթի հագուստներով, այդ պատճառով, ընկերներ, մեզ անհրա-

ժեշտ և այժմ վանից իսկ կոխի սկսել ընդդեմ նացիոնալիզմի, ընդդեմ ազգայնական տենդենցների:

Մենք պետք է կովենք մեր կուսակցութեան ինտերնացիոնալ ցեմենտավորման, ինտերնացիոնալ դաստիարակութեան համար:

Յեւ կարծում եմ, վոր մենք չենք կարող չնվիրել դրան պատշաճ ուշադրութեան: Մենք պետք է անկեղծորեն հայտարարենք, վոր ներկայումս կուսակցութեան անդամների մեջ նկատվում են ազգայնական վորոշ տենդենցներ: Մի վորեւ մեծի ժամանակ, վորեւեւ ամսադրային հոգւածում, լրագրում, ժողովներում ի հարկն չի կարելի հեշտութեամբ վորսալ այդ բանը, վորովհետեւ քիչ կը դռնվեն այնպիսի հիմարներ, վորոնք դուրս դային և ասեյին. «յես ինտերնացիոնալիստ չեմ, յես տառապում եմ ազգայնական թեքումով»:

Բայց յերբ դուք այդ հարցին մոտենաք ավելի զգայուն, յերբ ուշադրութեամբ ունկնդրեք ասածներին, յերբ կարգաք՝ տողամեջերից—դուք կնկատեք այդ ազգայնական թեքումը, թեքումներ մեր ընկերների և հաճախ նույնիսկ պատասխանատու կոմունիստների մեջ:

Այդ թեքումը պոտենցիալ կերպով նստած է շատ կոմունիստների ներսում:

Մեզ անհրաժեշտ է սկսել վճռական կոխի վոչ միայն նացիոնալիզմի դեմ ընդհանրապես, այլ և մեր կոմունիստների մեջ յեղած նացիոնալիզմի դեմ:

Դուք կհարցնեք, վորտեղ է դա արտահայտվել: Յեւ կամենում եմ այս հարցում լինել ավելի անկեղծ, քան այդ ընդունված էր մինչև այժմ մեզ մոտ:

Յերբ ամենով խաղաղանքը հաճախ դրում են Ախլցխայի, Ղարաբաղի և Ղարաբաղի մասին, մենք, իհարկե, դուրս ենք գալիս նրանց դեմ և ասում, թե դա դաշնակցական դադավարախոսութեան է:

Բայց չեմ վոր կոմունիստներից վոժանց մոտ ես յերբեմն նկատվում են նման արամադրութեաններ, նման յերազանքներ, թեև ճիշտ է, քողարկված, խորը թաղցրված, բայց և այնպես մեկ եւ տեսար արտահայտվեց:

Մեզ անհրաժեշտ է, ինչ ուղում է լինի, դրսեւորել այդ պոտենցիալ նացիոնալիզմը և դրանով մենք դեռ յերկար կզբաղվենք:

Մեզ մոտ յերբեմն շատերը հոխորտում են, թե «յես Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի կողմնակից եմ, Մոսկվայի կողմն եմ, վմբ

մեզ մոտ դոյութեան չունեն այնպիսի թեքումական (ուկլոնիստական) հակումներ, ինչպիսին յեղել են Վրաստանում մի քանի տարի շարունակ»:

Թույլ ավելք ասել ձեզ, ընկերներ, վոր Վրաստանում դա մի մոմենտ էր, յերբ վրացական յուրաքանչյուր կոմունիստ պետք էր քննութեան բռներ ինտերնացիոնալիստի կոչումի համար: Վրաստանի կոմունիստներից շատ շատերը չկարողացան բռնել այդ քննութեանը, սայթաքվեցին և մերկացրին իրենց ազգայնական թեքումը:

Ի՞նչ է վրացական ուկլոնիզմը: Չեմ վոր դա ըստ էյութեան, վրացական հանրապետութեան տնտեսական առանձնաչորհումներին վերաբերող հարցն էր. այդ մի հարց էր, նաև վրացական բոների մասին, վոր դրեթե դոլլարի ուժ ուներ:

Այդ քննութեան ժամանակ, կրկնում եմ, վրացական շատ կոմունիստներ սայթաքեցին—«ինչպես, ասում էյին նրանք, միանալ այնպիսի մարդկաց հետ, վորոնք բացի իրենց գլխի վոջիլներից վոջինչ չունեն, և վորոնք մեր դրամանիչը կհասցեն այնպիսի վիճակի, յերբ նա վոջինչ չի արթենա»:

Ահա մեկին այն հիմնական պատճառներից, վոր հիմք ծառայեց վրացական ուկլոնիզմի կողմնորոշման դեպի Պոլիս և վոչ թե դեպի Մոսկվա:

Ընկերներ, այդպիսի քննութեան հայկական կոմունիստների համար դեռես չի յեղել, և կարող է պատահել, վոր նա լինի հետադայում:

Պետք չե հոխորտալ, թե մենք 100 տոկոսանոց ինտերնացիոնալիստներ ենք, հենց միայն այն պատճառով, վոր մենք կողմնակից ենք Մոսկվային, Թիֆլիսին, Անդրկովկասյան Ֆեդերացիային:

Յեւ համարձակվում եմ ասելու ավելին. Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի պաշտոյանութեանը վոչ միայն չի ապացուցում Հայաստանի կոմունիստների անթերի ինտերնացիոնալիզմը, այլ նա յերբեմն կարող է բղխել ազգայնական ձգտումներից: (Չայնիք. — ճիշտ է): Իմ կարծիքով, ահա այստեղ է դրված հարցը: Վոժանք դուցե ասեն, թե յես չափազանցում եմ, իսկ յես չեմ եւ մտածում չափազանցել: Յեւ միայն ընկերների հետ ունեցան զբուլցները եմ դուրս քաշում այդ ծածուկ բաները: Ճիշտ է, նրանք չափազանցութեան են թվում, վորովհետեւ առորյա կյանքում մենք նրանց չենք հանդիպում, բայց պետք է խոստովանել, վոր պոտեն-

ցիալ ձևի նացիոնալիզմը մեր շարքերից նույնիսկ դեռևս չի վերացված :

Յեւ կարծում եմ, վոր այդ խնդիրը պետք է դնել հենց այսպես, պետք է, վոր Հայաստանի մեր բուլճերիկ-կոմունիստներն իմանան, վոր դեռ նրանց համար լինելու յե հափաղանց դժվարին մի քննութիւն ինտերնացիոնալիզմի մասին...

Դա մի շատ մեծ քննութիւն է լինելու և մեր կազմակերպութիւնը պետք է պատրաստենք դրա համար :

Մենք պետք է հարց դնենք նացիոնալիզմի դեմ ամբողջ ճակատի վրա կռիւ մղելու մասին : Մենք պետք է իր ամբողջ հասակով դնենք հարցը վոչ միայն մեր կոմունիստական շարքերի, այլ և վոչ աշխատավորութեան ինտերնացիոնալիստական դաստիարակութեան մասին : Յեւ մենք պետք է դրադմենք վոչ միայն դաստիարակչութեամբ, այլ և ինտերնացիոնալիզմի վոչ ուժեղացմամբ մեր ամենորոյա գործնական աշխատանքի բոլոր ծալքերում : Յեւ կարծում եմ, վոր Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի գաղափարն այն ձևով, ինչ ձևով մենք նրան առաջադրում ենք—գործնական—իրական միջոցներով պետք է ավելի ժողովրդականացնել : Պետք է այնպես անել, վոր մեր բանվորներն ու գյուղացիներն անպայման հասկանան այդ Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի բովանդակ ելութիւնը : Յեւ կարծում եմ, վոր մեր հարցերից մեկն այն է, վորի մասին մենք վերջին ժամանակները քիչ ենք խոսում : Այդ այն քաղաքական հիմնակետի հարցն է, վորի վրա կերտված է Անդրկովկասյան Ֆեդերացիան, դա Բագվի պրոլետարիատն է : Յեւ կարծում եմ, վոր Բագվի պրոլետարիատի գաղափարն այն միտքն է, վոր ամեն ժամանակ և ամենից առաջ չողում էր բոլոր կոմունիստներին մտքի մեջ, յերբ խոսում էին Անդրկովկասյան պայմաններում դասակարգային կռիւ մղելու մասին : Այդ գաղափարն առաջ ավելի պայծառ էր. այժմ սկսել են քիչ խոսել նրա մասին : Մենք կարծում ենք, վոր այդ միեւնոյն գաղափարը պետք է նորից լուսավորել, վորպէսզի Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի հիմնակետը Բագվի պրոլետարիատի նշանակութիւնը, վորի մասին մենք խոսում ենք «վաղուց անտի»—և ընդհատակյա շրջանում և հետագայում—հետամնաց Անդրկովկասի աչքում նա չկորցնի այն կարծիքը և այն դերը, վոր իրավացի կերպով, ըստ հեղափոխութեան մեջ ցուցահանած իր ծառայութիւնների՝ ունեցել և և պետք է պահ-

պանի հետագայում : Մյուս կողմից անհրաժեշտ է մեր մասսաների շփումը բազմեցիկներ և այլ հանրապետութիւնների հետ ուժեղացնել : Այդ տեսակետից յենելով մենք վերջերս վորոշեցինք բանվորական պատգամավորներ ուղարկել այստեղից դեպի Բագու և Վրաստան, այլ և ընդունել այնտեղից բանվորական պատգամավորներ այն նպատակով, վոր ուժեղացնենք աղգամիջյան շփումները : Մեզ համար դա առանձնակա կարեւոր է, վորովհետեւ աշխարհադրականապես մենք մի քիչ կողմ ենք ընկած : Մեր հանրապետութեան դիրքն այնպէս է, վոր յերբ դնացքը գալիս է՝ այլևս չի շարունակում իր ճամբան :—շատ ընկերներ յայդ դուր չի գալիս :

Մեր հանրապետութեան դրութիւնը աղղում է իդեոլոգիական կարգի զսպանակներ և մենք պետք է անպայման այն միջոցները, վորոնցով մենք կարող ենք—այսինքն շփումը Ազրբեյջանի և Վրաստանի հետ՝ դարձնել ավելի իրական, վորպէսզի ուղղենք այդ «զսպանակները» :

Կռիւն ընդգեմ նացիոնալիզմի, և հենց դրանով էլ կռիւ ինտերնացիոնալիզմի համար պետք է տարվի աշխատանքի բոլոր բնագավառներում, հասարակական և, յես կասելի՝ առորդա կյանքի բոլոր մասերում :

Յեւ չպետք է խոսեմ դպրոցների, բարձրագույն ուսումնարանների, մեր դեղարվեստական, տեսական և այլ գրականութեան, մամուլի և թատրոնի մասին—իդեոլոգիական Փրոնտի այդ խնդիրներին մասին ձեզ կասի ընկ. Մուսվաթն իր դեկուցման մեջ : Բայց մենք պետք է հայտարարենք :—նացիոնալիզմին վոչ մի զիջում, մենք հարցը պետք է դնենք իրականորեն, վորոշակի, առանց ընդհանուր դրույթների, վորպէսզի յերաշխալորեք մեր մասսաների դաստիարակութիւնը ինտերնացիոնալ վոչով :

Հաշվետու շրջանում, Կ. Կոմի Նախագահութեան յերկամսյա աշխատանքների ընթացքում, չնայած նրան, վոր իդեոլոգիական Փրոնտում մենք տարել ենք նախապատրաստական մեծ աշխատանք քի՛ծը չտկելու համար, այնուամենայնիւ մի քանի լյապսուսներ տեղի յեն ունեցել :

Որինակի համար վերցնենք «Սորհրդային Հայաստանում» տըպված Վանանդեցու բոլորիդ հայտնի հոդվածը :

Այդ հոդվածը վկայում է Վանանդեցու քաղաքական անդրադիտութիւնը, վորովհետեւ նա շփում է մանր-բուրժուազիայի

հարցը մանր-բուրժուական կուսակցութիւնների հարցի հետ, ըստ վորում նա նույնիսկ ինչ վոր ձևով հնար ե գտել հենկելու Լենինի յերկերի քաղվածքների վրա:

Դա ի հարկե, լրացուց ե, դա քաղաքական անդրադիտութիւն ե: Յեւ մեր մեղքը հենց նրանումն ել կայանում ե, վոր մենք այդ հոգւածը տպեցինք:

Վերցնենք Մարենցի բրոշյուրը: Կարծում եք այդ բրոշյուրում լրացումներ չկան: Ճիշտ ե, «Սորհրդային Հայաստանը» նշել ե այդ լրացումները, բայց պետք ե ավելի զգուշ խմբագրել ավելի խիստ վերաբերվել ամեն մի հոգւածին, յերբ վորոշում ես հրապարակել այն: Ընկ. Մարենցը կոմյերիտական ե մեր ընդունակ ընկերներէց մեկը, վորին պետք ե ողնել ե նրանից լուի ժուրնալիստ դուրս կգա: Նրա այդ «խայտառակ» հոգւածը յես կարդացել եմ ճանապարհին՝ Թիֆլիս գնալիս: Վորոշ տեղեր մենք ուղղեցինք, դուրս գցեցինք ե նույնիսկ դատեք, վոր հոգւածը հարմար ե «Ձախակաղսկի Բուլեիկ»-ի համար: Բայց չսպասելով իմ վերադարձին, Մարենցը բրոշյուրը հրատարակել ե՝ թողնելով այն տեղերը, յես նույնիսկ ավելացրել ե նրանց նոր լրացումներ: Այդպիսի մի լրացում ել տպեց «Ավանդարդ»-ում՝ կոմյերիտութիւնի օրդանում: Հիմք ունենալով այն, վոր նման լրացումներ թույլ են տպել թե Մարենցը ե թե Վանանդեցին՝ «Ավանդարդում» տպվում ե մի հոգւած մեր շարքերում «գոյութիւն ունեցող» աստվծինայի մասին: Բայց չե վոր Վանանդեցին բոլորովին նոր կոմմունիստ ե: Իր հոգւածի տպագրութիւնից մի քանի համար անց Վանանդեցին գրել ե մի «նամակ խմբագրութիւն», վորով ճանաչում ե իր սխալը: Զնայած դրան «Ավանդարդում» գրում են աստվծինայի մասին: Բանը նրանումն ե, վոր այնտեղ նստած են այնպիսի կոմյերիտականներ (թող նրանք չենդանան, մենք շատ սիրում ենք մեր կոմսոմոլը), վորոնք անչափահաս ծերունիներ են (ծիծաղ): Նրանք կարծում են, թե իրենց դերը նրանումն ե կայանում, վորպեսզի նստեն ու գիտեն, չկա արդյոք մի վորեւե տեղ գծի «ծոում», վորը պետք ե շտկել: Փոխանակ նրան, վոր հետաքրքրվեն, թե ինչ ե կատարվում իրենց բլիշներում, նրանք միայն կամենում են շտկել բարձր կարգի իդեոլոգիական գծերի «ծոումը»:

Յես կարծում եմ, թե նրանից հետո, յեթե հեղինակը ներողութիւն ե խնդրում—գրել մի այնպիսի հոգւած, ինչպես «Աստվծինան» մեր կուսակցութիւնի մեջ—բանդադուշանք ե, անհեթեթու-

թիւն ե նույնպես լրացուց: Յերբ մենք կոմյերիտական թերթի խմբագրին մատնանչեցինք այդ հանդամանքը, նա դրեց Կենտ. Կոմին մի յերկար հայտարարութիւն, վոր ինքը յերեք անգամ ներողութիւն ե խնդրում, վոր հոգւածը հետ ե վերցնում ե վոր այդ սխալը կուղղվի: Յեւ այդ նյութի շուրջը «Ավանդարդում» լույս տեսավ հատուկ առաջնորդող:

Յես արդեն չեմ խոսում բոլորիդ հայտնի, Սերգեյ Վարդանյանի լրացումի մասին, նա վոր գրել ե «արծվի քթի» մասին, ասում ե...

«Առյուծային դիւիզի, դուբեկան, վճռական ե խեղացի գեմքով ե ակնոցներով, վորոնց տակից նայում ելին յերկու խոշոր ե դաբնան յերկնքի նման պարզ աչքեր: Այդ աչքերում արտացոլվում եր կամքի բացառիկ ուժ ե միաժամանակ արտասուրբ բարութիւն: Դա Քրիստափոր Միքայելյանն եր:

«.....Թող պայծառ լինի նրանց հիշատակը...»

«.....Մեծ մարդաստան Արդու-Համիդի ուժի մի լծի տակ տնքացող...» (ծիծաղ):

Ահա ե բոլոր լրացումները:

Անցնում եմ այժմ ներկուսակցական դրության:

Մինչեւ այդ, յես ուղում եմ կանգ առնել այն միջավայրի ե պայմանների վրա, վորոնց մեջ նոր դեկափարութիւնը անցել ե աշխատանքի: Կ. Կոմի 3-րդ արտակարգ պլենումը ե Անդրյեւեկովի լայնացրած նախագահութիւնը դատն, վոր արդեն շատ վաղուց ծայր առած ե շարունակվող ներկուսակցական պայքարը պետք ե վերջնականապես դադարեցնել, ե այն դեկափարութիւնը, վոր յեղել ե մինչեւ այդ—վորեւ: Յես չեմ կարող չչոչափել ներկուսակցական պայքարի այն դնահատականը, վորը լայն ալիքով անցավ Հայաստանի մեր ամբողջ կազմակերպութիւնի միջով: Ամենից առաջ պետք եր վճռել հիմնական հարցը—արդյոք դա ուղղակի մի խառնակութիւն եր, ինչպես այդ պնդում ելին մի քանի ընկերներ, թե դա մի սկզբունքային պայքար եր: Մենք պատասխանում ելինք, թե վոչ մի դեպքում չի կարելի հաշվել, վոր դա մի խառնակութիւն ե ինչ վոր տեղերի ե դերքերի համար:

Անկասկած, դա մի սկզբունքային պայքար եր:

Ընկերներ, ներկուսակցական պայքարը Հայաստանում մղվում եր վաղուց ե վոչ թե պլենումի նախորդակին ե սկսվել: Այդ ներկուսակցական պայքարը մի շարք սկզբունքային հարցերի շուրջը

սկզբում մղվում եր չձեռնարկված, առանց բյուրեղացած դիրքերի ու համոզումների: Բայց հետո, աշխատանքի ընթացքում, հետզհետե ձեռնարկեցին առանձին հոսանքներ և պայքարի դարգացման դարձակետերում վարդապետներն սկզբունքային տարբերությունները:

Յեթե, այնուամենայնիվ, դուք հարցնեք, թե չեն յեղել այստեղ խառնակչության տարրեր՝ յես կստատախանեմ.—վորքան կուզեք: Մեր Խորհրդային Հայաստանի սոցիալ-կենցաղային-կուլտուրական պայմաններն այնպես են, վոր այստեղ սկզբունքային հարցերը չեն կարող հարուցվել 100 տոկոսային մաքրությամբ: Հետադայումեւ, յեթե մենք ունենանք սկզբունքային պայքար՝ կըրկին կրարձրանան անձնական, խառնակչական հարցեր: Այլ կերպ եւ չի կարող լինել: Մեր յերկիրը գերազանցապես գյուղատնտեսական, գյուղացիական յերկիր է: Մենք ունենք բանվորական միայն մի քանի կենտրոններ—ոսգիւններ յման: Բնակչության կազմի մեջ բանվորների տոկոսը շատ փոքր է: Այդ բանվորները մեծ մասամբ կապված են հողի հետ: Վերցրեք մեր կուսակցության սոցիալական կազմը: Նույնիսկ մեր կուսակցության մեջ շատ հաճախ մանրբուրժուական տարրեր են ներսողորսկում: Վերցրեք մեր կուսակցության անդամների կապերը առանձին քաղքենիների հետ, վերցրեք հին սովորքները, տրադիցիաները, նիստ ու կացը: Այդ բոլորը միասին վերցրած ստեղծում են այնպիսի պատկեր, վորը հարկաւորում է մեզ ընդունելու, թե մեզանում սկզբունքային տարաձայնությունները չեն կարող ազատվել անձնական մոմենտներից: Յեթե Բագվում, Լենինգրադում, կամ այլ պրոլետարական կենտրոններում սկզբունքային կռիւները կարող են շատ թե քիչ մաքուր ձևով արտահայտվել, այն եւ համենայն դեպս վոչ 100 տոկոսով, հապա մեզ մոտ շնորհիվ մեր պայմանների արտահայտվում են համեմատաբար ալիւի պակաս մաքուր ձևերով:

Վերցրեք իմ թվարկած բոլոր այդ պայմանները, ավելացրեք դրա վրա այն, վոր Հայաստանի Կոմկուսակցությունն ունի վոչ մեծ հեղափոխական անցյալ, վոր աշխատավորների հիմնական կազմը բաղկացած է խորհրդային կարգերում դաստիարակված յերիտասարդներից և բոլորիդ այդ պարագան կդառնա հասկանալի: Յես թ հարկե, չեմ խոսում հին բուլճերիկների խմբի մասին, նրանք կազմում են մեր կուսակցության ուղիւնուծը, րայց նրանց թիվը շատ է շատ քիչ է:

Սակայն, ընկերներ, այդ բնավ չի նշանակում, թե մեզանում յեղել են սոսկ անձնական վեճեր և չեն յեղել սկզբունքային հարցեր: Վեճերի կենտրոնում ծառացած է յին հիմնական սկզբունքային խնդիրները:

✓ Վերցրեք Դաշնակցության գնահատության հարցը, դեպի մեր ինտելիգենցիան ունենալիք վերաբերմունքի խնդիրը, ինտելիգենցիայի շերտավորման հարցը, վոր մինչև հիմա չեր ընդունվում. ինտելիգենցիայի առանձին խմբերին մերձենալու մեթոդների խնդիրը, այլ կուսակցություններին—(սպեցիֆիկներ և այլն) վերաբերող հարցերը:

Այս բոլորը սկզբունքային խոշոր խնդիրներ են:

Մեր վերաբերմունքը դեպի հոգեւորականությունը, յերիտասարդության դաստիարակության խնդիրը, ներկուսակցական դեմոկրատիայի հարցը, տնտեսական խնդիրները և այլն:

Այս բոլորը անձնական, խառնակչական հարցեր չեն:

Սկզբունքային այդ խոշոր վեճերը հանդիսանում են ամբողջ պայքարի հանգույցը:

Սակայն, ընկերներ, բնության մեջ չեն լինում այնպիսի կռիւներ, այնպիսի վեճեր, վորոնց մեջ անձնական մոմենտը բոլորովին դուրս ձգված լիներ, վորովհետեւ համենայն դեպս կուլում են մարդիկ, իսկ մարդիկ ունեն իրենց անձնական կյանքը, անձնական թերություններն ու արժանիքները, անձնական համակրանք և հակակրանք:

Հին Կենտ. Կոմիտեյի գնահատությանը շատ ընկերներ մոտենում են առանց հաշիւ առնելու այդ մոմենտները և հարցը դնում են շատ պարզեցրած ձևով.—Կ. Կոմը բուլճերիկական էր, կամ Կ. Կոմը բուլճերիկական չէր: Ասել թե նախկին Կենտ. Կոմը բուլճերիկական, Լենինյան չէր—մենք չենք կարող: Այլապես պետք կլիներ ցրել ամբողջ Կ. Կոմիտեն, ինչպես այդ արեցին իր ժամանակին վրացական ուկրաինական Կ. Կոմի հետ 1922 թվին:

Վրաստանի Կոմկուսի Կ. Կոմը այն ժամանակ մի վորոշում կայացրեց, վոր հակասում էր բուլճերիկ մի հիմնական սկզբունքներին, մի վորոշում, վոր դրեթե պահանջում էր անկախ հանրապետություն, դրեթե բուրժուական հանրապետության հատկանիշներով: Յեւ վրացական այդ Կ. Կոմը ցրեցին, վորովհետեւ նա ամբողջութեամբ Լենինյան չէր, բուլճերիկական չէր: Յեթե այդ միեւնույնն այստեղ լիներ, յեթե Կ. Կոմը ընդհանուր առմամբ և ամբողջովին

լինե՞ր վոչ բոլշեիկական, վոչ Լենինյան, ակնհայտ է, վոր նրա հետ կվարվէին ճիշտ աշխատանքները :

Մյուս կողմից կարող ենք արդյոք ասել, թե Կ. Կոմիտեն յեղել է կայուն—բոլշեիկյան : Այդ եւ չի կարելի ասել : Ի՞նչ է յեղել, հարցա : Յեղել է այն, վոր Կ. Կոմիտէն չարքերում կատարվել է մասնակի ներխուժ, մասնակի ձեռք ընկել են մանր բուրժուական, անգամ բուրժուական, թշնամական գաղափարախոսական հոսանքները ազդեցութեան տակ : Նախկին Կ. Կոմիտէ ավելի հաճախ էլին տեղի ունենում քաղաքական կոպիտ սխալները և վրիպումների գեղքեր, վորոնք հայտնաբերեցին ուղիղախոսական վորոշակի տեսլանքներ : Այդ ձգտումներն առկա էլին և յեղել մենք այդ տրամադրութեաններին թույլ տալինք զարգանալու՝ տեղի կունենար Կ. Կոմիտէն անգամ մյուս բոլոր մասնիկները վարակում : Ահա թե ինչու տեղական կազմակերպութեաններն ազդարարեցին վտանգի մասին, իսկ Անդր-յերկումը ունեւորեց այդ ազդանշանին և արավ հետեւութեաններ, կանգնեցնելու համար այդ պրոպեգանդ, վորը տանում էր գեղի Կ. Կոմիտէ բովանդակ քայքայումը :

Մոտավորապես այսպէս ենք դրել մենք հարցը բնական ժողովներում, ակախի ժողովներում և կարծում ենք, վոր այդ հարցի միակ ուղիղ գրվածքն է, նախկին Կենտկոմի գնահատականի գեղքում :

Յերբ 2½ ամիս սրանից առաջ անցանք աշխատանքի՝ մենք ունեւորեցինք մեր շուրջը, բացի առողջ լենինիստները կադրից և հին դեկաւարութեան կողմնակիցները վորքաթիւ խմբակից—այդ յերկուսի մեջտեղը տատանողների մի մեծ քանակութեան, իրենց շուրջը կատարվածից վոչինչ հասկացող մարդիկ : Այնպիսի մարդիկ էլին դրանք, վորոնք չէին հասկանում, թե ի՞նչ է կատարվել յերեկ, ի՞նչ է կատարվում այսօր և ի՞նչ է լինելու վաղը :

Այդ ուշադրով պատկերին պետք է ավելացնել ևս մի գունազոյւղի :

Բոլշեւիկի լավագույն ղալակների հետ միասին, վորոնք սկզբունքային կոխի էին մղում, ուրեմն սկզբունքային մարդկանց այդ խմբակի հետ զուգընթաց, դեպքերի բերմամբ բարձրացան նաև վոչ պակաս թիւով խառնակիչներ, վորոնք ամենուրեք վորոնում են, թե վորտեղ և ինչն է վատ :

Կ. Կոմիտէ նախագահութեանը հարկավոր էր արտակարգ տուրքներ հայտնաբերել, վորպէսզի բաժանելով այդ խառնակ-

չական խավը—առաջ մղել բոլշեիկ մարդկանց լավագույն կադրերը և հնարավորութեան ընձեռնել նրանց գործնական աշխատանքով զբաղվելու :

Այդ միևնույն ժամանակ տատանվող «միջինին» պետք էր բացատրել, թե նոր դեկաւարութեան դիրքավորումը չի սահմանափակվում մի գեղեցումով, մի շրջաբերական նամակով : Անհրաժեշտ է խոչոր, սխալմատիկ և գործնական աշխատանք, վորպէսզի մեր դիրքավորումը ըմբռնելի դառնա կուսակցական մեր բովանդակ մասսայի համար : Բացի դրանից, մեզ պետք էր ծայրահեղ գողուցութեամբ մոտենալ այն խմբակին, վորը համառարար ասում էր.—«Մենք հնի կողմնակից ենք» : Չե վոր խոչորագույն մեծամասնութեանը վոչ մի սկզբունքային տարաձայնութեան հունի նոր դեկաւարութեան հետ : Նրանց հետ չեր կարելի վարվել «կորիւր ախտեղից» սկզբունքով : Նրանցից շատերը գնահատելի յեն կուսակցութեան համար, նրանք կարող են ոգնել մեր շինարարութեան : Մենք Լենինգրադից վազոններով պատասխանատու աշխատավորներ յերեկ չենք կարող ստանալ : Մենք պետք է միասին աշխատենք այն մարդկանց հետ, վոր կան տեղերում : Վերջապես մենք մի թե եւ ենք ունեւորել, վորն իր ծայրով կպչում էր այնպիսի տրամադրութեանները, այնպիսի խավերի, վորոնք յերեկ գեղի մեզ չեն դա, վորովհետեւ նրանք հակառակ կողմն են նայում :

Այդպիսի միջոցառում Կ. Կոմիտէ նախագահութեանը հարկավոր յեր յեղավ ամենից առաջ կազմակերպութեան այդ բարձրացած բոլոր տրամադրութեանները մղել գործնական հունի մեջ, դնել գործնական շրջանակներում և ձեռնարկել գործնական աշխատանքի : Միշտ պետք էր լինում դրդել այդ ընկերներին դեպի գործնական տրամադրութեաններ, վորպէսզի չընկնեն այն մարդկանց դրութեան մեջ, վորոնք իրար հետ կովելու ժամանակ չեն նկատել, թե ի՞նչպէս յերբորդը զողացավ գործը, վորի համար նրանք վիճում էին : Այլ կերպ մենք կավելացնէինք մեր թշնամիների ուժը : Մենք յիտենք, վոր մեզանում թե տնտեսական և թե իդեոլոգիական Փրոնտում կան շատ թերութեաններ, բայց վորպէսզի մեր տնտեսական և կուլտուրական որդաններին հենարան տանք.—պետք է ամենից առաջ կուսակցական կազմակերպութեանը լինի միասնական և կուլ : Նախ և առաջ պետք է ստեղծել գործարար միջոցառում և հետո սկսել ուղղել այն պատկաւութեանները, վոր ունենք մենք : Կ. Կոմիտէ նախագահութեանը

այդ հարցը համարում եր հիմնական և յես կարծում եմ, վոր նա իրավացի չէ, վորովհետեւ հենց այդպիսի հարցադրութիւնն ինքնին արդէն տալիս է վորոշ բարենպաստ հետեանքներ:

Ելի ինչ դժվարութիւնների յենք հանդիպել մենք: Ընկերներ, մենք հանդիպել ենք այլ ընույթի դժվարութիւնների: Վոչ վոքի համար դադանիք չէ, վոր յերբ մենք անցանք ղեկավարութեան փոփոխման, նոր ընկերներից շատերը դեռ ևս չէին ժամանել, իսկ մյուսներն ել արդէն մեկնել էին: Նախագահութիւնն իր ներկա լրիվ կազմով չի աշխատել: Մեզ անհրաժեշտ եր կազմակերպութեան մեջ ստեղծել գործարար տրամադրութիւն—և մեզ հաջողվեց այդ:

Ճիշտ է, տեղեր կան, ուր տակավին պահպանւում է հին խմբակային տրամադրութիւնների առանձին մնացորդները, բայց կազմակերպութիւնը ընդհանուր առումով և ամբողջովին պայքարից դուրս յեկալ առողջ և այժմ թյուրիմացութիւնների և պանիկական շփոթութեան չըջանն արդէն անցել է:

Իմ կարծիքով դրանում է կայանում Կ. Կոմի նախագահութեան հիմնական նվաճումը: Այժմ մենք պետք է նույն վոգով, նույն համառութեամբ, տոկոսութեամբ և ճկունութեամբ շարունակենք աշխատանքը, վորպեսզի բոլորովին վերացնենք այն խմբավորումները, այն տրամադրութիւնները, վորոնք հին ղեկավարութեան արտահայտութիւնն են հանդիսանում:

Մենք պետք է միանգամայն լուծարքի յենթարկենք նրանց և ստեղծենք միասնական, կուռ, գործարար միջոցորտ, ինչպես ստորին աշխատանքի, նույնպէս և կենտրոնական աշխատանքների համար:

Ընկերներ, մենք ուրիշ տեսակի դժվարութիւններ ել ունենք: Հին ղեկավարութեան կողմնակիցներից շատերը իրենց այնքան ել լավ չեն պահում: Մենք չենք գանգատւում, վորովհետեւ այդպէս է մեր բախտը, վոր մենք պետք է ամբողջ ժամանակը կոխ մղենք կուսակցական ուղիղ գծի համար, բայց մեզ խանգարում են և խանգարում են այնպէս, ինչպէս չպետք է խանգարեն, ապա այդ մի բանի նման չի: Մեր ժամանակի և յեռանդի բոլորն այնքան ել մեծ չէ, իսկ յերբեմն մենք ստիպւած ենք լինում ծախսել այն, վորպեսզի հետեւենք և տեսնենք, թէ «ինչ» են ուղում նրանք: Մենք չենք գանգատւում և չենք խնդրում ձեզ կայացնել այնպիսի վորո-

շումներ, ինչպէս որինակ «առաջարկել նախագահութեան ձեռք առնել ինչ վոր խառաղույն միջոցներ»: Այդ մեզ հարկավոր չէ: Յերբ պետք կլինի, յերբ «դժգոհութիւնը» տրամադրութիւնից կփոխվի գործողութեան և յերբ այդ գործողութիւնները կմնասն մեր աշխատանքներին՝ մենք կղենք այդ հարցը և յես հույս ունեմ, մենք կկարողանանք բոլորէն լինել այն: Բանը դրանում չէ, ընկերներ, հարցն այստեղ հենց այնպէս չի դրւած և յես այդ մասին պետք է մի քանի խոսք ասեմ:—

Անցած պլենումում մեզ հետ կովի չընկնցին, վորովհետեւ նրանք ուժեր չունէին: Պլենումից հետո մի շարք ընկերներ, այսպէս կոչւած հին ղեկավարութեան կողմնակիցներից՝ դասն, վոր սկզբունքային հարցերի շուրջը վոչ մի տարածայնութիւն չկա իրենց և մեր միջև:

Ինչումն է բանը,—կհարցնեք դուք: Բանը մի ամբողջ խումբ ընկերների տրամադրութեան մեջ է, այդ ընկերներին մենք ստիպւած ելինք այս կամ այն նկատառումով հանել աշխատանքից, դրա հետեանքով սկսվեցին խոսակցութիւններ.—«Ինչու յեն հանել, չեր կարելի միթե այդ անել մի քիչ ավելի քաղաքավարի ձեռով» և այլն:

Վոր ընկերների մի վորոշ մասի մեջ նման տրամադրութիւն ստեղծվել է—բավական հասկանալի բան է: Մենք դռնում ենք, վոր նրանց պետք է ժամանակ տալ մտածելու, տեսնելու, ինքնուրոշելու: Յես այս առում եմ ի հարկէ նրանց լավագույն մասի վերաբերմամբ: Մենք կամենում ենք այդ լավագույն, գնահատելի մասը պահպանել, մենք կամենում ենք նրանց հետ աշխատել: (Չայկեր—ճիշտ է): Մենք մեծ բավականութեամբ կաշխատենք նրանց հետ, վորոնց տրամադրութիւնը յենթարկւում է սկզբունքներին: Այդպիսի մարդիկ մեր կուսակցութեան համար գնահատելի յեն: Իսկ նրանք, վորոնց տրամադրութիւնը բարձր է սկզբունքից—մեզ պետք չեն: Այդ մարդիկ պիտի ջանք թափեն իրենց տրամադրութիւններին հարմարեցնել սկզբունքային հիմքի տեսայնութեան մասը, նրանք պիտի առաջադրեն անհեթեթ հարցեր, վորպեսզի դոնէ մի վորեւէ դրոշակ ունենան: Այդպիսի մարդիկ մեզ հարկավոր չեն և յեթէ նրանք հեռանան մեզանից—բարի ճանապարհ:

Վորովհետեւ ինձ կարող են մեղադրել զրպարտութիւն անելու մեջ—թույլ տվեք, ընկերներ, մի փաստաթուղթ հրապարա-

կել: Կուսակցութիւնը յերկար տարիներ սովորեցրել է մեզ պահպանել փաստաթղթերը և մենք այդ անում ենք: Ինձ մոտ ավելի միշտը՝ Կ. Կոմուն փաստաթղթեր չատ կան, բայց յես կրեւեմ միայն մեկը:—

«Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի մեջ յեղած անցյալ տարածայնութիւնների և պայքարի վերջին շրջանում յես հարում եյի Կենտկոմի նախկին ղեկավարութեանը, գտնելով, Վոր տարածայնութիւնները և պայքարը Վոչ մի սկզբունքային հիմք չունեն և կրում են լոկ խմբական բնույթ:»

Այդ համոզմունքն ունենալով հանդերձ, անկասկած, յես Վորոչ գործնական մասնակցութիւն և՛ ունեցել Կենտկոմի նախկին ղեկավարութեան շուրջը կուսակցական մասնակցութիւն համարում եմ:

✓ Մասնավորապէս ասելի ամսին, յերբ պայքարն արդեն չափազանց լարվել էր և Անդրեյերկոմը ծրագրում էր վճռական միջոցներ՝ յես յեղել և՛ բջիջներում (Բանֆակ, Պոլիդրաֆ.), ինֆորմացիա յեմ ավել Կենտկոմում տեղի ունեցող իրադարձութիւնների մասին (ի հարկէ համապատասխան թեքումով) և ձգտել և՛ Կենտկոմի հին ղեկավարութեան ողտին բանաձևեր հանել:

Կենտկոմի ղեկավարութիւնը փոխվելուց հետո, անգամ Վորոչ ղիմադրութիւն և՛ հանդէս բերել ձեռնարկվող կազմակերպչական հետեանքների նկատմամբ (Յեկգիբարյանիս աղատելու, Գարաշյանիս նշանակելու և այլ խնդիրներում):

Ավելորդ չեմ համարում ասել, Վոր յերբ Արդրեյերկոմի քարտուղար ընկ. Ռուբենը, տեղում անհրաժեշտ ուսումնասիրութիւնը կատարելուց հետո, իր յեղրակացութիւնների մասին Անդրեյերկոմում ղեկուցելու յեր և Վորի կարծիքն էր, ղեկավարութիւնն անալոյժան փոխել՝ նախկին ղեկավարների կողմնակիցներէ կողմից կազմվեց ղիմում՝ Անդրեյերկոմին ներկայացնելու համար, Վորը թեև ուշ կարգալու պատճառով չեմ ստորագրել, բայց ըստ ելութեան համաձայն և՛ յեղել նրա Վորոչ բովանդակութեանը:

Սակայն Կենտկոմի ղեկավարութիւնը փոխվելուց հետո, հետագա բոլոր իրադարձութիւնները, գործնական արդյունավետ աշխատանքի այն սուր բեկումը, Վորն առաջացավ Հայաստանի կազմակերպութեան մեջ հիշյալ նոր ղեկավարութեան վարած ճիշտ դժի ու քաղաքականութեան շնորհիվ—հարկադրեցին ինձ խոր

վերլուծութեան յենթարկել Վորոչ անցյալն ու ներկան և հանել համապատասխան յեղրակացութիւն:

Վորն և այդ յեղրակացութիւնը, Վորին հանդէցի վերջնականապէս:

Այդ այն և, Վոր նախկին ղեկավարութեան կողմից տեղի ունեցող սխալներն իրոք Վոր պատահական չեն յեղել և տարածայնութիւնների ու պայքարի առանցքը Վոչ թե լոկ խմբական տեղեկեցիւններ են, այլ քաղաքական լուրջ սկզբունքային հարցեր:

Այս յեղրակացութիւնը հանելուց հետո, մնում է ինձ միայն մի բան, այդ այն և, Վոր վճռականապէս ու անվերապահորեն դատապարտել այն, ինչ կատարվել է, և իրրե բանվորի ու բայլչեփիլյան հեղափոխութեան շիւղայում 11 տարի դատախարակված անձնավորութիւն՝ պարզ ու անկեղծ խոստովանել կուսակցութեան առաջ այն բեկումը, Վորն ապրում և՛ այժմ:»

Մենք ունեցել ենք և մի ուրիշը. դա ընկ. Չուբարի ղեկըն և, դրա մասին բոլորն արդեն գիտեն: Գիտեն, թե ինչպէս նա ամենամանրնկերական, Վոչ կոմունիստական ձևով անհարմար դրութեան մեջ գցեց Կենտ. Կոմիտեյին:

Ընկերներ, չե Վոր մեզնից յուրաքանչյուրն այս կամ այն հարցի մասին կարող է ունենալ իր անձնական կարծիքը, Վորը կարող է համապատասխանել մի ուրիշի կարծիքին, հաճախ նույնիսկ այս կամ այն որդանի, հիմնարկութեան և կոլլեկտիվի կարծիքին:

Միթե՞ այս բոլեյին նախագահութեան մեջ, մեզ մոտ չի լինում այնպիսի ղեկը, յերբ մեկը մտածում է այսպէս, իսկ մի ուրիշն էլ այլ կերպ: Չե Վոր չի կարելի պատկերացնել այնպիսի մի կացութիւն, յերբ ղժվարին քաղաքական խնդիրները վճռելու ժամանակ բոլորն էլ ասեն «բայլի աղա»: Այդորինակ հարցեր վճռելու ղեկընում մեզ անհրաժեշտ է լինում մտքերի փոխանակութիւն ստեղծել, Վորովհետև մենք բոլորս էլ տողորված պետք է լինենք մեկ ցանկութեամբ—ուղղել մեր սխալները, ստեղծել տոկուն ղեկավարութիւն և կուսակցութիւնը դուրս բերել բոլոր տեսակի ղժվարութիւններից: Բայց բայլչեփիլի համար կան Վորոչ սահմաններ, Վորոնցից դենը չի կարելի ացնել:

Ընկ. Չուբարն այդ աչքաթող և արել և հենց այդ պատճառով էլ Կենտկոմի նախագահութիւնն այնքան վճռականորեն ու միա-

ձայն վորոշեց առհասարակ հանել նրան պատասխանատու պաշտոններէն: Ահա թե ի՞նչ է գրել ընկ. Չուբարը ինձ հետ յերկարածիկ խոսակցութիւններ ունենալուց հետո, վորոնց ընթացքում յետ համոզում էյի նրան հանել այն, վորը սակայն վերջի վերջո նա արեց:—«Թանկագին ընկերներ, թախանձագին խնդրում եմ աղաւտել ինձ Կենտկոմի որդան «Սորհրդային Հայաստան»-ի խմբագրութիւնից, այլ և հանել ինձ «Լենինյան ուղի»-ի խմբագրութիւնի կողմէից: Իմ հեռանալու պատճառները մասին յետ բանավոր քաղաքութիւններ տվել եմ գլխ. քարտուղար ընկ. Կոստանյանին: Համատարացած և համոզված չլինելով Կենտկոմի վերջին պիւնտմի վճիռները իրավացիութեան մեջ, վորը հետեանքով հանդես ելել է այլ նոր ղեկավարութիւնը, յետ հնարավոր չեմ դառնում ինձ համար մնալ խմբագրատան մեջ վորպէս պատասխանատու խմբագիր և խմբագրական կողմէիցի անդամ:

Հայտնում եմ ձեզ ի տեղեկութեան, վոր այսօրվանից յետ դարձում եմ խմբագրատան համախելուց և լրագրի համար յետ այլևս պատասխանատու չեմ»:

Փոխանակ առաջուց դալու և ասելու—«տվեք նոր մարդ, վոր ինձ փոխարինի» նա Կենտկոմի համար դիմամբ ստեղծում եր նոր դժվարութիւններ: Այն ժամանակ, յերբ մենք վոչ մի մարդ չունեցինք, վորին մենք կարողանայինք խմբագիր նշանակել, նա լրագրի ձգեց բախտը քահանայքին: Այդ մարդը, վորն ասում եր, թե ինքը համաձայն չի վոչ Անդրյերկոմի և վոչ էլ Կենտկոմի հետ՝ կամենում եր մեր կուսակցութեան կենտրոնական որդանում ըստ իր գիտցածի լուսարանել մեր կուսակցական դիմը և յերբ դրանից պահանջեցին, վոր նա գոնե մի քանի որ մնա խմբագրութեան մեջ, բայց առանց վորձ անելու թերթում քաջաչել մեր և իր մեջ յեղած տարաձայնութիւնները, նա ուղղակի լքեց աշխատանքը:

Յեղել են սակայն ավելի վատ դործեր. կան ընկերներ, վորոնք աւղղակի ասում էյին.—«Ինչքան վատ, այնքան լավ»: Յետ ինձ չեմ պատկերացնում, թե ինչպէս այդպիսի մարդիկ կարող են իրենց կուսակցական համարել: Չե վոր դա դաշնակների տեսակետն է: Նրանք ցանկանում են ողտաղտործել մեր սխալները, մեր դժվարութիւնները և նրանք ցանկանում են, վոր մենք սխալներ անենք: Շատ ժողովներում մեզից պահանջում էյին այդպիսի մարդկանց հեռացնելու կուսակցութիւնից: Մենք այդ չենք արել վոչ թե այն

պատճառով, վոր մենք լավ վերաբերմունք ունենք դեպի նրանց, կամ մենք շատ բարի մարդիկ ենք, այլ այն պատճառով, վոր դա ձիւտ չէր լինի: Կուսակցական աշխատանքներում լինում են սրված պայքարի այնպիսի մոմենտներ, յերբ բարձր տրամադրութեան աղղկցութեան տակ մարդիկ ասում են այնպիսի բաներ, վոր նրանք նորմալ վիճակում չէլին ասի: Մենք մանավանդ չէյինք դիմի այդպիսի ծայրահեղ միջոցների, ինչպիսին և կուսակցութիւնից հեռացնելը, քանի վոր մեր կազմակերպութեան մեջ չկա այնքան սուր «պաշարողական» դրութիւն:

Կենտկոմի յերբորդ պլենումի արդիւնքների մասին զեկուցումներ անցկացնելու կամպանիան ակտիւների ժողովներում հայտնաբերեց, վոր ամբողջ Հայաստանում կա միայն մի հակառակորդ պլենումում ընդունված վորոշումների հանդէպ: Իհարկէ, դեռ կգտնվեն մարդիկ, վորոնք իրենց հոգում համաձայն չեն մեզ հետ: Բայց կուսակցութիւնը լուրջ կերպով չի կարող հաշի առնել նրանց, վորոնք կեղծ քվեարկութեամբ փորձում են շահել Կ. Կ-ի համակրանքը: Այդպիսի կոմունիստների վրա չէ, վոր պիտի հենվի նոր Կենտ. Կոմիտեն իր քաղաքական և առօրյա գործնական աշխատանքների ընթացքում:

Մեր բայչչիկյան կուսակցութիւնը ընկ. Լենինի կուսակցութիւնը հայկապարտեալ չի սիրում և կեղծութիւնը և քծնութիւնը:

Ի մի դումարելով հաշվետու շրջանում կատարած աշխատանքը, յետ կարծում եմ, վոր մենք իրավունք ունենք ասելու, վոր կարողացել ենք դուրս գալ դժվարին կացութիւնից:

Այժմ անցնում եմ նրան, թե մենք ինչ պետք ե անենք, վոր կազմակերպութիւնը տանենք դեպի առողջացում, դեպի նոր շինարարութիւն:

Ինչ հիման վրա մենք հետագայում կարող ենք հաջողութեամբ տանել մեր աշխատանքը: Միմիայն խորագոյն ինքնաքննադատութեան հիման վրա հետագայում մենք կկարողանանք հաջողութեամբ անցկացնել մեր աշխատանքը և բանվորների ու կուսակցականների լայն մասսաները ներգրավել մեր ընդհանուր գործի մեջ ներկուսակցական և ներարհիւթեանական դեմոկրատիայի լայնացման հիմունքներով:

Այդ միտքը լավագույն ձևով հաղորդելու համար յետ համա-
միութենական Կոմիտեի Կենտկոմի տեղական կազմակերպու-
թյուններին ուղղած գիմումից կկարգամ ձեզ յերկու հատված :

«Բանվոր դասակարգն իրեն ամենից հարադատ կազմակերպու-
թյունների արհմիությունների և կուսորդանների մեջ ևս հանդի-
սում է փոստով, չինովնիկական վերաբերման, սանձարձա-
կության, հարեցողության, մասսաների կարիքները չարտոտ-
րեն անտես առնելուն, անբարտալան վերաբերմունք դեպի
«ստորինները», ստորաքարշություն և քծնություն դեպի «վերիննե-
րը», դուհկության, պահպանողականության և ավանդամոլու-
թյան : Ունենալով մի ապարատ, վորը, չնայած իր անկասկածելի
ծառայություններին, տառապում եր այդպիսի հիվանդություննե-
րով, հարկավ անհնարին է բավականաչափ հաջող կոչվ մղել ներ-
քին թշնամու ընդդիմադրության վնասարարության, մեր խիզ դա-
սակարգի թերությունների և աշխատանքի դանդաղկոտ թափի դեմ
մեր տնտես և կուլտուրական ֆրոնտի շատ բնագավառներում» :

Մյուս հատվածում ասված է . «Այդ պատճառով միայն հետե-
վողականորեն կիրառված ներկուսակցական և արհմիութենական
դեմոկրատիան—կուսակցական և արհմիութենական որդանների
լիակատար ընտրողականությունը, վորեւ Կոմիտեյի և բյուրոյի
ամեն մի քարտուղարին փոխարինման լրիվ հնարա-
վորությունը կըստեղծի մասսաների լիակատար հսկողություն
և կկարողանան հեռացնել մեր ապարատից բյուրոկրատա-
կան սլաքը, կվոչնչացնի բյուրոկրատական «սեղմումի» խնա-
միական համապարտ յերաշխափորության, չինովնիկական հա-
ճոյակատարության, ամբարտաւանության, մասսաների չա-
հերի մոռացման և քաղքենիական հանգստամոլության հնարա-
վոր արտահայտությունները : Այդ ձեռնարկումներից դուրս քննա-
դատության և ինքնաքննադատության լողունգը կփոխարինվի
թղթի խզրզանքի, վորը միայն մասսաների աչքում վարկարեկում
և այդ լողունգը, կուսակցության ղեկավարությունը, նույնիսկ
կուսակցությունը» :

Թույլ տվեք ինձ մի քանի խոսք ավելացնել : Մեզ մոտ շատերը
յերբեմն ասում են, թե ինքնաքննադատությունը լավ բան է, բայց
պետք է տանել այնպես, վորպեսզի մեր թերությունները չողտա-
դործվեն հակահեղափոխականների և դաշնակների կողմից Խորհրդ-
դապին իշխանությանը զրպարակելու համար :

Այդ հարցին ամենից լավ պատասխանել է ընկ . Ստալինը Մոս-
կվայի ակտիվի ժողովում ասած իր ղեկուցման մեջ, նա այնտեղ
ասել է, թե միևնույն է, մենք դիտենք, վոր նրանք պետք է զրպար-
տեն, յեթե անգամ մեզ մոտ ամեն ինչ 100 տոկոսով լավ լինի, այն-
պես վոր այդ նկատառումներով ինքնաքննադատությունից հրա-
ժարվեն անհեթեթություն է : Մենք պետք է մեր թերությունները
դրսևվորենք, ստորին խավերը պետք է մեզ քննադատեն, վորպեսզի
վերացնենք այդ թերությունները :

Այլ ընկերներ ասում են, թե պետք է չոչափել անձնավորու-
թյունները, այդ ընկերները մոտավորապես այսպես են տրամաբա-
նում . — «Մեր թերությունները քննադատեցեք ինչքան ձեզ հաճելի
է, բայց ինչո՞ւ վարկարեկել առանձին աշխատավորներին» : Այդ
նույնպես ճիշտ հարցադրություն է : Հարկավ կուսակցության
այն անդամների հետ, վորոնք հատկապես զրպովում են կուսակ-
ցական առանձին ընկերներին վարկարեկելու գործով, մենք կարճ
կխոսենք, հիմա յեկ նրանց կհեռացնենք կուսակցությունից, ինչ-
պես և առաջներում ելինք հեռացնում : Սակայն յերբ քննադատում
են գործերը՝ մեկուսացնել քննադատությունից այն մարդկանց,
վորոնք այդ գործերի հեղինակն են հանդիսանում—անհեթեթու-
թյուն է, վորը վոչ մի լավ բանի չի հանդի : Չե վոր գործերն իրենք
իրենց չեն արվում, գործը կատարում են մարդիկ : Յեվ այդպիսի
մարդկանց քննադատում ես ու մինչև անգամ հեռացնում ես աշխա-
տանքից, վորպեսզի այլևս վատ գործեր չկատարեն :

Վերջապես շատերը խոսում են այն մասին, թե քննադատու-
թյունը պետք է լինի այն ժամանակ, յերբ նա անպայման ճիշտ է :
Ընկ . Ստալինը դրան ել է պատասխանել, նա գտնում է,
վոր յեթե 5 կամ 10 տոկոս ճշմարտություն կա, դա ել «մի
կտոր հաց է» : Այդ պետք է առանձնապես ընդգծել, վորովհետեւ
դա վերաբերում է չարքային կուսակցականներին և գլխավորապես
բանվորական մասսային : Այն մասին, թե ինչպես և անցնում ինք-
նաքննադատությունը՝ կարող են ձեզ պատմել Յերեանի Կոմիտեյի
ընկերները : Բջիջների բյուրոների վերընտրությունը Յերեանում
և Լենինականում նույնպես ցույց են տալիս, վոր մեր կազմակեր-
պության մասսաների մեջ ինքնաքննադատության լողունգն առա-
ջացրել է մեծ և ուրախ աշխուժություն :

Թույլ տվեցեք կարճ կերպով կանգ առնել այն բանի վրա, թե ինչպես և անցնում ինքնաքննադատություն լողունգը մեր մամուլում: Բոլորն ել ասում են, թե մեր մամուլը զգալիորեն աշխուժացել է ինքնաքննադատություն չնորհիվ. այնուամենայնիվ կան այնպիսի բաներ, վերոնց հետ մենք չենք կարող համաձայնել և վերջ մենք չենք կարող արդարացնել. վերցնենք թեկուզ հենց մի այսպիսի փոքրիկ որինակ:—

Հայ կինովիկտարինա,

...«Սակայն արի տես, վոր Ֆոլյանը գերադասում է թողնել այս բոլոր «վոչ կարեւոր» գործերը, դրել մի լիբրետտո և սցենարիա ու «գործողըվել» Բագու Յ ամսով իր խոկ սցենարիայի լուսանկարման գործում աստիստենտ լինելու նպատակով, ստանալով իհարկե, պատշաճ «գործողըվումային» և «աստիստենտային» դումարներ և պահպանելով իր հիմնական կուսմաքսիմումը Ֆինթոզկոմատում: Յեւ վա այն ժամանակ, յերբ Հայկինոյի նոր մեսսիայի (ռեժիսոր) դալտոյան են սպասում 7—8 աստիստենտներ, ոգնականներ, աղմկեխ տրամադրներ և այլն...»

Յեւ վա այն ժամանակ, յերբ Ֆինթոզկոմատի կոլլեգիայի անդամ ընկ. Ֆոլյանին Կենտ. Կոմիտեյի քարտուղարությունն եր առաջարկել մեկնել Բագու և հետեւել այն պատկերի լուսանկարման, վորը բեմագրում ենք մենք Ադրբեջանի Կ. Կոմի հետ միասին:

Դա ինքնաքննադատություն չէ, այլ անհեթեթություն: Այլ ձեռով հեշտորեն կարելի չէ վարկարկել ինքնաքննադատության լողունգը: Դա ինքնաքննադատություն չէ, այլ անձնական դժուարությունների վրա հիմնված դժուր խառնակություն:

Հետո ընկերներ, մեր ձեռքի տակ կա այսպիսի մի «ինքնաքննադատող» դիտողություն, վորը խոսում է հացի հերթերի մասին: Կարճէս թե վոչինչ տարրինակ բան չկա այստեղ, սակայն դիտողությունը վերջանում է այսպես. —

«Հաց տվեք»:

Պանիկական մի բան, ուղղակի պրոպոկացիոն աղաղակ է դա: Այնուհետեւ, ընկերներ, «Ալանդարդ» լրագրում ահա թե ինչ է գրված. իմ ձեռքի տակն է ահա «Ալանդարդ»-ում գետեղված այդ հոգվածը «Թալանի տրեստ» խորագրով հոգվածում խոսում է այն խառնակությունների մասին, վոր գոյություն ունեն Անտառտրեստում: Բայց հարցը զնել այնպես, ինչպես հոգվածագիրն է

դրել, նշանակում է հարվածել վոչ թե Անտառտրեստի թերությունները, այլ հենց Անտառտրեստին, նրա գոյությունը զաղախարին: Յեթե Պետպլանում կամ Ժողկոմխորհում կան թերություններ, այդ չի նշանակում, թե մենք պետք է վարկարկենք այդ որդանները, վորովհետեւ թե Պետպլանը, թե Ժողկոմխորհը և թե տրեստները բանվորազուգակական որդաններ են, վոր ստեղծել է մեր կուսակցությունը և նրանք մեզ հարկավոր են:

Մի 10 բույս առաջ մինչեւ իմ գեկուցումը սկսելը, ինձ ցույց տվին մի հոգված, վորը յես գեռ չեմ կարդացել, բայց ինձ պատմեցին, վոր այդ մեծ հոգվածում գործը սկսվում է լենինյան ցիտատից կուլտուրական հեղափոխության, կադրերի և այլնի մասին, վոր մեզնում Ժողովրդական Լուսավորության և դպրոցների մեջ գոյություն ունի Շախտիի գործ. խոսվում է նաեւ ինքնաքննադատության մասին և այլն, և այլն, իսկ վերջանում է նրանով, վոր պետք է հեռացնել մի դժբախտ վարժուհու: Լեռը մուկ ծնեց:

Մենք այժմ տարված ենք քննադատությամբ և ինքնաքննադատությամբ անկուսակցականների, բայց... միայն անկուսակցականների նկատմամբ:

Հարվածեք կուսակցական ընկերներին ևս. ինչ լավ բան դուրս կդա նրանից, յեթե մենք շարունակ հարվածենք անկուսակցականներին, իսկ կուսակցական ընկերներին չտեսնելու դնենք, խնայենք:

Մեր մամուլում խոչոր սխալներ են թույլ տվել: Մենք գիտենք, ընկերներ, վոր ընկ. Ստալինը խորհուրդ եր տալիս տարբերել թեթեւ հեծեղադրը թեթեւամիտ հեծեղադրից:

Մենք պետք է այդ տարբերելինք:

Խոսելով այլանդակությունների և հիվանդությունների մասին, յես պետք է մատնանչեմ խնամիությունը, վորին վերջապես պետք է վերջ տալ, կամ թե սկսել նրա գեմ վճռական պայքար: Թուշում են նամակները, տոմսակները, անվերջ զրնդում և հեռախոսը և այլն, և այլն: Դա ուղղակի անհնարին բան է: Մեր Կ. Վ. Հ. և Բ. Գ. Տեսչությունը պետք է պարզեն մի շարք այդպիսի տվյալներ. անհրաժեշտ է բառացի մտքով հարվածել այդ ախտին յենթակա բոլոր աշխատավորներին:

Յես կուզենայի մատնանչել նաեւ ստորաքարշություն և յերկերեսություն հանդամանքը, վորոնք մեզանում շատ զարգացած են:

Այդ ուղղութեամբ մենք մեր համեստութիւնը չենք պահպանում (ծիծաղ) և կարծես թե առաջ ենք դնացել շատ կազմակերպութիւններին համեմատութեամբ: Մենք յերբեմն վոչ միայն անկուսակցական չինովնիկներին, այլ և կուսակցականներին ենք այդ վոգով դաստիարակում: Այդ հոգի վրա մենք տեսնում ենք մեր «վերին» խափի ընկերներից մի քանիսի նեխումը, անկումը:

Վորպեսզի հաստատում իմ ասածներն յես նորից թույլ կտամ կարգալու ձեզ միայն մի նամակ:—

«Իմ բոլոր ասածներից հետո յես ընկա այսինչ տեղը, նրա մոտ, նա ինձ վոչ մի տեղ չթողեց դնալու և տալիս էր այն բոլորը, ինչ յես ստանում եյի: Յես վորոշեցի մնալ նրա մոտ այս ինչ Փարիզ կայում, վորը ներկայումս կառուցում է այսքան հատ նոր մեքենաներ և ունի ահադին գումարներ: Մի խոսքով՝ յես դո՛հ եմ և շատ: Բայց ծանոթներ քիչ կան: Յերբեիցե կպատահենք և յես անձամբ քեզ կհայտնեմ իմ շնորհակալութիւնն այն նամակի համար, վո դու հանձնել ես եմմային»:

Ընկերներ, յես պետք է ասեմ, վոր այս նամակ դրողը մի մասնագետ է, բոլորովին անպետք, բարոյապես նեխված, գողութեան մեջ բռնված մի սպեց, վորն ահա նամակ է գրում մեր կոմունիստ տնտեսավարին:

«Թեեւ եմմայի տեղը դու հանձնել ես Անահիտին, իսկ նա ել տվել է Հակոբին, բայց դա ավելի լավ: Եմմային հաղորդիր բարեններ և հարցրու, թե ինչու նա ինձ նամակ չի գրում: Գեղ մի բան եմ խնդրում: Յես գրում եմ իմ ծառայութեան մասին, բայց խընդրում եմ վոչ վորի չասել: Գիտես միայն դու, եմման, Անահիտը և Հակոբը: Յես շատ խնդրում եմ գաղտնի պահել այդ բանը, վորովհետեւ 3—4 ամսվա ընթացքում յես ցանկանում եմ Ռոստովի բանկի հետ վերջացնել իմ տան հարցը, ստանալով 25 կոպեկ մեկ ոտբլու փոխարեն: Ասենք դու հասկանում ես այդ ինչպէս... շատ խնդրում եմ չասես սրան կամ նրան: Շատ կուրախանամ, յերբ դէրես, դրիբ մանրամասն, յեթե դալու լինես այստեղ, յես չգիտեմ, թե ի՞նչպէս կընդունեմ քեզ: Առայժմ շատ հումբուրներ, մանրամասն գրիբ ամեն խնդրի մասին և լռիբ... Ուղարկում եմ բարեններ եմմային»:

Ահա ընկերներ պատասխանատու կոմունիստ-տնտեսավարի կատարյալ քայքայման մի բնորոշ նմուշ:

Ընկերներ, իմ գեղեցիկ մեջ յես տխուր բաներ շատ ասացի: Բայց պետք է արդոյք և կարող ենք մենք այդ պատճառով պեսի-միստներ դառնալ—վոչ մի բոպե, վոչ մի վայրկյան: Պեսսիմիստ կարող է լինել միայն նա, ով չի հավատում բանվոր դասակարգի ուժերին: Իսկ մենք կոմունիստներ ենք, բայց լեհիկներ, լենինի աշակերտները, հավատում ենք և գիտենք, վոր բանվոր դասակարգի և մեր կուսակցութեան ուժը մի քիչ ավելի յես, քան հարկավոր է, վորպեսզի վերացնենք այդ խոցերը: Պետք է միայն կարենալ, միացնելու այդ ուժերը, կազմակերպել և հմտորեն գործի դնել:

Յես, ընկերներ, դիտմամբ վոչ մի խոսք չասացի մեր նվաճումների մասին: Ո՞վ չի տեսնում այն ահագին տարբերութիւնը ներկայումս մեր ունեցածի և թեկուզ հենց 21—22 թ. յեղածի միջև: Այն փամանակ կատարյալ քայքայում էր, իսկ այժմ մենք վոտքի յենք կանգնել. մի՞թե այն, վոր մենք տասը տարի գոյութիւն ունենք—հակադէմ է մի՞թե այն, վոր մենք տասը տարի գոյութիւն ունենք բազմաթիւ հակադէմ նվաճում չե. բայց դրա հետ միասին ունենք բազմաթիւ թերութիւններ և բազմաթիւ սխալներ: Յեվ անհրաժեշտ է մերկացնել այդ թերութիւնները կոմունիստական հեղափոխական յեռանդով: Բազմաթիւ աշխատանքներ ունենք մենք և միայն լալն ծաւալված ինքնաքննադատութեան հիման վրա կարելի յես կարգավորել այդ աշխատանքը:

Յեվ մեզ, ընկերներ, անհրաժեշտ է ամենայն վճռականութեամբ վերջ տալ ինքնաքննադատութիւնից վախենալուն, նեղանալուն, ամբարշտացակամութեանը, վորոնք յերբեմն հանգես են դալիս, յերբ մեզից մեկն ու մեկը չեն ընդունում և մյուսի աշխատանքների, սխալների, զլացումների և թերութիւնների մասին:

Ինքնաքննադատութիւն գումարած մաքսիմալ զգայուն վերաբերմունք դեպի ընկերը:

Ահա այսօրվա բայցլեհիկական լողունը:

Ընկերներ, յեթե մենք պատշաճ թափով ստուգենք այդ ինքնաքննադատութիւնը, մենք կկարողանանք կուսակցութեան շուրջը համախմբել թե բանվորներին, թե չքավոր, միջակ գյուղացիներին և թե խորհրդային ազնիւ բնակչութեանը:

Նրանց հետ միասին մենք կհասնենք մեր մեծ նպատակին և կմղենք՝ Ոորհրդային Հայաստանը դեպի սոցիալիզմ:

(Բուռն և յերկարատեւ ծափահարութիւններ):

տարի սրանից առաջ կազմակերպուեց այդ յենթարածինը, նրա նըպատակն էր մոտեցնել կազմակերպութեան ու համախմբել նրա շուրջը ազգային բոլոր փոքրամասնութիւններին, այլ և միացնել նրանց մեր կուսակցութեան լողուններին և խորհրդային իշխանութեան գաղափարի շուրջը: Այդ յենթարածինը նպատակ ունէր անմիջական աշխատանք տանել ազգային փոքրամասնութիւններին մեջ և մոտեցնել նրանց մեր կուսակցութեան կենտրոնական որդանին: Բայց, հետզհետե այդ յենթարածինը ապացուցեց, վոր իր մինչ այդ գոյութիւն ունեցած աշխատանքի ձևերով, նա անընդունակ է կենսագործելու առաջադրված խնդիրները: Այն որդանը, վոր առաջ միացնում էր աշխատանքը և տանում ազգային փոքրամասնութիւնների մեջ՝ շնորհիվ կազմակերպչական աշխատանքի ակալ մոտենալուն, հետզհետե փոփոխվում է թուրքական գործերի յենթարածինի, կամ, ավելի ճիշտ՝ թուրքական գործերի հյուսիս-արևմտութեան:

Հետևանքն լինում է այն, վոր վորոշ քաղաքական խնդիրներ լուծելու համար այդ որդանը ինքն իրեն գրեթե մեռնում է և մեր առաջ հարց է ծառանում աշխատանքի նոր ձևերի ստեղծման ու մշակման մասին մտածել, վորպեսզի այդ կազմակերպութիւնը կարողանա կատարել քաղաքական այն խնդիրները, վոր տալիս է նրան մեր կուսակցութիւնը մեր զարգացման տվյալ շրջանում: Այդ պատճառով մեզ թվում է, վոր մեր կենտկոմի ազիտ-պրոպ քաժնի առաջարկութիւնը, վորով նա աշխատանքի նոր ձևեր է առաջադրում, ազգային փոքրամասնութիւնների մեջ աշխատանք տանող ապարատի նոր կազմակերպչական ստրուկտուրա առաջադրում—հիմնված է միանգամայն իրական նկատառումների վրա:

2^ե վոր մենք ազգային փոքրամասնութիւնների մեջ ըստ եյութեան աշխատանք չենք տարել: Նույնիսկ ավելին. Հայաստանի ազգային փոքրամասնութիւններից մենք միայն խոսել ենք թուրքերի մասին, բոլորովին հաշիւ չառնելով, վոր Հայաստանում ապրում են և հույներ, և ուկրաիններ, և այլն:

Գրեթե վոչ մի աշխատանք չենք տարել ազգային փոքրամասնութիւններին աշխատավորութեանը, խորհրդային իշխանութեան որդանների շուրջը համախմբելու համար. վոչ մի աշխատանք նըրանց մեր հասարակայնութեան, մեր կուսակցութեան, մեր խորհրդային ապարատին մոտեցնելու ուղղութեամբ ազգային փոքրամասնութիւնների այդ յենթարածինը չի տարել:

Այդպիսի պայմաններում հասկանալի չէ դառնում, թե ինչո՞ւ այդ աշխատանքի արդյունքներն այնքան աննշան են, ահա թե ինչո՞ւ մեր շինարարութեան բոլոր բնագավառներում մենք զգում ենք ազգային փոքրամասնութիւնների մեկուսացումն ու կտրվածութիւնը: Յեւ այդ պատճառով էլ մենք վորոշել ենք ազգ. փոքրամասնութիւնների մեջ տարվող աշխատանքը վերակազմակերպել, մասնութիւնների մեջ տարվող աշխատանքը վերակազմակերպել, այսինքն ավելի ամուր, ավելի լավ կապակցել այն մեր կուսակց. կենտկոմի ապարատի բոլոր աշխատանքների հետ: Մենք կարծում ենք, վոր ազիտ-պրոպի դեկալարութեամբ և առանձին ազգային փոքրամասնութիւնների հրահանգիչներից կենտկոմին կից կազմված հատուկ կոլլեգիայի աշխատանքներն անհամեմատ ավելի չափ դրական արդյունքներ կտան: Մենք կարծում ենք, վոր այդ ճանապարհով մենք կկարողանանք դնել ավելի լավ մոտեցում ազգային փոքրամասնութիւններին, նրանց կարիքներին ու շահերին, չչեղվելով սակայն կուսակցութեան այդ հարցերի նկատմամբ ունեցած հիմնական սկզբունքներից և հիմնական գծից:

Ընկերներ, մեզ մոտ կան մի շարք որոշակի գծավարութիւններ, ազգային փոքրամասնութիւնների մեջ տարվող աշխատանքների բնագավառում: Ազգային փոքրամասնութիւնների գլխավոր մասսան՝ թուրքերը, այնպես են ցրված, վոր հաճախ շատ գծավար է լինում ընդհանրապես նրանց մեջ կուլտ-կրթական աշխատանքներ տանել, մանավանդ ծավալել նրանց մեջ դպրոցական ցանցը, դասընթացներ և այլն:

Անկախ մյուս բոլոր հանգամանքներից, դա լրացուցիչ է ավելի հաստիքներ, ծախսեր, ուժեր և ենթակա չէ պահանջում: Մենք ունենք ընկերներ, վորոնք յենկելով այդ գծավարութիւններից, աշխատանքի առանձնահատուկ ձևեր են առաջարկում, մասնավորապես թուրքերին մի շրջանում կենտրոնացնելու առաջարկ անելով:

Յես կարծում եմ, վոր այդ տեսակետը մեզ համար անընդունելի չէ: Աշխատանքի վարույթը թեթեացնելու ցանկութիւնից, նըրանք ընկնում են սկզբունքային և տեսական սխալների մեջ՝ չիտրանով արդեն այն մասին, վոր այդորինակ պլանը գործնականորեն նույնպես քիչ ընդունելի չէ: Մենք կարծում ենք, վոր առանձին ազգութիւնների արհեստական կենտրոնացումը մեր մի վորեւ ազգութիւնների անթուսափելիորեն անհրաժեշտ է դառնում այս կամ այն յերբեմն անխուսափելիորեն անհրաժեշտ է դառնում այս կամ այն ազգային փոքրամասնութեանը մի շրջանից մյուսը փոխադրել վե-

լարնակութեան և հողաշինարարական կարգով: Յեթե դա, վոչ թե վնաս, այլ ողուտ կրերի, մենք կարող ենք զբաղվել զբանով: Բայց հատկապես հարց հարուցել, թե պետք է այս կամ այն ազգութեան բնակչութեանը մի շրջանի մեջ համալսել՝ միայն նրա համար, վոր պեսզի տեխնիքային թեթեւացնենք մեր կուլտուրական աշխատանքը դա նշանակում է կատարել սկզբունքային մեծ սխալ և մենք նրման տենդենցները դեմ պետք է պայքարենք:

Ընկերներ, յես արդեն ասացի, վոր վերջին ժամանակները մեր ուշադրութեանը կենտրոնացած է յեղեկ բացառապես թուրքերի վրա: Բայց չե՞ վոր մենք ունենք և ուրիշ ազգութեաններ, վորոնց մեջ նույնպես պետք է աշխատել:

Մենք ունենք յեղիզիներ, քրդեր, ռուսներ, հույներ և նրանց մեջ աշխատանքը կամ բոլորովին բացակայում է և կամ յեթե տարվում է, շատ թույլ է տարվում:

Կուլտուրական աշխատանքը միայն համեմատաբար վատ չի դրված թուրքերի մեջ: Կան տեխնիկոմներ, մանկավարժական կուրսեր և այլն: Բանը սակայն նրանում չի միայն, վոր ունենան այդ դպրոցները, այլև նրանում, թե ինչ տարրեր են այնտեղ դասավանդում: Իսկ այդ կողմից, դործը մատթար դրութեան մեջ է: Մեզ անհրաժեշտ է հարց դնել ազգային փոքրամասնութեանների մեջ տարվող կուլտուրական աշխատանքներում պարզորոշ, դասակարգային ճիշտ գիծ ունենալու մասին: Անշուշտ ամենից առաջ, և ամենից շատ մենք պետք է հարվածենք հայկական թեթումներն ու հակումները. բայց այդ չի նշանակում, թե մենք ուշադրութեանը չպետք է դարձնենք ուրիշ ազգութեանների թեթումների վրա: Չպետք է մոռանալ, վոր մուսավաթիզմն ու դաշնակիզմը—թուրքական նացիոնալիզմը և հայկական նացիոնալիզմն իրար արժեցող մասեր են և համապարապես վտանգավոր թե հայ բանվորների և թե թուրք բանվորների համար:

Ելի մի մոմենտ, վոր յես կցանկանայի ընդդէմ: Այդ այն է, վոր ազգային փոքրամասնութեանների աշխատավորները բավականաչափ ներդրաված չեն մեր արտադրութեան մեջ:

Հայաստանում մշտապես ապրող ազգային փոքրամասնութեանների մարդկանց մենք շատ քիչ ենք ներդրավել մեր արտադրութեան մեջ. դա մի խոչոր պակասութեան է մեր աշխատանքներում: Յեթե արտադրութեան մեջ մենք ունենք պրոլետարական կադրեր ազգային փոքրամասնութեաններից՝ մենք նրանց հետ

միասին ալիլի լավ կկարողանանք կազմակերպել բնակչութեան մասաները—գյուղացիութեանը: Այն ժամանակ մեզ համար առավել հեշտ կլինի մեր կողմը դրավել մնացած բնակչութեանը՝ արմատախիլ անելով նացիոնալիստական արամադրութեանները: Համեմատած Հայաստանի հիմնական ազգային փոքրամասնութեան հետ՝ մնացած ազգային փոքրամասնութեանները կուլտուրական ալիլի ցածր են կանգնած. այդ պատճառով անհրաժեշտ է հարց դնել ազգային փոքրամասնութեանների մնացած բնակչութեան մեջ ևս ուժեղացնելու կուլտուրական աշխատանքները, վոչ թե վորոշումներով, այլ դործնական աշխատանքի ճանապարհով մենք պետք է վոչնչացնենք ազգային փոքրամասնութեանների կենցաղային առանձնացումը հիմնական ազգութեանից: Այդ առանձնացումը նամանավանդ թուրքերի և հայերի միջև պետք է վոչնչացնել: Այդ ուղղութեամբ պետք է աշխատել համառապ և անկողն կերպով՝ կիրառելով ինտերնացիոնալ դաստիարակութեան վոչ միայն դպրոցներում կամ ժողովներում, այլ ամենուրեք բոլոր աշխատանքներում:

Անցնում եմ հետեւյալ հարցին, վորի մասին յես վոչինչ չեմ ասել, դա մեր բանակն է:

Ընկերներ, հաշվետու ժամանակաշրջանում բանակի հարցերով մենք քիչ չենք զբաղվել: Մենք զբաղվել ենք մեր բանակի ընդհանուր ապահովածութեան և պատրաստութեան հարցերով: Զբաղվել ենք նաև և մասնավորապես Հայկական զինվորային հարցերով: Նա այսօր զոում է մեր ողնութեան և կուսակցութեան ազգեցութեան ուժեղացման կարիքը:

Նախադահութեան վերջին նիստերից մեկում մենք լսեցինք զհեղուցում Հայկական զինվորային վիճակի մասին. ինչպես յերևում է հետազոտութեաններից ու այդ զեկուցումից՝ Հայկական զինվորի մասին քաղաքական և մարտական պատրաստվածութեան հարցերում վերջին տեղ չէ, վոր բռնում է: Մենք կարծում ենք, վոր հարկավոր բոլեյին Հայկական զինվորի մասին չի կարծիք խորհրդային իշխանութեան առաջ: Պարզ է, այնուամենայնիվ, վոր այնտեղ ել կան թեթումներ: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է ուշադրութեանը դարձնել մեր կարմիր բանակի ինտերնացիոնալիստական դաստիարակութեան խորացման և կանոնավորման վրա: Պետք է, վոր մեր Հայկական զինվորի մասին սերտորեն կապված լինի ռուսական զինվորային հետ, վորպեսզի նրանք մտերմանան իրար հետ: Անհրաժեշտ է,

վոր վոչ միայն նյութական պայմանները, այլև մարտական պատ-
րաստութեան ու քաղաքական դարգացման կողմերից մեր Հայկա-
կան զինվորի հետ չմնա ուսական զինվորից: Դրա հետ միա-
սին, մենք պետք է հարց դնենք Հայկական զինվորիցի հրամանա-
տարական կազմի նյութական դրութեան բարելավման մասին, վո-
րովհետև նա շատ վատ կացութեան մեջ է գտնվում, նույնիսկ ա-
վելի վատ, քան մեր կարմիր բանակայինը: Բացի դրանից մեզ ան-
հրաժեշտ է հոգ տանել, վորպեսզի այդ հրամանատարական կազ-
մում ունենալով քաղաքացիական կոլովները դպրոցն անցած ընկեր-
ներ, ունենայինք նաև բավարար քանակութեամբ բանվորներ:

Անհրաժեշտ է ուժեղացնել քաղաքացիական կազմակերպու-
թյունների կապը զինվորական մասերի հետ, վորովհետև մեր բա-
նակի կապը քաղաքացիական կազմակերպութեան հետ և արհմիութ-
յունների հետ չափազանց թույլ է: Մեր պատասխանատու բնկեր-
ներն ավելի հաճախ պետք է այցելեն դորանոցները: Պետք է ընդու-
նել, վոր մենք քիչ, շատ հազիվ ենք գնում դորանոցները: Սակայն
հարկավոր է մտնել դորանոցները և տեսնել, թե՞ ինչպես են ապ-
րում կարմիր բանակայինները, ի՞նչով են նրանք շնչում, ի՞նչպես
են նրանց սովորեցնում: Կապը կարմիր բանակի հետ պետք է ու-
ժեղացնել, պետք է լինել կարմիր բանակայինի հետ վոչ միայն գո-
րահանդեսների և ցույցերի ժամանակ:

Անցնում եմ յերրորդ հարցին—կամանց մեջ տարվող աշխա-
տանքներին: Ընկ. Թարախչյանը միանգամայն իրավացի կերպով
հանդիմանեց ինձ, վոր յես վոչինչ չասացի կանանց մեջ տարվող
աշխատանքների մասին: Կանանց մեջ տարվող աշխատանքը—կա-
րեւոր աշխատանք է: Մենք միշտ եւ ատում ենք, վոր դա կարեւոր
աշխատանք է, բայց դործնականում քիչ ենք հետաքրքրվում նրա-
նով: Կան աշխարհի համաքչիներ, վորոնք կարծում են, թե կանանց
մեջ տարվող աշխատանքները միայն կանանց գործն է: Արդեն ժա-
մանակն է հասկանալու, վոր կանանց մեջ տարվող աշխատանքնե-
րը միայն կանանց աշխատանքը չէ, այլ դա մեր ամբողջ կոսակ-
ցութեան աշխատանքն է: Կիրառվող ճիշտ աշխարհի մի կուսակ-
ցական որդան է, ինչպես, ասենք կադրաժինը կամ ագիտ-պրոպա-
նդիստի թեքումներով, վոր յերբեմն պատահում են, բայց մեր
բջիջները, գավկոմները, շրջկոմները և մինչև իսկ Կենտկոմը կա-
նանց մեջ տարվող աշխատանքներին դործնականում աշխարհ չեն

մոտենում, ինչպես այդ պետք է: Քիչ են զեկավարվում, կուսակցա-
կան նշանակութեան ունեցող հրահանգներ չեն տալիս, չեն հետա-
քրքրվում կամ քիչ են հետաքրքրվում այդ աշխատանքով: Մեզ
անհրաժեշտ է ուղղել այդ թերութեանները:

Մյուս թերութեանը, վոր վերջին ժամանակ նկատվում է և նը-
կատվում է առանձնապես կիրառվող զեկավար աշխատավորների
նկատմամբ, այն է, վոր վոչ միայն կուսակցութեան կոմիտեները,
այլև հենց իրենք կիրառվող աշխատավորները վոչ բոլորովին
ճիշտ, վոչ բոլորովին պարզ են պատկերացնում իրենց աշխա-
տանքը:

Այդ հարցում կա չիտթութեան ու խառնիճաղանջութեան և
ամենից առաջ կոմիտեն է, վոր պետք է ողնի պարզելու այդ խառ-
նիճաղանջութեանը և կանանց մեջ տարվող աշխատանքը զնի կու-
սակցական շրջանակները մեջ: Պետք է ասել, վոր կանանց հասա-
րակական աշխատանքների մեջ ներգրավելու գործը վատ դրութեան
մեջ է: Յեթե մենք սկսենք թվել ստորին կոոպերացիայում աշխա-
տող կանանց, կոտենենք, վոր այնտեղ նրանք միավորներ են:

Դրա հետ մասին, սակայն մենք ունենք այնպիսի փաստեր,
վորոնք արժանի յեն այստեղ հիշատակելու: Որինակ Դարալագյազի
մի գավառամասի գործկոմի նախագահը կինն է:

ՁԱՅՆԵՐ.—Շատ կան:

ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ.—Այդ կինն իր գործնական խելքով և աշխատան-
քի մոտենալու ձևերով մի քանի դուրս բարձր է, —մի դարմանաք,—
Վալատակային գործկոմների շատ նախագահները: Մենք նման
մերեւոյթներ պետք է նկատենք. մեզ անհրաժեշտ է նման տարե-
բին, մանավանդ ստորին խավերից անպայման առաջ քաշել. քանի
վոր առանց ստորին խավերից առաջ քաշելու մենք չենք կարողանա
ճիշտ կերպով ուղտագործել աճող ակտիվը: Ճիշտ չէ այն հայացքը,
թե կինը պետք է պատրաստված լինի, իմանա աշխատանքը և հետո
միայն կարելի յե նրան առաջ քաշել: Իսկ յես կարծում եմ, վոր
նախ նրան հարկավոր է աշխատանք տալ և միայն այն ժամանակ
կինն առաջ կգնա:

Կանանց մեջ տարվող աշխատանքի մի ուրիշ թերութեանն է—
կիրառվող անբավարար ուղադրութեանն է դեպի ստորին աշխա-
տանքը: Նրանք լողում են մակերեւոյթի վրա, ներքեում նրանք
քիչ են լինում, նրանք քիչ են փորվորում խորքերը, իսկ անհրաժեշտ
է աշխատանքի ծանրութեան կենտրոնը փոխադրել ներքև: Պետք է

ավելի մոտ լինել գյուղատնտեսականներին, բնակիչներին, կենցաղին և այնտեղ ավելի շատ աշխատել:

Ինչ վերաբերվում է «վերևում» տարվող աշխատանքներին, հասարակական, բացի սովորական աշխատանքից—անհրաժեշտ է կոլով մղել կանանց մեջ՝ մեր կոմունիստների կանանց մեջ յեղած ամեն տեսակի քաղաքական և մեզ ոտար ամեն տեսակի տենդենցներին դեմ: Պետք է ընդգծել, վոր հաճախ «բարձրագիւր» «գամաները» և «պատասխանատու» կոմունիստուհիները կանանց աշխատանքներին նայում են վորպես բարեգործական ընկերության մեջ կատարվող աշխատանքի վրա, ինչպես որորինակ «Հայոց որիորդաց Մեղու ընկերության» (ծիծաղ):

Ինչ աշխատանք չի մնում մեզ տանելու կանանց կենցաղային գրության բնագավառում:

Կոմյերիտմիության մասին շատ է խոսվել: Իմ գեկուցումը լրացրին կոմյերիտմիության աշխատավորները: Բայց, թույլ տվեք ինձ ևս լրացնելու նրանց, վորոնք լրացրին իմ խոսքը: Ընկերներ, մենք ունենք 21.000 կոմյերիտական և 30.000 պիոներ: Դա մի շատ ազդեցիկ բանակ է, վորը այսօր և վաղը լինելու չէ մեզ հետ և հետո էլ առանց մեզ սոցիալիզմ է կառուցելու: Նշանակում է, ավելի մեծ ուշադրութուն պետք է նվիրել նրանց: Այդ բանակի մեջ մենք ներկատում ենք սովորական կարգի հիմնդրութուններ, վոր հատուկ ենք շատ այլ կոմյերիտական կազմակերպութունների, ինչպես որորինակ՝ խուլիզանութուն, անկումային տրամադրութուններ, հարբեցողութուն և մի շարք ուրիշ բացասական գծեր: Սակայն բացի դրանից մեր կոմյերիտմիությունն ունի և ուրիշ հիմնդրութուններ: Ընկ. Մարտիրոսյանն արդեն առաց միջազգային դաստիարակության և իդեոլոգիական՝ Փրոտի աշխատանքի մասին: Նա իրավացի էր, պնդելով, թե մի քանի պակասութուններ ուսխաններ կուսակցութունից են անցել կոմյերիտմիության մեջ: Այդ նրանից և առաջ յեկել, վոր բայլչեիկյան կուսակցության գիծն ազավաղող ընկերներն վորոշ կոմյերիտականների մեջ մեծ հեղինակութուն են ունեցել: Հենց այդ պատճառով է, վոր կոմյերիտմիությունում բացասական յերեույթներ շատ ավելի մեծ քանակությամբ են թափանցել, քան կուսակցական կազմակերպության մեջ: Հասկանալի չէ, վոր տեսական հարցերով տարվող յե-

րխասարգության մի մասը ներշնչվել է «փիլիսոփայական» տրամադրություններով և գաղափարներով: Հասկանալի չէ, վոր այդ տրամադրություններն ավելի կոմյերիտմիության մեջ են լին թափանցում, քան կուսակցության: Այդ պատճառով մեզ այժմ անհրաժեշտ է հարյուր անգամ ավելի ուշադրութուն դարձնել կոմյերիտմիության վրա: Բայլչեիկները պետք է հասկանան, վոր ապագա մեր կադրերը պետք է դան կոմյերիտմիությունից, վոր կուսակցական ավելի փոքր անցյալ ու փոքր տրադիցիաներ ունեցող հայկական մեր կազմակերպությունն ավելի քան ուրիշը՝ չադրգոված է, վոր մեր կոմյերիտմիությունը դրվի բայլչեիկական համուր վտտքերի վրա, վորովհետե կոմյերիտմիությունը հարկավոր ու կարևոր լինելով ամենուրեք, ավելի շատ հարկավոր ու կարևոր է մեզ մոտ՝ Հայաստանում:

Ընկերներ, ճիշտ չէ, վոր մեզ մոտ բանվոր յերտասարգությունը հարյուր տոկոսով ընդգրկված է կոմսոմոլի կողմից, թեև մենք սիրում ենք հաճախ անել նման հայտարարություններ: Բանվորական յերիտասարգություն կա և կոմյերիտմիությունից վուրս: Կոմյերիտմիության հիմնական խնդիրներից մեկն է հատկապես բանվոր յերիտասարգությանը հարյուր տոկոսով ներգրավել իր միության մեջ:

Ճիշտ չէ, նույնպես, վոր իրր թե մեզ մոտ բատրակները լավ են ընդգրկված կոմյերիտմիության կողմից, վոր բատրակային յերիտասարգության մեջ մեր աշխատանքները լավ են զրված: Պետք է նույնպես հարց դնել, վոր բատրակային յերիտասարգությունը հարյուր տոկոսով ներգրավվի կոմյերիտմիության մեջ:

Անհրաժեշտ է նմանապես ընդգծել, վոր կուսակցական կորիզ կոմյերիտմիության մեջ թույլ է: Այն ուժեղացնելու համար ամենից առաջ պետք է լավագույն կոմյերիտականներին փոխադրել կուսակցության շարքերը:

Ընկերներ, մեզ անհրաժեշտ է ուշադրութուն դարձնել Լուսժողկոմատի և նրա ցանցից դուրս գտնվող յերեխաների վրա: Յես նկատի ունեմ այն յերեխաներին, վորոնք գտնվում են ամերիկացիների մոտ: Մենք բոլոր ջանքերը պետք է դործ դնենք ամերիկական խնամքից ու բարեգործներից մեր ապագա քաղաքացիներին ավելի շուտ ազատելու համար: Այդ յերեխաներին նրանք թույլվորում են թե Ֆիդիլքասպես և թե բարոյապես: Յեվ պետք է այդ կատարեն ևս յայնքան ժամանակ, ինչքան նրանք գտնվում են այստեղ, այդ յե-

դոյութ յուն ունին, և մենք ուղղակի զեռնս ասն չենք հայտարարել, բաց արել: (Ձայնելք՝—Ճիշտ է):

Իսկ յերբ մենք ուզում ենք բացել այդ թևերը, մեզ ասում են, ի՞նչու՞ յեք փորփորում: Պե՛տք է փորփորել: Մենք հանձնարարում ենք Կենտրոնի անդամներին ավելի շատ փորփորել, հաճախ հիշել Ծախտիկ պատմությունը:

Ընկերներ, նկատե՞լ եք արդյոք, թե ի՞նչպես ընկ. Բալյանը մի քանի հարցերում կատաղի «խտերնացիոնալիստ է»։ Հենց վոր առաջ, թե Հայաստանում մի վորեւէ բան վատ է, նա խակույն կալեւլացնի՝ «Վրաստանում ել վատ է, Ադրբեջանում ել վատ է»՝ (ծիծաղ)։ Նրան ասում եք թե դուք վորերը քամուն եք տալիս, նա պատասխանում է թե «Վրաստանում ել վորերը քամուն են տալիս Ադրբեջանում ել»։ Նա այնքան ինտերնացիոնալիստ է, վոր մինչեւ անգամ թերությունները, մեղադրանքները՝ սխալներ դործելու համար ե թեթեամտությունը—տարածում ե Անդրկովկասի վրա համասար չափով, վախենալով թե չլինի հանկարծ մենք վերալորենք Վրաստանին կամ Ադրբեջանին (ծիծաղ)։ Այդպիսի ինտերնացիոնալիստներից աստված աղատի մեղ։ Ընկ. Բալյանը հայտարարեց, թե Տ տարի սրանից առաջ, նա ավելի քիչ գիտեր, քան գիտի այս բուպեյին։ Յես կարծում եմ, վոր իր յեւուլթով, ե առհասարակ իր ամբողջ աշխատանքով նա ասպացուցեց, վոր հենց այս բուպեյին ել նա քիչ բան գիտե (ծիծաղ)։ Այլապես, ի՞նչպես կարելի յե պատկերացնել, վոր մի տեղյակ մարդ, Տ տարի լինելով տնտեսական որդանի ղեկավար չկարողանար հասկանալ, թե ինչ է փակ տնտեսությունը, կամ թեկուզ հենց դեպի փակ տնտեսություն տանող տենդենցները այն Ժամանակ, յերբ նա ինքը միջե յեղրները լցված է այդ տենդենցներով։ Անշուշտ, դեպի փակ տնտեսություն տանող տենդենցներ միայն Հայաստանում չե, վոր դոյություն ունեն. նրանք կան ե այլ ծայրերիկային ազդային հանրապետությունների մեջ, ուր նրանք յերեւան են գալիս նույնիսկ ավելի պայծառ կերպով։ Կարդացեք «Բուլեւերիում» ընկ. Տորոյովի հոդվածը ի պատասխան Սադւլոկասովի հոդվածի ե դուք դրանում կհամոզվեք։ Այդ բոլորն ահա ընկ. Բալյանը չի ուզում հասկանալ, չի ուզում հալի առնել, թե մեր Կենտկոմը ինչ է պահանջում նրանից։ Իսկ այն, ինչ ձեզնից պահանջում ե կուսակցությունը դուք պետք է կատարեք։ Իսկ ով չի ուզում հալի առնել այդ՝ նա կամ դնում ե հանգստանալու ի հարկե, յոչ Յերեւանում, Յերեւանը չատ վատ տեղ է հանգստա-

Նալու համար, մանավանդ հուլիսին այստեղ չատ չող է) (ծիծաղ) և կամ, վոր ավելի վատ է, իր կուսակցական տոմսը հանձնում է ԿՎՀ-ին: Յես անկեղծորեն սպասում էյի, վոր ընկ. Բալյանը դուրս կգար այստեղ, պլենումի նիստին և, կամ՝ կասեր, թե ինքը փոշմանել է և այժմ համաձայն է նախագահության վորոշումներին հետ ու դրանով ել հաջք կփակվեր, կամ կասեր մի ավելի հասկանալի ու համոզեցուցիչ բան: Բայց վոչինչ, բացարձակապես վոչ մի նոր բան նա չառաց: Այդ ճառից նույնիսկ չեք կարելի հասկանալ, թե ինչի դեմ է նա բողոքում: Նա շարունակ կրկնում եր.—«Այն բոլորն ինչ դեմ է նա բողոքում: Նա շարունակ կրկնում եր.—«Այն բոլորն ինչ ասում է ընկ. Կոստանյանը—թյուրլիմացություն է»: Լա՛վ «թյուրլիմացություն է»: Յերբ մարդիկ նստած են Սոլովկայում—դա թյուրլիմացություն է, յերբ աշխատանքներից հանվում են անպետք տնտեսավարները—թյուրլիմացություն է, յերբ փողերը ջուրն են թափվում՝ թյուրլիմացություն է: Բանվորներին աշխատավարձ չեն վճարում—դա ել թյուրլիմացություն է: Իսկ յիժե այդ բոլորը չեն վճարում—դա ել թյուրլիմացություն է: Իսկ յիժե այդ բոլորը մեկ այդ բանում և մենք ձեզ չնորհակալություն կհայտնենք: Իսկ մեկ այդ բանում և մենք ձեզ չնորհակալություն կհայտնենք: Իսկ Բալյանը հնարել է ինչ վոր նոր ձևակերպում, «Յես համաձայն չեմ գրա հետ, վոր թերություններ կան, միևնույն ժամանակ սակայն դրա հետ, վոր թերություններ պետք է լինեն: Յես համապետք է ընդունեմ, վոր թերություններ պետք է լինեն: Յես համաձայն չեմ նրա հետ վոր կա միասարարություն, բայց միաժամանակ չեմ թխտում, վոր կարող են լինել Շախտիի դործի տարրերը»: Նաև չեմ թխտում, վոր կարող են լինել Զախտիի դործի տարրերը»:

Ընկերները, յետ կարծում եմ, վոր տնտեսական շինարարութեան հարցերի կապակցութեամբ մեզ անհրաժեշտ է ամբողջ հաստիով հարց դնել բանլորական կադրերի մասին։ Յերբ մենք ասում ենք, հարց դնել բանլորական կադրերի մասին։ Յերբ մենք ասում ենք, հարց դնել բանլորական կադրերի մասին։ Յերբ մենք ասում ենք, հարց դնել բանլորական կադրերի մասին։

Յեւ կարծում եմ, վոր ժամանակն և արդիւն, զոր զանազան հեղինակներ իրադործելու այն, ինչ ասել ե ընկ. ի ներնը աշխարհի կարգեր ստեղծելու մասին :

Կուսակցությունը պատասխանատու չէ բովանդակ աշխատանքի համար, կուսակցությունը ղեկավարում է բոլոր բնագավառների — տնտեսական, կրթալեւրատիվ, արհեստակցական և կուլտուրական

դոյութիւն ունեն, և մենք ուղղակի գետեւ այն չենք հայտարարել, բաց արել: (Ձայնէր՝—ճիշտ է):

Իսկ յերբ մենք ուղղում ենք բացել այդ թելերը, մեզ ասում են, ի՞նչու յեք փորփորում: Պե՛տք է փորփորել: Մենք հանձնարարում ենք Կենտկոմի անդամներին ավելի շատ փորփորել, հաճախ հիշել Շախտիի պատմութիւնը:

Ընկերներ, նկատե՞լ եք արդոյք, թե ի՞նչպէս ընկ. Բալյանը մի քանի հարցերում կատարել «ինտերնացիոնալիստ է»: Հենց վոր ասեք, թե Հայաստանում մի վորեւէ բան վատ է, նա խելոյն կալեւլացնի՝ «Վրաստանում ել վատ է, Ադրբեջանում ել վատ է» (ծիծաղ): Նրան ասում եք թե դուք փողերը քամուն եք տալիս, նա պատասխանում է թե «Վրաստանում ել փողերը քամուն են տալիս, Ադրբեջանում ել»: Նա այնքան ինտերնացիոնալիստ է, վոր մինչեւ անգամ թերութիւնները, մեղադրանքները՝ սխալներ դործելու համար և թեթեւամտութիւնը—տարածում է Անդրկովկասի վրա համասար չափով, վասնենալով թե չլինի հանկարծ մենք վերալորենք Վրաստանին կամ Ադրբեջանին (ծիծաղ): Այդպիսի ինտերնացիոնալիստները աստիճանաբար մեղ: Ընկ. Բալյանը հայտարարեց, թե Տ տարի սրանից առաջ, նա ավելի քիչ գետեր, քան գետի այս բողբջին: Յետ կարծում եմ, վոր իր յելուցթով, և առհասարակ իր ամբողջ աշխատանքով նա սպացուցեց, վոր հենց այս բողբջին ել նա քիչ բան գետե (ծիծաղ): Այլապէս, ի՞նչպէս կարելի յէ պատկերացնել, վոր մի տեղյակ մարդ, Տ տարի լինելով տնտեսական որդանի ղեկավար չկարողանար հասկանալ, թե ինչ է փակ տնտեսութիւնը, կամ թեկուզ հենց գետի փակ տնտեսութիւն տանող տենդենցները այն ժամանակ, յերբ նա ինքը միչեւ յեղրները լցված է այդ տենդենցներով: Անչուշա, գետի փակ տնտեսութիւն տանող տենդենցներ միայն Հայաստանում չէ, վոր դոյութիւն ունեն. նրանք կան և այլ ծայրերիւրային աղգային հանրապետութիւնների մեջ, ուր նրանք յերեւան են գալիս նույնիսկ ավելի պայծառ կերպով: Կարգացեք «Բուլչեիկում» ընկ. Տորոլովի հողվածը ի պատասխան Սադովիկասովի հողվածի և դուք դրանում կհամոզվեք: Այդ բոլորն ասա ընկ. Բալյանը չի ուղղում հասկանալ, չի ուղղում հաշիւ առնել, թե մեր Կենտկոմը ինչ է պահանջում նրանից: Իսկ այն, ինչ ձեռնից պահանջում է կուսակցութիւնը դուք պետք է կատարեք: Իսկ ով չի ուղղում հաշիւ առնել այդ՝ նա կամ դնում է հանգստանալու (ի հարկէ, վոչ Յերեւանում, Յերեւանը շատ վատ տեղ է հանգստա-

նալու համար, մանավանդ հուլիսին այստեղ շատ չող է) (ծիծաղ) և կամ, վոր ավելի վատ է, իր կուսակցական տոմար հանձնում է ԿՎՀ-ին: Յետ անկեղծորեն սպասում է յի, վոր ընկ. Բալյանը դուրս կգար այստեղ, պլենումի նիստին և, կամ կասեր, թե ինքը փոշմանել է և այժմ համաձայն է նախագահութիւն վորոշումներին հետ ու դրանով ել հարցը կփակվեր, կամ կասեր մի ավելի հասկանալի ու համոզեցուցիչ բան: Բայց վոչինչ, բացարձակապէս վոչ մի նոր բան նա չասաց: Այդ ճառից նույնիսկ չեք կարելի հասկանալ, թե ինչի դեմ է նա բողբջում: Նա շարունակ կրկնում եր.—«Այն բոլորն ինչ ասում է ընկ. Կոստանյանը—թյուրիմացութիւն է»: Լա՛վ «թյուրիմացութիւն է»: Յերբ մարդիկ նստած են Սոլովկայում—դա թյուրիմացութիւն է, յերբ աշխատանքներից հանվում են անպետք թյուրիմացութիւն է, յերբ աշխատանքներից հանվում են անպետք թափում՝ թյուրիմացութիւն է: Բանվորներին աշխատավարձ չեն վճարում—դա ել թյուրիմացութիւն է: Իսկ յեթե այդ բոլորը թյուրիմացութիւն է, հապա մենք կամենում ենք, մենք պահանջում ենք, վոր այդ թյուրիմացութիւններն այլեւ չլինեն: Ողնեցեք ջում ենք, վոր այդ թյուրիմացութիւններն այլեւ չլինեն: Ողնեցեք մեզ այդ բանում և մենք ձեզ շնորհակալութիւն կհայտնենք: Իսկ Բալյանը հնարել է ինչ վոր նոր ձեակերպում, «Յետ համաձայն չեմ Բալյանը հնարել է ինչ վոր նոր ձեակերպում, «Յետ համաձայն պետք է ընդունեմ, վոր թերութիւններ պետք է լինեն: Յետ համաձայն չեմ նրա հետ վոր կա վնասարարութիւն, բայց միաժամանակ չեմ ժխտում, վոր կարող են լինել Շախտիի դործի տարրերը»:

Ընկերներ, յետ կարծում եմ, վոր տնտեսական շինարարութիւն հարցերի կապակցութեամբ մեզ անհրաժեշտ է ամբողջ հասակով հարց դնել բանվորական կադրերի մասին: Յերբ մենք ասում ենք, թե մեր տնտեսական շինարարութիւն, կոոպերատիվ աշխատանքներում, կոլտնտեսութիւնների և խորհրդ. տնտեսութիւնների շինարարութիւն մեջ—ամեն տեղ և ամենուրեք կան խոչոր թերութիւններ—հապա մեր առաջ ծառանում է մի հիմնական հարց, վորը մենք պետք է վճռենք ամենից առաջ: Դա կադրերի հարցն է:

Յետ կարծում եմ, վոր ժամանակն է արդեն, վորպէսզի մենք անցնենք իրադործելու այն, ինչ ասել է ընկ. Լենինը այդպիսի կադրեր ստեղծելու մասին:

Կուսակցութիւնը պատասխանատու յէ բովանդակ աշխատանքի համար, կուսակցութիւնը ղեկավարում է բոլոր բնագավառները—տնտեսական, կոոպերատիվ, արհեստակցական և կուլտուրական

Փրոնտի բոլոր աշխատանքները, կուսակցութիւնը հնարավորութիւն պետք է ունենա վերականգնել իր ուժերը, վորպեսզի ճիշտ ղեկավարի: Թե ինչպէս դասավորել ու բաշխել մարդկանց—այդ հարցը շատ բարդ է և արխիւ-պատասխանատու:

Վերջին ժամանակներս դուրս եկերեք այդպէս հրամայական, այդպէս սուր կերպով չի դրվել ուժերի դասավորման ու բաշխման հարցը:

Ներկայումս մեզ անհրաժեշտ է այդ հարցին նվիրել առանձին ուղղութիւն, վորովհետեւ մենք չըջատաւած ենք կապիտալիստական աշխարհով, վորովհետեւ ներկայումս նկատելի յե մեր դասակարգային թշնամիներ՝ կուլակի և նեպմանի աշխուժացումը, նկատելի յե նաեւ միջազգային բուրժուազիայի, մեզ թշնամի քաղաքական կազմակերպութիւնների և կուսակցութիւնների հետ ներանց ունեցած կապերի աշխուժացումը:

Դա ապացուցված է վերջին ժամանակների ունեցած քաղաքական ու տնտեսական բնույթի մի շարք դեպքերով:

Մենք պետք է իմանանք, թե ում ձեռքին է գտնվում մեր այս կամ այն դործը: Յեթե մենք չգիտենք այդ՝ նշանակում է մենք վրէժն չգիտենք: Այս բոլորին մեր տնտեսավարների համար բոլորովին քիչ է—տնտեսութեան յե ու մուտքն իմանալը. նա պետք է իմանա, թե ի՞նչքան է վաստակել, չափազանց քեզ չի՞ արդէոք, իսկ յերբեմն էլ չափազանց շատ չի՞ արդէոք, նա պետք է իմանա թե՛ ում է ինչի վրա յե վաստակել և այլն: Նա պետք է իմանա, թե ո՞ւր է գնում տնտեսութիւնը և վաղը ի՞նչ կլինի այդ տնտեսութեան հետ:

Դա Շախտիի դործի ամենահիմնական դասերից մեկն է:

Ընկերներ, ինձ թվում է, նոր կադրերի պատրաստման հարցին առանձին ուղղութիւն պետք է դարձնեն Լուստոլկոմատը և արհմիութիւնները: Այդ ի հարկե, չի նշանակում, թե այդ հարցի մասին չպետք է խորհեն և բոլոր մյուս կազմակերպութիւնները—որինակ Ժողտնտխորհը, Հողժողկոմատը և այլն:

Բայց չսպասելով այդ նոր մարդկանց, հիմա արդեն մենք պետք է աշխատանքի ուղարկենք այնպիսի կոմունիստների, վորոնք կարող են արագորեն կոմսորոշվել այնպիսի հացերում, վորոնք ցցվում են մեր առաջ հենց աշխատանքի ընթացքում: Մենք չպետք է քաշվենք հանել աշխատանքներից իրենց հանձնարարված գործի պատ-

շահ ձեռով մոտենալու անկարողներին, թեկուզ դրանք լինեն լավ կոմունիստներ:

Մենք պետք է մեր տնտեսութեան կարմիր հրամանատարներին դասավորենք այնպէս, վոր նրանք տնտեսական ճակատում կարողանան բանակը մղել հառաջ—ընդդէմ դասակարգային թշնամու, ընդդէմ կուլակի և նեպմանի—դեպի սոցիալիզմ: (Ծափահարութիւններ):

Թույլ տվեք ինձ հայտնել վիճարանութեան այն առանձին մոմենտների մասին, վորոնք տեղերում կատարած մեր աշխատանքների մեջ զգալի դեֆեկտներ են մատնանշում:

Հարվածային կարգով (մի վախենաք այդ խոսքերից) մեզ անհրաժեշտ է դնել ինքնատուգման, մեր վորոշումների կատարումների ստուգման գործը: Մեզ մոտ գերեկախիւնների կիրառման աշխատանքների թափը շատ թույլ է:

Մի ուրիշ բան, վորն ուղղակի աչքի յե դարկում. դա պատասխանատու ընկերների ավտոմորիլով կէս ժամով գոյուղ, կամ չըջանային կենտրոններ դնալն է: Նմանորինակ դաստորոյային, կուրորտային արշավանքները, վոր սովորաբար ցուցադրվում են վորպէս գործարար այցելութիւններ, տալիս են շատ տխուր հետեանքներ: Նման դաստորայիորը գալիս է մի վորեւէ գավառ և հանդիպում է վորեւէ աշխատավորի: Այն հարցին, թե ի՞նչ լավ բան կատի՛ տեղական աշխատավորը անիութիւնն պատասխանում է «վրէժն, լավ է»: «Ինչպէս է դուրսացրինք տրամադրութիւնը», «Շատ լավ»: «Համեցեք ձաշելու»: Այս և այդպիսի այցելութեան պատկերը: Ընկերներ, սա անեկդոտ է, սա փաստ է, փաստ՝ միանգամայն վերավորական մի մարդու համար, վորը յեկել է այդտեղ վրէժն նրա համար, վոր մեքենայով անցնի, այլ իմանա, թե ի՞նչպէս է գավառի դրութիւնը, նրա համար, վորպէսզի մի վորեւէ գործնական բան անի գավառի համար: ձաշի հրավերը մերժելուց հետո տեղական աշխատավորն անսլաքման կառաջարկի.—«այն ժամանակ, դնաք, յեա ձեզ ցույց կաւմ մեր քաղաքի՝ նշանավոր տեղերը. ահա մի պատ. 1804 թվականից, ահա այստեղ մեկը սպանել է ինչվոր մեկին» և այլն:

Տեղական աշխատավորները բոլորովին թողել են իրենց ցավերի մասին մեզ պատմելու սովորութիւնը: Փոխանակ յեկող ընկերոջը իրենց կարիքների մասին պատմելու, նրանք առաջարկում են նրան ձաշել, առաջարկում են փոքրիկ, վրէժն ձանձրալի դրոսանք: Ձեն խո-

ասում այն հիմնական յերեւոյթների մասին, վոր հայտնաբերել են յերեկ կամ նախանցյալ օրը, թագցնում են այդ թերությունները, ասես թե նրանք ամաչում են խոսել իրենց աշխատանքի այս կամ այն թերության մասին։ Այդ այն բանի հետեանք է, վոր մեր պատասխանատու ընկերները զալիս են մի կամ կես ժամով և դալով՝ տեղերում իրենց գնում են այնպիսի դրության մեջ, վոր նրանց վրա նայում են վորպես դատարարի վրա։ Դրան պետք է վերջ տալ։ Հենց այնպես, պետք է քիչ գնալ, այլ գնալ՝ դործով։ Պետք է ոգնել տեղական աշխատավորներին, պետք է նրանց դործնական խորհուրդներ տալ, իսկ դրա համար պետք է լուրջ և խոր թափանցել դործի մեջ։

Նմանորենակ 5—10 րոպեանոց դալուստներով, յերբ ղեկավար ընկերները վոչինչ կարգին չիմանալով, առանց խորհելու, առանց կշռադատելու հետորեն չարտում են մի ջուխտ դատարկ, դործնական վոչ մի նշանակութուն չունեցող «դատարարական» ֆրագներ, զրանով դործին չեն ոգնի։ Ընդհակառակը—այդ կերպ դործին վնաս են բերում։ Այդ պատճառով յես գտնում եմ, վոր մեր պատասխանատու ընկերները տեղերը մեկնելու հարցը պետք է այլ կարգով դնել։ Յես կողմնակից եմ, վորպեսզի հենց հիմա, ամառը կենտրոնի անդամներին բաշխենք ամենահեռավոր դալուսների վրա, վորտեղ աշխատանքը ամենից շատ է թույլ. յես կառավարկելի նրանց կուսակցական աշխատանքի կարգով մնալ այնտեղ մեկ ու կես—յերկու ամիս։ Թող նրանք այնտեղ ամսամանակ ապրեն, աշխատեն և դրանով ևլ կոնկրետ կողմեն մեկ կարգի բերելու մեր ստորին աշխատանքը։ (Ձայներ՝ ճիշտ է)։

Թույլ տալեք այժմ ներկուսակցական դրության անցնել։

Ընկերներ, վերլուծելով մեր ներկուսակցական դրությունը՝ ամենից շատ մենք զբաղվել ենք հին ղեկավարության դնահատականով։ Այդ առթիվ բոլոր մեր կազմակերպությունները վաղուց արդեն արտահայտվել են։ Յեւ այն, ինչ խոսվել է պլենումում—արտահայտում է մեր բոլոր կազմակերպությունների կարծիքները։ (Ձայներ—ճիշտ է)։ Սկսած բջիջների ժողովներից մինչև դալառային ու քաղաքային ակտիվի ժողովները։ Մեր տված դնահատականի դեմ վոչ վոք չի վիճել և չի վիճի վոչ թե այն պատճառով, վոր ուղղակի չի ցանկացել, այն պատճառով, վոր հասկացել է իր իրավացիությունն ապացուցելու կատարյալ անհնարությունը վորովհետեւ տեսել է իր աչքերով և անձամբ համոզվել է զբանում։ Դեռ

ափելին—ինֆորմացիոն բաղմաթիվ հաշվետվությունները, արձանագրությունները հարակից հայտարարություններով, տեղերից յեկող ընկերները—ասում են, թե մենք ղեռես չափազանց մեղմ ենք վարվել, վոր պետք էր ափելի սուր ձեռակերպել մեր վորոշումները, մեր դնահատականը հին ղեկավարության վերաբերմամբ։ Սակայն մենք միշտ չենք կարող 100 տոկոսով անել այնպես, ինչպես ասում է այս կամ այն բջիջը։ Բջիջներից մի քանիսն, որինակ ասում են՝ թե նախկին կենտրոնում վոչ թե թեքում, այլ ափելի շուտ դաշնակից է յեղել։ Այդ տեսակետին, ի հարկե, մենք կանգնել չենք կարող, դա անհեթեթություն է։

Կազմակերպության ճնշող մեծամասնությունը, բացի դուցե 2—3 բջիջից, ունեցել է այն կարծիքը, վոր յես արտահայտեցի այստեղ—պլենումում և վոչ վոք դրա դեմ չառարկեց։ Անգամ այն ընկերները, վորոնք մեր աշխատանքի առաջին ամիսներին դեմ էլին նոր ղեկավարության, վորոնք կենտրոնի 3—րդ պլենումում քվարկել են մեր դեմ, անգամ նրանք հետագայում համաձայնվեցին մեր դնահատականի հետ։

Ընկերներ, յերբ մենք խոսում ենք ներկուսակցական պայքարի մասին, մենք չպետք է աչքաթող անենք այն հանդամանքը, վոր հին խմբակային տրամադրությունների վորոշ, ճիշտ և փոքրիկ մնացորդներ դեռ մինչև հիմա ևլ պահպանվում են։ Նրանք արտահայտվում են թեկուզ հենց նրանով, վոր մի քանի ընկերներ հայտարարելով իրենց սկզբունքային համաձայնությունը մեզ, իրենց պահում են մեղմից հեռու։ Վորոշ ժամանակ այդ մարդկանց պետք է հանդիստ թողնել, վորպեսզի մենք ստուգենք իրենց համոզմունքները, նայենք թե նրանց տրամադրությունն է հաղթանակում սկզբունքին, թե սկզբունքը տրամադրության։ Յեթե տրամադրությունն է հաղթանակում՝ խնդրեմ—բարի ճանապարհ, վորտեղ սեղում են, միայն վոչ մեկ մոտ։ Իսկ յեթե կհաղթանակեն սկզբունքները—մենք կասենք, խնդրեմ, յեկեք աշխատելու մեզ հետ միասին, մենք կնրբենք ձեր անցյալ սխալները։

Ինչ վերաբերվում է ընկ. Մանուշարյանին, նրա մասին յես յերկար չսիրի խոսեմ։ Կասեմ միայն, վոր ընկ. Մանուշարյանը չիղթում է, և չիղթում է ղեռազանցապես։ Դրանում վոչ մի կասկած չկա։ Ընկ. Ռուբենը պարզարանց, բացատրեց, ապացուցեց նրան և յերբ նա զբանից հետո շարունակում է համոզորեն սնդել, վոր ինքը չի հասկանում, ապա այստեղ տկներեորեն անհույս դործ

և : Կամ նա միամիտ մարդ է , կամ նա իրենից ներկայացնում է մի գրամաֆոն , և ընկ . Մանուշարյանի այդ «Հասկանալը» մեկն ու մեկը ուղղակի նրա գլուխն է մտցրել :

Յես գտնում եմ , վոր այդպիսի մարդիկ վորք ինչ ուշացել են՝ անցյալ պլենումում ավելի հարմար եր նման բաներ անել :

Իսկ յեթե միջին այս պլենումը մարդիկ կարողանային ժամանակին ուղեղները շարժել և ուղղել իրենց սխալները—ավելի լավ կլիներ : Իսկ այժմ իսկապես ըստ մտածելակերպի պետք է լինել կատարելապես անհույս , վորպեսզի կարծել , թե տապալված մարդիկ վորեւ մեկի վրա կարող են ունենալ այնքան հեղինակություն , վոր արժի նրանց պլենումի նախորդակին փախալ , «փշել» , վոր պլենումը չուր դա : Միամիտ մարդիկ , ո՞ւմ եք դուք ուղում հրապուրել , ո՞ւմ եք դուք փրկում : Կուսակցական միջակի՞ն : Դուք ցանկանում եք ապացուցել , վոր դուք նրանց կողմն եք , դուք նրանց հե՛տ եք : Ի՞նչու հապա դուք այդ միջակի հետեից ավելի առաջուց չեյիք գնում : Միջակն այստեղ բոլորից քիչ է յեղել վարակված վորեւ հիվանդություն : Չե՛ վոր միջակն եր , վոր հարձակման դրնաց թեքումավորների վրա :

Միջակ հին բայլչեիկներին հետ ձեռք ձեռքի տված մերկացրել է , պիտի մերկացնի և պետք է հարվածի ձեր թեքումները (ծափահարություններ) : Դուք չկարողացաք «յերգակցել» վոչ սպեցների և վոչ էլ «միջակի» հետ : Ո՞ւմ վրա եք հապա հենվում դուք : Չլինի թե «հոգեբանական կուլակի» վրա (ծիծաղ) : Յես կարծում եմ , վոր ձեր յերգն արդեն յերգված է : Մինչև պլենումը յես դուցե չկարողանայի խոսել այսքան համոզված , բայց հիմա , այս պլենումում մենք այդ վորոշակի ասում ենք—ձեր յերգը յերգված է :

Ի՞նչու եք դուք փախում ընդմիջումի ժամանակ , իսկ պլենումի նիստի ժամանակ չեք խոսում : Ի՞նչու դուք դուրս չեք գալիս և չեք ասում , թե վո՞րն է ձեր սխալը և վո՞րն է դուցե մեր սխալը : Մենք հնարավորություն կտայինք ձեզ արտահայտվելու , բայց դուք չեք ուղում : Դուք դերադասում եք պլենումում լուել , վորպեսզի մինչև պլենումը և պլենումից հետո փախաք , բամբասեք և հայոյեք :

Այդ ճանապարհը տանում է դեպի Չուրարը և մենք այդպիսիների հետ կվարվենք այնպես , ինչպես վարվեցինք Չուրարի հետ : (Ծափահարություններ) :

Յես կարծում եմ , վոր այստեղ կատարելապես ավելորդ է ապացուցել , վոր Անդրյեիկովի՝ Հայաստանի ներկուսակցական դրության գնահատման մասին ունեցած կարծիքի և մեր Կենտկոմի կարծիքի միջև , բացարձակապես վոչ մի տարրերութուն չկա :

Իդուր է , ի հարկե մտածել , թե մենք այդ հարցում անգամ չեղվել ենք Համկոմկուսի Կենտկոմի դժից :

Յե՛վ վոչ վորի չի հաջողվի մեր կուսակցական կազմակերպության մեջ տարածել դադրելի , անհեթեթ լուրեր , վոր իրր թե այս հարցերի շուրջը տարածախնութուն կա Անդրյեիկովի և Հայաստանի Կենտկոմի , Համկոմկուսի Կենտկոմի և Անդրյեիկովի միջև : Յե՛վ ինչքան առաջ գնանք , այնքան ավելի դժվար կլինի մոլորեցնել մարդկանց :

Հեղատալում ավելի ևս դժվար կլինի Յերեանի «Հանգստացողներին» «Մոսկվայի աշխատողներին» համար . այդպիսի անհեթեթ լուրեր մտցնել մեր կուսակցականներից վորեւ մեկի գլուխը : Յես լուրեր մտցնել , վոր մարդիկ , յերր լինում են անհույս վիճակում՝ փարում են նույնիսկ ծղիտաին : Բայց մի՞թե թանկազին «Մոսկվիչներ» դուք այդպիսի անհույս վիճակի մեջ եք : Մի՞թե ԽՍՀՄ—յերկրադնդի վեցերորդ մասն այնքան քիչ է ձեզ համար , վոր դուք չեք կարող հեռանալ Յերեանի ստոր ջրից (ծիծաղ) : Դրան դուզնթաց , ընկերներ , յես պետք է ասեմ հետեյալը .—այն բոլորը ինչ մտնում են կուսակցական աշխատանքի մեթոդներին չըջանակի մեջ , բոլորը , ինչ թույլ են տալիս ընկերական հարաբերությունները , այդ բոլորը մենք կդորձադրենք , վորպեսզի այն մի քանի ընկերներն , վորոնք մինչև այժմ դեռ կառկածում են , վորոնք անկեղծորեն տատանվում են և վորոնք են ուղիղ ճանապարհներ—զրավենք դեպի կուսակցությունը , ողենք նրանց , վորպեսզի նրանք հասկանան , վոր սխալվել են :

Մենք չենք խնայի վոչ մի միջոց , վորպեսզի դործնականորեն , ընկերաբար և բուլչեիկորեն ցույց տանք , բացատրենք նրանց իրենց սխալները , վորովհետև առանց դրան նրանք չեն կարողանա մեզ մոտ գալ , չեն կարողանա համախմբվել մեր կուսակցության Կենտկոմի շուրջը , մեզ հետ միատեղ աշխատանք տանելու համար :

Մենք սակայն դիտենք , վոր «կասկածից» մինչև դործողությունը մի քայլ է , և դրա համար յես մեծ վճռականություններ—քան այդ արի իմ դեկուցման մեջ—նախադրույացնում եմ—յեթե վորեւ մեկին հաճելի կլինի կասկածից անցնել դործողության՝ հապա մենք

դրա դեմ կգտնենք բոլշևիկական խրուրդիական մեթոդներ: (Ծափահարութիւններ):

Այստեղ դուրս յեկան մի քանի ընկերներ, վորոնք հայտնեցին, թե անհարմար և ճանաչել սեփական սխալները, վոր յերեկ—դեռ մարդիկ ասում էին մի բան, այսօր ասում են ուրիշ բան: Այդ միտքը սահեց յերկու հետադարձ ճանաչում: Յեւ դա ճիշտ չեմ համարում, դա սխալ և և յեթե կուզե՞ք՝ բոլշևիկական չե: Բոլշևիկները չեն վախենում ճանաչել իրենց սխալները, ինչպիսին և նրանք լինեն: Մարդիկ, վոր ավելի էին հեռացել կուսակցութիւնից, վորոնք յեղել են նույնիսկ կուսակցութիւնից դուրս, վերստին դարձել են կուսակցութեան զիրկը: Մինչդեռ մեր և այստեղ «հանգստացողներ» հայացքների միջև՝ լենինիզմի հիմնական սկզբունքների նկատմամբ—չկա այնքան սուր տարբերութիւն, վորպեսզի մենք կարողանայինք ասել.—նրանք ամբողջութեամբ մերը չեն, բոլշևիկական չեն, լենինյան չեն—նրանք յերեւել լավ բոլշևիկներ չեն լինի:

Մենք բոլորս էլ կարող ենք սխալներ թույլ տալ, բայց մենք ազնվորեն պետք է խոստովանենք: Մի՞թե իմ գեկուցումը կենսական պրոպագանդա ասած կենսական չէր մեր սխալների, մեր թերութիւնների մասին: Մի՞թե հետեւյալ պրոպագանդա մենք չենք խոսելու մեր թերութիւնների մասին, վոր մենք կունենանք, սխալների մասին, վոր մենք համարում ենք թույլ կտանք աշխատանքի պրոպագանդա: Հնարավոր է, վոր մի քանի ընկերները տատանումները, անկայունութիւնը և ամեն տեսակի կասկածանքներն անցյալում բղիւնել են նրանից, վոր նրանք ճիշտ ինֆորմացիա չեն ունեցել, բղիւնել են խոսակցութիւններից ու լուրերից, առաջիկա ինչ վոր չինկիզիտական գեկավարութեան մասին, վոր պիտի դար թիֆլիսից: Կարող ե պատահել, վոր ազնիւ ընկերներին, կուսակցականներին, վորոնք այստեղ աշխատում են, ժամանակին չեն տեղեկացրել իրերի իսկական դրութեան հետ, վորովհետեւ նախկին կենսական պայտարարութեան հետ, վոր կուսակց. կազմակերպութիւններին ճիշտ ինֆորմացիա չէր տալիս:

Հին կենսական համարձակվել էր մինչև անգամ թագցնելու Անդրերկրի միջին համար անձեռնադու շրջաբերականը: Հնարավոր է, յես կրկնում եմ, վոր ընկերներից վոմանց մոլորեցրել են: Այդ պարագաներում մենք առավել ևս այդ ընկերներին պետք է հնարավորութիւն տանք քննարկել վողջ իրադարձութիւնները և

զիտակցել իրենց սխալները: Յերբ նրանք վորձով կտեսնեն, վոր նոր գեկավարներն իրոք դործարար են, և վոչ խմբակային, նրանք կասեն. «Մենք ել ենք ուզում աշխատել»: Դա բոլշևիկական գիծ է դա պետք է վողջունել:

Արդարացի չեն նրանք, վորոնք հայտնում են այդպիսի ընկերներին անցյալ սխալները համար, խանգարելով նրանց խոստովանել այդ սխալները: Վորպեսզի հին գեկավարութեան ամենամեծ սխալներն ինքն իրենք, խմբակային տրամադրութիւնը լիկվիդացիա անենք, հարկավոր է նոր կենսական բարձր կանգնել խմբակային տրամադրութիւններից: (Ձայներ ճիշտ է):

Նա, ով ցանկանում է կռիւլ խմբակային տրամադրութիւնները, խմբակային հոգեբանութեան դեմ, իր աշխատանքի, իր վորոշումների մեջ նա ինքն ակնարկ անգամ չպետք է թույլ տալ խմբակային տեսողանքների և խմբակային փակվածութեան մասին: (Ծափահարութիւններ): Ամեն մի ընկեր, վորը թեկուզ մի անգամ և ներկա չեղել կենսական նախադասութեան կամ քարտուղարութեան նիստերին, գիտի, վոր մենք այդ խմբակային շահերից բարձր ենք կանգնած: Մեր կազմակերպութեան բոլշևիկական միջակը աշխատում է Լենինյան դժուր և վոչ մի խմբակային տրամադրութիւն խոստում է Լենինյան դժուր և վոչ մի խմբակային տրամադրութիւններ նա ունենալ չի կարող: Մենք այդ գիտենք, մենք կռվում ենք մեր կուսակցութեան բոլշևիկական փառանկանութեան համար: (Ծափահարութիւններ):

Այնպես, ինչպես մի նախնադրութիւն դեմ չի կարելի կռվել մյուս նախնադրութիւնի դեմ, ճիշտ այդպես էլ չի կարելի խմբակային տրամադրութիւնների, խմբակային հոգեբանութեան դեմ աշխատանքի յեղնել նոր խմբակի դրոշակի տակ, ինչքան էլ ուզում է մեկ լինի այդ խմբակը:

Անցնում եմ իմ յեղրափակման խոսքի վերջին կետին: Յերբ յես խոսում էի մամուլի մասին, յես ասացի, թե կան անհարկավոր նրկատուութիւններ, վորոնք վարկաբեկում են ինֆլուենսադատութեան մեր յոգունքը: Յես կարծում եմ, վոր դա հասկանալի յերբ յես ընկերների համար, բայց հիմա յես վախենում եմ, վոր վոր ընկերների համար, բայց հիմա յես վախենում եմ, վոր վոր ընկերները չեն հասկացել ինձ: Յես խնդրում եմ հասկանալ ինձ մանք ճիշտ չեն հասկացել ինձ: Յես խնդրում եմ համարում, այնպես, վոր իբր թե մենք բոլորս, ի թիւս վորոնց և մեր մամուլը, ճիշտ չենք կիրառում ինքնաքննադատութիւնը: Յես ասացի, վոր պետք է ուժեղացնել այն գիծը, վորը մենք վերցրել ենք ինքնաքննադատութեան լողունքի կիրառման ժամանակ թե, մեր մա-

յություն ունի: Ձեռնարկել և այդ մեթոդով ուղղել բոլոր թե-
քումները, շեղումները, խեղաթյուրումները և ամեն տեսակի
խայտառակությունները, վոր մենք գիտում ենք մեր շարքերում:

Յեւ համատուժ եմ, վոր նոր կենտկոմի ճիշտ, բայլչեիկյան
տոկուն ղեկավարությամբ մենք կկարողանանք ուղղել մեր բոլոր
թերությունները:

Ինձ թվում է, վոր այսօր ամէլի մեծ իրաւունքով, քան ան-
ցյալ պլենումին, ամէլի մեծ իրաւունքով, քան մեր կազմակեր-
պության ակտիւում, կենտկոմը կարող է ասել, թե՛ ճիշտ է, մեծ
գծավարություններով, բայց և այնպէս մեզ հաջողվեց կարճ ժա-
մանակում կազմակերպությունը դուրս բերել գծավարին վիճակից
և տանել նրան ուղիղ ճանապարհով:

Մենք չենք կարող ասել, թե այդ բոլոր հարցերն արդեն վճռո-
ւած էին կենտկոմի անցյալ պլենումում, վոր հենց յերբորդից-
չորբորդ պլենումներէ միջև ընկած ժամանակամիջոցում են վճռո-
ւել այդ հարցերը, կոփվել և բայլչեիկյան գիծը, բայլչեիկյան աշ-
խատանքի մեթոդներն այն կովում, վոր նա մղեց թեքումների
դեմ, վորոնք մնացել էին հին ղեկավարությունից:

Յեւ կարծում եմ, վոր յեթե հետագայում էլ հին թեքումնե-
րի ուղիղիւնները յերևան գան մեր կազմակերպության մեջ՝ ղե-
կավարությունը բայլչեիկորեն պետք է վճռականությամբ կովի
նրանց դեմ:

Միթե՞ բայլչեիկյան կուսակցության բովանդակ պատմու-
թյունը Լենինի ղեկավարությամբ չի ապացուցում, վոր այսօրվա
բայլչեիկումը հաղթանակում է, այսօրվա հզոր կուսակցությունը
հետեանք է այն բանի, վոր նա պահպանել և պրոլետարական,
մարքսիստական, Լենինյան մաքրությունը, պահպանել և շնորհիւ
նրան, վոր յուր գոյության ամբողջ ժամանակամիջոցում նա
պայքարել ու կովել և պրոլետարական ուղիղ գծից արված շե-
ղումների ու թեքումների դեմ և այդ կովում էլ նա կովվել, ամ-
բացել և զտվել է: Յեւ կարծում եմ, վոր յեթե վորեւ տեղ, վորեւ
ձեով կրկնվի այս կամ այն թեքումը կամ հակումը, մեր բայլչե-
իկյան ղեկավարությունը կկարողանա դաժան և համառ պայ-
քարով արմատախիլ անել, մաքրել այն և ամբացնել կազմակեր-
պությունը:

Մենք համատուժ ենք, վոր այդ տոկուն ղեկավարության
ակ հայաստանի կոմկուսը կդառնա Լենինյան վառահեղ համ-
կուսի մարտական և արժանավոր ջոկատներից մեկը:

Առաջ, ընկերներ, այդ ճանապարհով:

(Յերկարատև ծափահարություններ, ովացիա):

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. Կ. (Բ) Կ. Կ.-Ի 4-ԻԴ ՊԼԵՆՈՒՄԻ ԲԱՆԱԶԵՎԸ

Կ. Կ.-Ի ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ԶԵԿՈՒՅՄԱՆ ՍՈԹԻՎ

(Ընդունված միաձայնի մի ձայնի ձեռնպահությամբ)

Լսելով ընդ. Կոստանյանի ղեկավարած ԿԿ-ի նախագահության աշխատանքների մասին, Հայաստանի ԿԿ (Բ) ԿԿ-ի պլենումը հավանություն է տալիս նախագահության քաղաքական և կազմակերպչական գծին և լիովին բավարար է գտնում նրա կատարած աշխատանքը:

1. Պլենումն արձանագրում է, Վոր ԿԿ-ի նախագահությունը հաջկետաւ ժամանակաշրջանում նիշտ է ուրվագծել նախկին ղեկավարութեան կապիտալ քաղաքական վրիպումներն ու սկզբունքային սխալները վնասակար են ուղղելու միջոցները՝ քե իդեոլոգիական նախադասութեանը արմատախիլ է արել ուղիղիստական այն տեղեկանքները, վերադարձնելով ու վիժեցնում էյին կոմկուսի բայլշե-իկյան քաղաքականութեանը և անխուսափելիորեն կվիժեցնելին յեքե ղեկավարութեանը ժամանակին վերանորոգված չլինելը:

2. Նախկին ղեկավարութեան սխալների բնույթը գնահատելով ԿԿ-ի պլենումը ամբողջապես և լիովին արտահայտում է Հայաստանի կուսակցական կազմակերպությունների կամքը: Կուսակցական թիւերի (Յերեան, Լենինական, Լոռի-Փամբակ, Ալլահվերդի և այլն) և բջիջային բազմաթիւ ժողովների բանաձեւերը՝ ղեռ ԿԿ-ի պլենումից շատ առաջ, հին ղեկավարութեան սխալները վորակել են վորակա ուղղորդի տեղեկանքների արտահայտություն:

3. Նշելով ԿԿ-ի նախագահութեան կատարած մեծ աշխատանքը, վորի նպատակն է յեղել կուսակցութեան շարքերը համախմբել ԿԿ-ի շուրջը. և տնտեսական հարցերում ու իդեոլոգիական ճակատում կուսակցութեան մեջ ճիշտ ուղղութիւն ստեղծել, ինչպես և այն աշխատանքը, վոր կատարել է վերջ տալու համար կուսակցութեան շարքերում նկատված հիմնական յերեւոյթներին, վորոնք զարգացել էյին մասնավորապես ներկուսակցական յերկարատե ու

սուր պայքարի պրոցեսում, պլենումը հանձնարարում է ԿԿ-ի նախագահութեան ամենալճոական միջոցներ ձեռք առնել այն անձանց նը-կատմամբ, վորոնք կաշխատեն խանգարել կուսակցութեան աշխատանքի կանոնավոր ընթացքը և շարունակել առաջվա նման աշխատանքի լծել այն բոլոր ընկերներին, վորոնք պատրաստ են խոտովանելու իրենց սխալները և կատարյալ համերաշխութեամբ աշխատել Կենտրոնական Կոմիտեյի գծով:

II.

4. ԿԿ-ի պլենումը գտնում է, վոր մեր տնտեսական շինարարութեան հիմնական սխալներն ու թերութիւնները բոլորում էյին այն պարագայից, վոր միանգամայն անբավարար է յեղել և հաճախ բացակայել է կուսակցութեան և մասնավոր ղեկավարող կուսորդանքների ղեկավարութիւնը յերկրի տնտեսական շինարարութեան ասպարիդում, տնտեսութիւնը վարվել է առանց պլանի և արարողական յեղանակով, ղեկավարող կազմակերպութիւններում գոյութիւն են ունեցել փակ տնտեսութեան վորոշ տեղեկանքներ և վերջապես մի շարք կարեւորագոյն ղեկավարող որդանքների մեջ տիրապետել են՝ անհոգութիւն ղեպի դործը, բյուրոկրատիզմ, անտնտեսավարութիւն, անպատասխանատվութիւն և այլ հիմնական յերեւոյթներ:

ԿԿ-ի պլենումն անհրաժեշտ է համարում առանձնապես շեշտելու, վոր նախկին ղեկավարութիւնը բավարար ուշադրութիւն չի նոյիրել տնտեսավար ղեկավարող աշխատակիցների կողմեր ստեղծելու, դաստիարակելու և նրանց կանոնավոր ոգտադործելու աշխատանքին:

Այս բոլորի արդիւնքն են՝ բոլորովին անձեռնադու և անչահա-վետ ծախսումների փաստերը, նախահաշիւների միանգամայն անթույլատրելի խախտումները, խնամարկային տրամադրութիւնների ու կորդոյական հոգեբանութեան զարգացումը:

5. Ալլահվերդիի և Ղափանի հանքերի հետադոտումը հայտաբերեց մի շարք խոչորագոյն բացեր, այն է՝ Շախտիի դործի տարրեր՝ չարակիւմներ, անտնտեսավարութիւն, անվույթ վերաբերմունք ղեպի հիմնական շինարարութիւնը և ղեպի ներմուծող ասարքավորումը, հանցագործ վերաբերմունք ղեպի աշխատավարձի ու բնակիչնարարութեան հարցերը: Բանվորական լայն խավերը անհրաժեշտ չափով չեն դրամվել արտադրութեան հիմնական յըն-

դիրները լուծման աշխատանքին (ինքնարժեքի իջեցումը, արտադրութեան ուղղորդման արդիւնները, բանավորների կենցաղի բարելավումը և այլն)։ Պլենումը նշում է, վոր չնայած հանքերի բանավորները բազմիցս հայտարարել են վերահիշյալ բոլոր բացերի և թերութեանների մասին, այնուամենայնիւ վարչութիւնը և տնտեսական ու կուսակցական ղեկավարող կազմակերպութեանները ուշիմ չեն յեղել և յերբեմն ել անտարբեր վերաբերմունք են ցույց տվել բանավորների բողոքներին ու ցուցումներին։

6. Գործարանա-գավուդային յեռանկյունին (բջիջի բյուրոն, պրոֆորգանները և վարչութիւնը) ձեռնարկութեան մեջ իր կատարած աշխատանքը բավարար չափով չի համաձայնեցրել և չի բմբունել այդ որդաններից յուրաքանչյուրի խնդիրները։ Բջիջների բյուրոները, ինչպես և բանավորների պրոֆորգանները անմասն եյին արտադրութեան ղեկավարութեան։ Արտադրական խորհրդակցութեանների աշխատանքը պլանադուրկ եր և նրանց ստաջարկութեանների իրադրծման հանդեպ տիրող միանգամայն անուշադիր վերաբերմունքի պատճառով, դործնական արդյունք չեն տալիս։

Միևնույն ժամանակ ԿԿ-ի պլենումը նշում է, վոր մասնագետներին նպատակահարմար կերպով ոգտադործելու, նրանց և տնտեսավար կոմունիստների ու դործարանա-գավուդային մաստաջական կազմակերպութեանների միջև ուղիղ փոխհարաբերութեաններ հաստատելու վերաբերմամբ չեն կենսադործվել վերադաս կուսորդանների վորոշումները։

7. Յեղևելով վերահիշյալից, ԿԿ-ի պլենումը հանձնարարում է նախագահութեան՝ իր հետագա աշխատանքի ընթացքում ղեկավարվել հետեյալով։

ա) Հայաստանում սոցիալիստական շինարարութեան կանոնավոր ծախարումն աղահովելու նպատակով, մեծագույն չափով ուժեղացնել կուսակցական որդանների (սկսած բջիջից մինչև ԿԿ-ը) ղեկավարութիւնը տնտեսական աշխատանքի ասպարիզում, ձրգտելով, վոր տնտեսական և վո՛չ մի քիչ թե շատ խոչոր ձեռնարկում չկատարվի առանց կուսկազմակերպութեան մասնակցութեան և միևնույն ժամանակ տնտեսական որդանները ազատ լինեն բծախնդիր խնամակալութիւնից։

բ) Պետալանի, ԺՏԳԽ-ի, Հողփողկոմատի և տնտեսական այլ որդանների վրա պարտականութիւն է դրվում՝ վճռական միջոցներ ձեռք առնել շինարարութիւնը հաստատուն պլանավորման

յենթարկելու, նախահաշվի խախտումների դեմ պայքարելու, պարտիզանականութիւնն ու այլ թերութեանները վերացնելու, համապատասխան որդանների կողմից սխառմատիկ վերահսկողութիւն և շինարարութեամբ պարապող պատասխանատու կազմակերպութեանների ու անձանց համար խիստ պատասխանատւութիւն սահմանելու։

գ) Կուսփողկոմատը և ԺՏԳԽ-ը պարտավոր են կանոնավորել բանվորական վորակյալ ուժի և մասնագետների նոր կադրեր պատրաստելու, հներին վերապատրաստելու գործը՝ ձգտելով արդյունաբերութեան համար դիտավորադէս միջակ տեխնիքական կազմպատրաստելու։

դ) Տնտեսական և խորհրդային որդանների վրա պարտականութիւն է դրվում վճռական միջոցներ ձեռք առնել՝ բարելաւելու բանվորների վիճակը, ուժեղացնելու բանվորական բնակչիւնորբութեան թաիր և դուրս բերելու բանվորական շրջաններին կանոնավոր կերպով առաջին անհրաժեշտութեան միջերքներ հայթայթելու։ Վոր կերպով առաջին անհրաժեշտութեան միջերքներ հանձնելու գործը։ Յատադույն պատասխանատւութեան կանչի աշին անձանց և կազմակերպութեաններին, վորոնք ժամանակին չեն վճարում և կազմակերպութեաններին, վորոնք ժամանակին չեն վճարում բանվորների աշխատավարձը։ Պրոֆմիւթիւնները պետք է վերսահասու լինեն, վոր տնտեսական որդանները իրոք կատարեն կոլլեկտիվ պայմանագրի պահանջները և բանվորների աշխատանքի պաշտպանութեան վերաբերյալ այլ միջոցները։

ե) Նշելով վոր փողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղերի համար հակայական նշանակութիւն ունի մասնագետներին ամեն կերպ դործի դրավելը և նրանց կանոնավոր ոգտադործումը, ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ է համարում ուժեղացնել նրանց աշխատանքի ստադումն և խիստ պատասխանատւութիւն սահմանել նրանց հանձնարարված գործի համար։ Ընդ վորում անհրաժեշտ է, վոր մասնագետներին հիմնական մաստան մեր սոցիալիստական շինարարութեան իրոք ակտիվ ոգնականն ու կատարածողը լինի։ ԿԿ-ի պլենումը հանձնարարում է տեղական բոլոր տնտեսական ու կուսակցական որդաններին մոտակա ժամանակամիջոցում ուրվադեկ աշին կոնկրետ միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ են մասնագետների շարկոնկրետ միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ են մասնագետների շարկոնկրետ միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ են մասնագետների շարկոնկրետ միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ են մասնագետների շարկոնկրետ միջոցները։

զ) Նշելով Ալլահվերդիի և Ղափանի հանքերի հետադոման քրական արդյունքը, ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ է գտնում շարու-

նակել նման հետազոտութիւնները մեր շինարարութեան մշակութեան համար անհրաժեշտ է :

III.

Տ. Կուսակալութեան բացերը, նրա վերջ չափով կտրված լինելը աշխատավոր լայն մասսաներից, բյուրոկրատիկ խնդրութեան բռնութեան դոյութեանը, բանվորական դեմոկրատիայի սկզբունքների կոպիտ խախտումը և ինքնաքննադատութեան բացակայութեանը—այս ամենը չէր կարող չանդրադառնալ Հայաստանի պրոֆմիութեանների աշխատանքի վրա : Այդ պատճառով պրոֆմիութեան շարքերում նկատվում են համաքարականութեան (ցեխականութեան), ինքնամիտութեան, պրոֆսնապարծութեան տարրեր : Պրոֆմիութեանների աշխատանքը չափազանց թույլ և մանավանդ բանվորներին արտադրութեան կառավարման գոտին ներգրավելու և բանվորական մասսայի կուլտուրական-կենցաղային կարիքների ու պահանջների սպասարկման ասպարիզում :

Պրոֆմիութեանների ղեկավարման բնագավառում իր կատարելիք հետագա աշխատանքի ընթացքում, ԿԿ-ի նախագահութեանը պետք է իր ուշադրութեանը կենտրոնացնի հետևյալ հիմնական ձեռնարկումների վրա .

ա) Վերանայել պրոֆաշխատակիցների կազմերը՝ նպատակ դնելով համապատասխան որդանների վերընտրութեամբ, վերակապել բարձր և մաքրել պրոֆմիութեանները բյուրոկրատիկ տարրերից :

բ) Ուժեղացնել պրոֆմիութեանների տնտեսական աշխատանքը նախ և առաջ մասնակից դարձնելով նրանց հիմնական շինարարութեան աշխատանքին, արտադրութեան օացիոնալացման հարցերին, ինքնարժեքի եփանցման և արտադրական խորհրդակցութեանների աշխատանքը ղեկավարելու գործին :

գ) Վճռական պայքար մղել հիմնարկութեաններում և ձեռնարկութեաններում նկատվող բյուրոկրատիզմի ու անտնտեսավարութեան յերևույթների դեմ, մասնակից դարձնելով այդ պայքարին բանվորների ու աշխատավորների լայն խավերին : Հանձնարարել կուսակցական և պրոֆսիոնալ տեղական կազմակերպութեաններին առահովել արտադրական խորհրդակցութեանների աշխատանքի կանոնավոր ընթացքը՝ հատուկ ուշք դարձնելով նրանց աշխատանքի բովանդակութեան բարելավման և նրանց առաջարկութեանների կոնկրետացման : Վճռարար պահանջել տնտեսական բոլոր որ-

դաններից՝ ամենաուշադիր վերաբերմունք ցուցաբերել արտադրական և տնտեսական խորհրդակցութեանների վերջումների կենսագործմանը :

դ) Ձեռնարկութեաններում մասսայական աշխատանք ծավալելու նպատակով, վերանայել այդ աշխատանքի ձևերը և նոր մեթոդներ սահմանել, աշխատելով բարելավել կուլտուր-լուսավորական աշխատանքի վերակը և բարձրացնել բանվորների արտադրական-տեխնիքական վերակազմումը : Նշելով վոր Լուսօղկոմատի որդանները թույլ չափով են սպասարկում բանվորներին, պլենումը դառնում է, վոր անհրաժեշտ է ուժեղացնել Լուսօղկոմատի աշխատանքը և համաձայնեցնել վերջինս պրոֆմիութեանների կուլտուրական-լուսավորական աշխատանքի հետ :

յե) Վճռական պայքար մղել պրոֆմիութեաններում նկատվող ինքնամիտի, համաքարային (ցեխական) արամադրութեանների և կուսակալութեանից խուսափելու ձգտումների դեմ, վոր հնարավոր է միմիայն այն դեպքում, յերբ իրապես աշխուժանա պրոֆմիութեանական ֆրակցիաների աշխատանքը՝ համապատասխան կուսորդանների անմիջական ղեկավարութեամբ :

IV.

9. Անբավարար ուշադրութեանը դեպի գյուղի շերտավորումը, գյուղում կատարվող սոցիալ-տնտեսական պրոցեսներին վերաբերյալ ուսումնասիրութեանների բացակայութեանը, գյուղի ներկառամբ առանձին ղեկավարող ընկերների չըջնում գոյութեան ունեցող սխալ հայացքը (վորով նսեմացվում է կուլակի դերը) և միևնույն ժամանակ չքավորների մեջ կատարվող աշխատանքի անբավարար լինելը—այս ամենը ուժեղացրեց վորոշ տեղերում կուլակների դերքն այն պայքարում, վոր մղում են նրանք՝ վարկի, արտելի և կոոպերացիայի ալ ձևերի, հողաշինարարութեան, արտավայրերի ու դպրոցների համար, հանդես բերելով և վորոշ վնասարար աշխատանք կողմէկտիվ տնտեսութեաններում, խնդրութեանով կուսակցութեան դատակարգային դիժը գյուղում :

10. Այդ յերևույթները վերացնելու համար, ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ է համարում վոր կուսկազմակերպութեաններն իրապես ուժեղացնեն իրենց աշխատանքը չքավորների շարքերում, ամբողջեն կուսակցութեան բարակային ու չքավորական կորիզը, պայքարեն կուլակին թերադնահատելու ամեն տեսակ տեղեկանքների

դեմ և գործնական հակահարված կազմակերպեն նրա դեմ՝ գյուղի շինարարութեան բոլոր ասպարեզներում։ Ընդ վորում, պլենումը բոլոր կազմակերպութեանների հիմնական ուղղորդութեանն և հրավիրում չքաւոր ու միջակ գյուղացիութեան գաշինքն եւ՝ ավելի ամբացնելու խնդրի վրա։

11. Համարելով, վոր գյուղատնտեսութեան հետագա զարգացումը դեմ և առնում, ինչպես չքաւոր-միջակ անհատական տընտեսութեան զարգացման, այնպես եւ կոլլեկտիւ և խորհրդային տնտեսութեանների շինարարութեան և այդ շինարարութեանը չքավորներին ու միջակներին մասնակից դարձնելու գործին, ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ և համարում։

ա) Ուժեղացնել այն ներդրումները, վորոնք հատկացված են առաջիկա տարիներում գյուղատնտեսութեանը ընդհանրապես բարձրացնելու և տեխնիքային վերակառուցելու նպատակով, և մասնավորապես կոլեկտիւ ու խորհրդային տնտեսութեանների ցանցը ընդարձակելու։ միևնույն ժամանակ կուսակցական կազմակերպութեանների կողմից արթուն հսկողութեան սահմանել այդ ասպարիզում կատարվող աշխատանքի վրա։

բ) Կոլեկտիւ տնտեսութեանների շինարարութեան անհրաժեշտ տեմպն ապահովելու նպատակով, Հողփողկոմատին հանձնարարվում և մինչև 1929 թվականը հողաշինարարութեան յենթարկել գոյութեան ունեցող կոլեկտիւ տնտեսութեանները, համաձայնեցնելով հողաշինարարական աշխատանքների պլանը կոլտնտեսական շարժման հետագա զարգացման պահանջներին։ Նշելով հողաշինարարական աշխատանքների անբավարար տեմպը, պլենումը հանձնարարում և Հողփողկոմատին՝ գործնական միջոցներ մշակել այդ աշխատանքն ուժեղացնելու համար։

գ) Գյուղավարի որդաններին հանձնարարվում և միջոցներ ձեռք առնել վարկավորման գործում տեղի ունեցող կուսակցական գծի խեղաթյուրումները դեմ և ապահովել նրա ճշգրիտ կենսագործումը՝ կոլլեկտիւ տնտեսութեանները չքավորական ու միջակ տընտեսութեաններով ուժեղացնելու ուղղութեամբ։

դ) Չքավորական խմբակներին ու խորհրդակցութեաններին մասնակից դարձնել վարկավորման, մեքենաների հանձնարարման, մեքենաողտագործման, հողաշինարարութեան և այլ աշխատանքների պլաններին քննութեան։

յ) Գյուղատնտեսական հարկը կիրառող որդանները պետք և խստիվ հետեւեն կուսակցութեան հրահանգներին՝ ուղիղ հաշվառման և հարկավորման բնագավառում, մանավանդ կուլակային տնտեսութեանների վերաբերմամբ։ Չքավորներին խմբակներին պետք և ակտիւ մասնակից դարձնել հարկավորման առարկաների հաշվառման աշխատանքին։

զ) Հողանտառութեանը և Աշխատանքի փողկոմատը պետք և խստիվ պահպանեն վարձու աշխատանքի վերաբերյալ կանոնները մանր ու միջակ տնտեսութեաններում և հետեւեն աշխատանքի որենադրքի գործադրման։ Այդ նպատակով անհրաժեշտ և ճշտել և բացատրել գյուղական խոշոց տնտեսութեաններում բանվոր վարձելու վերաբերյալ որենադրութեանը։ Անհրաժեշտ և նաև ուժեղացնել գյուղատնտեսական բանվորների սոցաւարկումը աշխատանքի տեսուչների կողմից։

է) Նշելով, վոր խորհրդային տնտեսութեանները չըջակա գյուղացիական տնտեսութեաններին համարյա վոչ մի ազդիկուլտուր և կազմակերպչական ոգնութեան չեն հասցնում, ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ և գտնում՝ ուժեղացնելով հանդերձ խորհրդային տնտեսութեանների շինարարութեանը, ընդարձակել նրանց ազդեցութեանը և ոգնութեանը չըջակա գյուղացիական տնտեսութեաններին։

ը) ԿԿ-ի գյուղատեմքին պետք և մոտ ապագայում ձեռնարկի գյուղի սոցիալ-դասակարգային գծի մանրակրկիտ ուսումնասիրութեան։

թ) Նկատի ունենալով, վոր առանձին գյուղխորհուրդներում և տեղ-տեղ նույնիսկ գյուղական բջիջներում գոյութեան ունեն կուլակային տարրեր և կուլակային ազդեցութեան, անհրաժեշտ և գյուղական կազմակերպութեանները սխտեմատիկ ուսումնասիրութեան յենթարկել՝ նպատակ ունենալով անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել այդ յերեւույթների դեմ պայքարելու համար։

Մ.

12. ԿԿ-ի պլենումը ամենայն վճռականութեամբ՝ դատաւարտում և նախկին ղեկավարութեան կուսակցական անկալուն գիծը քաղաքական կարեւորագոյն սկզբունքային աշխատի հարցերում, վորոնք հրատապ մարտական նշանակութեան ունեն Հայաստանի կուսկազմակերպութեանների համար։ Ազգայնութեան, դաշնակից-

մի, սպեցիֆիկմի և հակապրոլետարական այլ հոսանքների ու թե-
քումներն դեմ պայքարելու հարցերը, ինչպես և յերիտասարդու-
թյունն այդ պայքարի մոգով դաստիարակելու խնդիրները հաճախ
արծարծվել են տեսականորեն, վերայն պատմական պլաններ (ընդ-
միտում այդ բնագավառում սխալներ եյին կատարվում) : Այդ խորմ-
բակաների և կուսակցութունների ժամանակակից պրակտիկան և
ներանց դերն ու նշանակութունը յերկրի սոցիալ-տնտեսական ներ-
կա պայմաններում—դուրս եյին մնում ԿԿ-ի նախկին գեկավարու-
թյան տեսողության չըմանակից, մի պարագա, մերի շնորհիվ թե-
րադնահատվում եյին յերկրում դոյություն ունեցող աղբյւրական
տրամադրությունները և անբավարար եյին հանդիսանում ներանց
գործնականորեն հաղթելու համար՝ գործադրված միջոցները :

13. ԿԿ-ի պլենումն առանձնապես նշում և, մեր նախկին գե-
կավարությունը սխալ դիրք և բռնել ինտելիգենցիայի վերաբեր-
մամբ, այն և՛ չափազանց տարվել և ինտելիգենցիայի վերնախա-
վերին՝ առավելապես նախկին մենչևիկներին, սպեցիֆիկներին և
ամենովեխականներին աշխատանքի քաշելու գործով և միանգա-
մայն անբավարար ուշադրություն և նվիրել խորհրդային աշխա-
տավոր ինտելիգենցիայի լայն խավերի կարիքներին և պահանջ-
ներին : Աղբյւրական իդեոլոգիայի բացահայտ ամենովեխյան
պրոպագանդին բավականաչափ դիմադրություն չի ցուցաբերվել,
ինտելիգենցիային աշխատանքի քաշելու հարցերում բացակայել և
մասնավորված ճիշտ տեսակետ : Անտես և առնված նաև աշխատա-
վորներին ինտելիգենցիայի նոր կազմեր ներդրավելու և պատ-
րաստելու հարցը :

14. Իդեոլոգիայի հարցերին անչեղ մոտեցման բացակայու-
թյունն արտացոլել և նաև մեր ճարտարապետության մեջ : Միջ-
նադարյան ճարտարապետության վերահաստատումը իր պրիմի-
տիվ տեխնիկայով, թանգությամբ, և անհարմարություններով—
մերը գործնականորեն անուշեղ և տալիս միմիայն հայկական նա-
ցիոնալիզմին և մերը միջ մի կերպ չի համապատասխանում սոցիա-
լիստական շինարարության խնդիրներին, չի կարելի դնահատել
այլապես, քան աղբյւրի կուլտուրայի հարցերում բայլչևիկյան
ռեյսերին դուրս դալու մի փաստ :

15. Հայ կաթողիկոսության և կրոնական այլ ուղղություննե-
րին ցույց տրված վերաբերմունքի մեջ խոշոր սխալներ են կատար-
վել, որինակ՝ յեկեղեցական կալվածների և հողերի մի մասը մինչև

վերջին ժամանակները մնացել էր հողեօրականության ձեռքում,
մերը չահադործում էր գյուղացիներին :

16. Յեղնելով այդ պարագայից, ԿԿ-ի պլենումը հանձնարա-
րում և նախադահությանը .

ա) Կուսակցական կազմակերպության ուշադրությունը կենտ-
րոնացնել գյուղում տեղի ունեցող սոցիալ-դասակարգային պրո-
ցեսներին վրա, դրանց ուսումնասիրության լայն աշխատանք կազ-
մակերպելով, և այդ ուսումնասիրությունը մասսաների սեփակա-
նություն դարձնելով :

բ) Քաղաքական դաստիարակության սխալներ ըմբռնակու-
թյունը պետք և դարձնել բուրժուական և մանր-բուրժուական ի-
դեոլոգիայի դեմ մղվող պայքարը, սերտորեն կապելով այդ վեր-
ջինն այն պայքարի հետ, մեր մղվում և դուրս բարձրացնող կու-
լակի և նեպոմանի դեմ, տնտեսության սոցիալիստական ձևերի հա-
մար, տնտեսական ինքնամիտության տեսության դեմ, բացա-
հայտ և մաննովանդ սքողված աղբյւրականության դեմ և մեր աշ-
խատանքի բոլոր բնագավառներում իսկական ինտերնացիոնալիզմ՝
հաստատելու համար :

գ) Աշխատավոր մասսաների ինտերնացիոնալ դաստիարակու-
թյան ասպարիզում անհրաժեշտ և ձեռք քաշել պրոպագանդի վե-
րացական ձևերից և այդ վերջիններս կապել սոցիալիստական շի-
նարարության կոնկրետ խնդիրների հետ : Անհրաժեշտ և մասսա-
ների մեջ խորացնել Անդրկովկասյան Ֆեդերացիայի և ԽՍՀ Միու-
թյան զաղավարը, ալիլի սերտ փոխհարաբերություններ հաստա-
տել Անդրկովկասի աշխատավորության շարքերում, ալիլի մեծ
ուշադրություն նվիրել հարևան հանրապետությունների աշխա-
տավորության ստեղծագործությունն ուսումնասիրելու գործին՝
միտմի լայն փոխանակություն սահմանելով մեր տնտեսական և
կուլտուրական շինարարության բոլոր ասպարեզներում : Լուսմող-
կոմատը, արհմիությունները, կոմյերիտմիությունը և հասարա-
կական այլ կազմակերպությունները պետք և վերանայն իրենց
կատարելիք աշխատանքը՝ այդ ասպարիզում իրենց աշխատանքն
ուժեղացնելու տեսակետից :

դ) Հակապրոլետարական իդեոլոգիայի դեմ մղվող պայքարն
ուժեղացնելու համար անհրաժեշտ և առաջին հերթին հրատարա-
կել մասսայական, հանրամատչելի գրականության սերիաներ՝
հակապրոլետարական կուսակցությունների և հոսանքների մասին

և կուսակցական ու կոմյերիտական լուսավորութեան ցանցի ծրագրի մեջ մտցնել թեմաներ՝ Հայաստանի հեղափոխութեան պատմութեան ու Անդրկովկասի ու ԽՍՀՄ-ի քաղաքական ու տնտեսական պատմութեան կարևորագույն հարցերի վերաբերյալ:

յն) Վերանայել Լուսավորման մասսայական դաստիարակչական ամբողջ ցանցը՝ այդ կազմակերպութիւնները (գլխաւորապէս Հաստատութիւններ, թատրոն, կինո, ագիտացիայի և պրոպագանդի դանադան ձևերը) դասակարգելով ըստ ուղղելու և աշխատավորների ավելի լայն մասսաների կարիքներին սպասարկելու տեսակետից:

զ) Հատուկ ուշադրութեամբ նվիրել մասսաների բնականօրէն կուլտուրական և քաղաքական դաստիարակման ճակատում աշխատակիցների նոր կազմեր ստեղծելու և հներին վերադարձնելու գործին՝ կազմակերպելով դասընթացներ, կոնֆերանսներ, լեզուորդիական այլ և այլ խորհրդակցութիւններ, հիմնելով մարքսիստական սեմինարներ և հետազոտիչ դանադան ընկերութիւններ:

VI.

17. Հայաստանի կոմյերիտական կազմակերպութիւնը հիմնականում ունի նույն սխալներն ու բացերը, վրոնք գոյութիւն ունէին կուսկազմակերպութեան մեջ: Կուսկազմակերպութեան սխալ տեսակետը իդեոլոգիական պայքարի հարցերում արտացոլելից նաև կոմյերիտութեան մեջ, մի պարագա, վրոն արտահայտութիւնն է՝ թույլ պայքարը նրա շարքերում նկատուող իդեոլոգիկ տատանումները դեմ, յերիտասարդութեան ինտերնացիոնալ դաստիարակութեան գործի վերացականութիւնը և կազմակերպութեան սոցիալական կազմի կանոնավորման գործը: ԿԿ-ի պլենումը անհրաժեշտ է համարում:

ա) Կուսկազմակերպութեան ուշադրութիւնը կենտրոնացնել այն ողնութեան վրա, վրոն արվելու յե ԼԿՅՄ-ը՝ յերիտասարդութեան ինտերնացիոնալ դաստիարակութեան գործը լավացնելու ասպարիդում, վճռականորեն մերկացնելով ամեն տեսակ թեքումները յերիտասարդութեան կուլտուրական-քաղաքական մակարդակը բարձրացնելու գործում, մշակելով և գործադրելով մասսայական կուլտուրական-դաստիարակչական աշխատանքի նոր, կենդանի իրականութեան հետ կապված մեթոդներ:

բ) Կուսակցական տեղական կազմակերպութիւնները պետք է վճռական պայքար մղեն առանձին կոմյերիտական կազմակերպութիւններում նկատուող հիմնական յերեույթները դեմ: Այդ աշխատանքը պետք է կատարել մոթիլիդացիայի յենթարկելով յերիտասարդութեան հասարակական կարծիքը վերոհիշյալ յերեույթները դեմ և ծավալելով ներմիութենական դեմոկրատիան:

գ) Կոմյերիտութեան կենտկոմի ուշադրութիւնը հրաւիրել, վրոն անհրաժեշտ է՝ սխալմատիլորեն բարվոքել կազմակերպութեան սոցիալական կազմը, միութեան մեջ ներգրավել բանվոր և բաւարկ յերիտասարդութիւնը, ավելի լայն չափով մասնակից դարձնել բանվորա-գյուղացիական յերիտասարդութիւնը սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր բնագավառներին—և մանավանդ բոլորակրատիկ դեմ մղվող պայքարին, ուսումնասիրել յերիտասարդութեան շարքերում տեղի ունեցող պրոցեսները և ամենավճռական պայքար մղել կազմակերպական ու անկումային մոմէնտները դեմ

VII.

18. Պլենումը բանվորահիմնի և գեղջիկահիմնի շարքերում կատարվող աշխատանքի հիմնական թերութիւնն է համարում՝ կուսկազմակերպութիւնների թույլ մասնակցութիւնը աշխատանքի այդ հյուղին, հաճախ դրա անտես առնելը, կանանց մեջ կատարվող աշխատանքի խզումը հասարակական աշխատանքից և այդ աշխատանքը բացառապէս կանացի աշխատանք համարելու գաղափարը:

Կանանց աշխատավոր մասսաների կուլտուրական-կենցաղային հետամնացութիւնը, անտարբեր վերաբերմունքը և հաճախ չհասկանալն այն պայքարի կարևորութիւնը, վրոն մղում են մեր կազմակերպութիւնները՝ բանվորահիմնի և գեղջիկահիմնի կուլտուրականութիւնը բարձրացնելու, նրանց կենցաղային պայմանները լավացնելու և նրանց լայն չափով սոցիալիստական շինարարութեան մասնակից դարձնելու համար—այս ամենը բնորոշում է մեր աշխատանքի վիճակն այդ ասպարիդում:

Վերահիշյալ բացերը վերացնելու համար պետք է վճռական բեկում ստեղծել ամբողջ աշխատանքի մեջ, մեծագույն չափով մոտեցնելով վերջինս աշխատավորական ստորին մասսաներին (պրոֆմիութիւններ, կոոպերացիա, գյուղխորհուրդ և այլն):

Անհրաժեշտ և մաքառել այդ աշխատանքի թերազնահատման դեմ, վոր նկատվում է առանձին կոմունիստների և կուսակազմակերպութ-
յունների շրջանում, անհրաժեշտ և ամբողջ կուսակցութեան ու-
շաղթութեանը հրավիրել այդ ասպարիզում կատարվող աշխա-
տանքն աշխուժացնելու վրա, պետք է առանձնապես զգայուն և ու-
շաղթի վերաբերմունք ցուցաբերել դեպի առաջընթացները՝ դեղջ-
կուհիներն ու բանվորները, անհրաժեշտ է լայնորեն մասնակից
դարձնել աշխատավոր կանանց խորհրդային տնտեսական կյանքին,
արտադրական խորհրդակցությունների, խորհուրդների սեկցիա-
ների, կոոպերացիայի, առողջապահական որդանների և այլ կազ-
մակերպությունների աշխատանքին:

VIII.

19. Ազգային փոքրամասնությունների մեջ կատարվելիք աշ-
խատանքի առանցքը պետք է կազմի «դանադան ազգությունների
շրջակայաններ և կիսապրոլետարիաների մերձեցման քաղաքականու-
թյունը՝ միասին հեղափոխական պայքար մղելու համար», միա-
տեղ սոցիալիստական շինարարությունն առաջ տանելու համար:
Սակայն այդ ասպարիզում դոյություն ունեցող մի շարք յերե-
վութիւններ վոչ միայն չեն նպաստել այդ հիմնական խնդրի լուծ-
ման, այլև խոչընդոտ և հանդիսացել, դանդաղեցրել են այդ աշ-
խատանքը և փոխել են նրա ուղղութեանը:

Առանձին ազգություններին փոխադարձաբար մոտեցնելու աշ-
խատանքի թուլութեանը, նրանց առանձնացած դրութեանը, կուլ-
տուրական-լուսավորական աշխատանքի թուլութեանը, կուլտաշ-
խատավորների պակասութեանն ու նրանց թույլ պատրաստու-
թյունը (կան մոլլա դասատուներ) բացի որչեփով պատճառնե-
րից, բացատրվում են նաև նրանով, վոր մինչև այժմ դոյություն
ունեցող կազմակերպչական ձևերը (ինքնամիութի հատուկ ապարատ
Յի-ին կից) չեն նպաստել, այլ ավելի շուտ դանդաղեցրել են ազ-
գային փոքրամասնությունների մեջ կատարվող աշխատանքը կու-
սակցական-խորհրդային ընդհանուր ապարատի ղեկավարութեան
ազդեցութեան և ղեկավարութեան մեջ դնելու գործը:

Յեղնելով վերահիշյալից, պլենումը հանձնարարում է նախա-
դահությանը:

ա) Վերջ տալ ազգային փոքրամասնությունների մեջ կատար-
վող աշխատանքի կազմակերպչական տարբերություններին,

դարձնելով այդ աշխատանքը կուսակցական խորհրդային բոլոր
կազմակերպությունների սեփականութեան:

բ) Միանգամայն անհրաժեշտ համարել ղեկավար աշխատան-
քի ասպարիզը առաջ քաշել ազգային փոքրամասնությունների աշ-
խատավորներին և առաջին հերթին թյուրքերին:

գ) Միջոցներ ձեռք առնել արդյունաբերութեան ասպարիզը
քաշելու բանվորներ և ծառայողներ՝ ազգային փոքրամասնու-
թյունների աշխատավոր տարրերից:

դ) Լուսավորչկոմատի, Արհմիութնի և ԼԿՅՄ ուշաղթութեանը
հրավիրել, վոր անհրաժեշտ է ուժեղացնել ազգային փոքրամաս-
նությունների մեջ կատարվող աշխատանքը, պատրաստելով կուլտ-
աշխատավորների կադրեր, մանավանդ ավելի հետամնաց ազ-
գությունների շրջանում, անհրաժեշտ է հրատարակել մայրենի
լեզվով դրականութեան և դասադրքեր դպրոցների համար, լա-
վացնել և ծավալել աշխատանքը բարձրագույնի, կանանց և յերե-
տապրութեան շարքերում:

20. Վճռաբար մերժելով վոչ տնտեսապես, վոչ էլ քաղաքակա-
նապես արդարացի ոչ այն տեսութեանը, թե պետք է բոլոր թյուր-
քերին, ռուսներին, յեղիզներին և ուրիշներին արհեստական կեր-
պով համախմբել առանձին շրջաններում, իրեն թե նրանց մեջ կա-
տարվող աշխատանքը տեխնիքապես թեթևացնելու նպատակով,
պլենումն ազգային փոքրամասնությունների հետ կանոնավոր
փոխհարաբերութեան հաստատելու հիմնական պայմանն է
համարում նրանց իրականորեն ներգրավելը սոցիալիստական շի-
նարարութեան ընդհանուր հունի մեջ: Այդ բնազավառի ճիշտ քա-
ղաքականութեանը պահանջում է այնպես լուծել հողի, քոչի, ջրի
և այլ հարցերը, վոր նրանք մեծապես չափով ապահովելով ազ-
գային փոքրամասնությունների աշխատավոր տարրերի շահերը,
նպաստեն բոլոր ազգությունների աշխատավորութեան կուլտու-
րական և տնտեսական աճման:

IX.

21. Մեր շինարարութեան բոլոր բնազավառներում դոյություն
ունեցող սխալների, անփութութեան և վրիպումների դեմ պայքա-
րելու հիմնական մեթոդն է՝ մասսայական գործողութեան մարդ-
տական, կոմունիստական լոզունգի, ինքնաբնադատութեան լո-
զունգի իրապես կենսագործումը:

Վերջ տալով արոցկիստական նպոդիցիային, կուսակցութիւնը հնարավորութիւն ստացավ ավելի շատ ուշք դարձնելու աշխատանքի թերութիւններին և հայտարարել կուսակցական, խորհրդային և սրբօրհիւրութեան կազմակերպութիւնների խոցերը: Մանավանդ Հայաստանի սոցիալական բնաշխարհաւորութեան լոգոնդը պետք է դնի թարմացնելու մեր կազմակերպութիւնների ամբողջ սխաւմը, բարձրացնելու աշխատավոր մասսաների ակտիվութիւնը, ուժեղացնի նրանց զգոնութիւնը և հակողութիւնը սոցիալիստական շինարարութեան վերաբերմամբ:

Բայլէիկյան ինքնաքննադատութեան համարձակ և վճռական ծավալումը թե կուսակցութեան ներսում և թե նրա բոլոր ողակների սխաւմում կապահովի կուսակցութեան պրոլետարական գլխի շեղումներից և խեղաթուրումներից և նպաստավոր պայմաններ կստեղծի քաղաքային ու գյուղական բուրժուազիայի դեմ ավելի յետանդուն հարձակողական պայքար մղելու համար, կարողացնի սոցիալիստական շինարարութեան թափը:

Վճռականորեն վանելով ինքնաքննադատութեան լոգոնդը սահմանափակելու բոլոր անդենցները, ԿԿ-ի պլենումն անհրաժեշտ է համարում՝ անմիջապէս ստուգել քննադատութիւնը և արագորեն միջոցներ ձեռք առնել բացերը, սխալները ու հարակրթիւնները վերացնելու և մեղավորներին պատասխանատուութեան յենթարկելու:

Վերահիշյալ խնդիրն իրականացնելու համար պետք է վերջ տալ ԿԿ-ի ղեկավարութեան անցյալում դոյութիւն ունեցող կտրուվածութեանը լայն մասսաներից և աշխատանքն աշխատանքի կերպել, վեր մեր կուսակցական, սրբօրհիւրութեան, խորհրդային և անտեսական ու այլ որդանները մշտապէս սերտ շփում ունենան իրար հետ և իրազեկ լինեն այն բոլոր հարցերին, վերոնք հուզում են աշխատավոր լայն մասսաներին: Առանց այդ հիմնական նախադրյալի անկարելի յե մասսայական կանոնավոր աշխատանք կատարել, քննադատութիւնը ստուգել և ժամանակին անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել:

Կենտրոնական և տեղական կազմակերպութիւնների կապն ուժեղացնելու համար, ԿԿ-ի պլենումը հանձնարարում է նախադասութեան՝ պատասխանատու աշխատավորներին սխաւմատիկաբար կենտրոնից տեղեր ուղարկել՝ յերկարատե աշխատանք կատարելու նպատակով:

ԿԿ-ի պլենումը համաստում է, վոր ուկոնիգմի տենդենցներէ դեմ պայքարելով, Հայաստանի կուսակազմակերպութիւնը կոմկուսի բայլէիկյան գծի անխուսափելի խեղաթուրման և վիժեցման առաջն առաւ, ամբացաւ, բայլէիկյան տոկոնութիւն ստացաւ, աճեց և վորքի կանգնեց: Պլենումը համոզւած է, վոր կուսակցական գծի խեղաթուրումները հայտարարելու և նրանց դեմ հետադա կռիւլը մղելու համար ինքնաքննադատութեան լոգոնդի կիրառումը է՛լ ավելի կրարձրացնի, կառողջացնի և կամբացնի մեր կազմակերպութիւնը:

TSX

«Ազգային գրադարան»

NL0184352

